

125
5

अथ

(A) हेमाद्रौ प्रायश्चित्तप्रकरणम् । Hemadrow prayashchitt
Prakaranam.

(B) श्राद्धपद्धतिः । Shradha paddathi.

जन्म

दाशास्त्रवेदांतपर्यलोकयन् ॥ स एव मुक्तिभाविप्रोक्त इयं न स्मरन्मुदा ॥ उत्तयोगं हरिहरं साधयेद्यदि पुण्यवान् ॥ स एव मुक्तिमायति यो वाको वा
भुवस्छले ॥ स्थावरत्नमवाप्नोति तस्मादेतत्परित्यजेत् ॥ कूर्मपुराणे ॥ योगे हरिहरे विप्रः प्रतिगच्छ धनानुरः ॥ स तु पापमहद्वारं अनुभूयत दातदा ॥
स्थावरत्नं भवेत्केयावदाभूतसंप्लवं ॥ प्रायश्चित्तमिदं राजन मुनिभिः परिकीर्तितं ॥ धान्यं धर्मपरित्यज्य ब्रह्मस्थानमुपागमन् ॥ तैरनुज्ञा
मवाप्याथ कुर्याच्चंद्रायणद्वयं ॥ उपोष्य रजनीमेकं पंचगव्येन शुध्यति ॥ तेन शुद्धिं मवाप्नोति न दानैर्ब्रह्मणा त्वनैः ॥ ॥ इति हेमद्रौ हरि
रयोगे हरिहरप्रतिमाप्रतिग्रहप्रायश्चित्तं ॥ अथ अर्धनारीश्वरयोगे प्रतिग्रहप्रायश्चित्तमाह ॥ ब्रह्मांडपुराणे ॥ रवरसंवत्सरे माघपौ
र्णिमा योगध्रुवरा ॥ तत्रापि भगवान्छंभुर्धनारीश्वरो व्ययः ॥ पूजनीयो नृभिः पापमोचने नान्यसाधनं ॥ अत्र दानं महापुण्यं
स्नानं वा विप्रभोजनं ॥ पितृनिर्वापणं वापि दीपो वा देवतालये ॥ होमो वा तिलसंमिश्रः सर्वपापात्प्रमुच्यते ॥ पौर्णम्यां प्रतिमां
कृत्वा सौवर्णलक्षणान्वितां ॥ पूजयित्वा प्रदोषेतां जागरीयां निरागमिमां ॥ परेद्युः पुनरभ्यर्च्य पूर्ववद्धिधिपूर्वकं ॥ यो दद्यादिप्रव
र्याय पूर्ववन्मुक्तिभागभवेत् ॥ मनुष्ये धिक्कृष्टं मलमूत्रविगर्हितं ॥ सर्वपापलये ज्ञेयं अस्मिन्नक्षेत्रे मांसद्वारितं ॥ मनुष्यहननाद्वा
जनप्रापाणाद्वरं सदा ॥ अतः स्वार्जितवित्तेन योगमेनं समाचरेत् ॥ स याति ब्रह्मणस्थानं नरः कल्मषद्वारितः ॥ अत्र यो ब्राह्म
णो लोभाद्वृथा कृत्वा प्रतिग्रहं ॥ स एव नरकस्थायी यावदाभूतसंप्लवं ॥ एतस्मात्किं दानं हि वृथा तस्य परिग्रहः ॥ प्रायश्चित्तं

वागारं विशेषतः ॥ उपविश्य तदग्रे तुरंगमवल्गुलं कृत्वा ॥ पलाशसमिधस्तत्र निक्षिपेच्छतसंख्यया ॥ स्वगत्याग्निं प्रतिष्ठाप्य आज्यभागं
तमाचरेत् ॥ तदिष्टेण रिति मंत्रेण कृत्यात्समिधं क्रमात् ॥ आज्यं तत्र च होतव्यं चरुं तावच्च संख्यया ॥ यावद्गानुः सायमेतितदा
हरं समाचरेत् ॥ स्वपदेव समीपे तु पुनः प्रातः प्रबोधयेत् ॥ तत्रापि पूर्ववत्कृत्यामंडलत्रयधूर्तये ॥ तदा विरम्य नियमं पंचग
व्यं पिबेत्ततः ॥ घण्टादि विक्रये तात प्रायश्चित्तमिदं स्मृतं ॥ तस्मात्प्रतिगृहीयात् अनवजलमेव वा ॥ यदि मोहात्प्रतिग्राही पंचग
व्यं पिबेत्ततः ॥ ॥ इति हेमद्रौ घण्टाविक्रेतुः प्रायश्चित्तं ॥ अथ ताम्रप्रतिग्रहप्रायश्चित्तमाह ॥ ॥ देवीपुराणे ॥ ताम्रपात्रं द्विजो य
स्तु पुण्यकालेषु कर्मसु ॥ प्रभुमात्राद्दद्यात्प्राही स वै नरकमश्नुते ॥ तदंते भुवमासाद्य बृहद्वृषणवाभुवि ॥ कूर्मपुराणे ॥ ताम्रं यदि हि
जो लोभात् विमोयत्कारणं विना ॥ पुण्यकालेषु पुण्यर्क्षे व्यतीपाते च वैधत्ते ॥ धत्वा नरकमाप्नोति बृहदंडः स जायते ॥ मत्स्यपुरा
णे ॥ ताम्रं यदि हि जो लोभात् विमोयत्कारणं विना ॥ पुण्यकालेषु पुण्यर्क्षे व्यतीपाते च वैधत्ते ॥ धत्वा नरकमाप्नोति बृहदंडः स
जायते ॥ मत्स्यपुराणे ॥ पुण्यकाले च संक्रांतौ व्यतीपाते च वैधत्ते ॥ ताम्रं द्विजो राजदत्तं कूर्मदानमथापि वा ॥ प्रतिगृह्य महद्वृः रवे
अवाप्य स भुवस्छले ॥ बृहदंडो भवेत्सोपितस्मादेतत्परित्यजेत् ॥ प्रायश्चित्तमिदं कृत्वा शुद्धिमाप्नोति योर्विकी ॥ तद्रव्यस्य चतुर्भागं

125
5(A)

125
5(A)

नि
प

ब्राह्मणाय निवेदयेत् ॥ तेन मुक्तो भवेत् ॥ पंचगव्यं पिबेत्ततः ॥ अन्नं जलं वादानं वा शुद्धिं मिच्छन् संग्रहेत् ॥ यदेवेतत्समुत्पन्नं पंच
गव्यं पिबेत्ततः ॥ इति हेमद्रौताम्रप्रतिग्रहप्रायश्चित्तं ॥ ॥ अथ कांस्यप्रतिग्रहप्रायश्चित्तमाह ॥ ॥ देवीपुराणे ॥ धनिष्ठापंचकमते अर्धो
रयमहोदये ॥ पुण्यकालेषु यं कांस्यं प्रगृहेत् ॥ हीयादिजोयदि ॥ रौरवं नरकं धारं अनुभूय जनेश्वर ॥ तदंते भुवमासाद्य चापजन्म भवेत्तदा
॥ लिंगपुराणे ॥ अष्टाशीतफलं कांस्यं तदध्वं वा तदध्वकं ॥ पुण्यकाले हि जाले मातृप्रतिग्रहधनातुरः ॥ यमलोकमुपागम्य नरकांतं भु
वस्थले ॥ चाषो भवति श्वियः ॥ तस्योपरि शुद्धयर्थं तच्चतुर्थं शिमादरात् ॥ दद्यादि जायते तात तस्मात्पापात् मुच्यते ॥ तेनान्नं वा स्तवं वा
पायसं भ्रममेव वा ॥ प्रतिग्रहधनं दत्वा पंचगव्यं पिबेत्ततः ॥ ॥ इति हेमद्रौताम्रप्रतिग्रहप्रायश्चित्तं ॥ अथ तिलपात्रप्रतिग्रह
प्रायश्चित्तमाह ॥ ॥ मार्कंडेयपुराणे ॥ विष्णुप्रीत्येयमप्रीत्येयमाणा गृहे यथा ॥ गृहाणामनुसारां रोगशान्त्यर्थमादरात् ॥ ति
लपात्रं प्रभो धत्वा अर्चितं तिलपूरितं ॥ हिजालोभेन महता प्रतिग्रहधनातुरः ॥ तस्योपफलमासाद्य जायते हरिरेव सः ॥ मंडूकौ
भवेत् ॥ तद्दोषपरिहारार्थं अयुतं जपमाचरेत् ॥ एतदल्पद्रव्यविषयं यथा शास्त्रकल्पितं तिलपात्रप्रतिग्रहे विशेषमाह ॥ गरुडपुरा
णे ॥ ताम्रे विंशत्येते पूर्णप्रस्थमात्रतिलैः सह ॥ पूजितैर्गंधवस्त्राद्यैर्दक्षिणाभिर्यथोक्ततः ॥ प्रतिग्रहे हि जः पापशुद्धयर्थं शास्त्रे चादि
तं ॥ नियतेन जपेद्देव्याः संख्या पूर्णमतं द्रितः ॥ शुभो भवति दुष्टात्मा पापदस्मान्नराधिप ॥ पंचगव्यं पूर्ववत् ॥ तत्रान्नजलधान्यसं

न

ज

ग्रहे विप्रस्य पूर्ववत् प्रायश्चित्तं ॥ इति हेमद्रौताम्रप्रतिग्रहप्रायश्चित्तं ॥ ॥ अथाराज्यावेक्षप्रतिग्रहप्रायश्चित्तमाह ॥ निरीक्षिताज्यं यो
धत्वा कांस्यपात्रं स्थितं मुदा ॥ तस्मात्पुष्पैर्भवेन्नित्यं निर्भाग्यो जायते ध्रुवं ॥ तद्दोषपरिहारार्थं प्रधानं संपरित्यजेत् ॥ स्नात्वा तदानीमन्य
त्र सहस्रं जपमाचरेत् ॥ उपोष्य रजनीमेकां पंचगव्यं पिबेत्ततः ॥ एतदल्पद्रव्यप्रतिग्रहविषयं ॥ शास्त्राधिताधितस्याज्यनिरीक्षितसप्र
तिग्रहअयुतगायत्र्योच्छुद्धिः ॥ ॥ इति हेमद्रौताम्रप्रतिग्रहप्रायश्चित्तं ॥ अथ हरिहरयोगे हरिहरप्रतिमाप्रतिग्रहप्रायश्चित्त
माह ॥ ॥ मार्कंडेयपुराणे ॥ खरसंहराज नृकार्तिकपैर्णिमिदिने ॥ योगे हरिहरो नाम सर्वपापप्रणाशनं ॥ कतुकेटिसमायोगे गंगा
स्नानं युतं समं ॥ महापातकसंघातदावानकं समो मुने ॥ तत्र स्नानानि दानानि पितृश्राद्धं महत्तरं ॥ योगस्तत्र यदाराज नृमुखजो
वानरेश्वरः ॥ हरिहरं स्वर्णमयं गंधवस्त्राक्षतादिभिः ॥ पूजयित्वा जागरित्वा विप्राया ध्यात्वा वेदिने ॥ दद्याद्यदि न प्रताप्ता मुक्तिमाप्नोति
पार्थिव ॥ लिंगपुराणे ॥ योगे हरिहरे राज नृब्राह्मणे वा नाधिपः ॥ यो वा को वा धनी लोके पूजयित्वा हरिहरं ॥ जागरित्वा तदारात्रिं
परेद्युर्विधिपूर्वकं ॥ अर्चयित्वा दिवा ग्राये दद्याद्दक्षिणया सह ॥ तस्य पुण्यफलं वक्तुं मया ब्रह्मन्न शक्यते ॥ न तस्य पुनरावृत्ति
ब्रह्मलोकोक्तदाचन ॥ मुक्तिस्थानानि च त्वारिकलौपापरतामना ॥ अन्नमात्रपरिग्राही न च लौकिकसाधने ॥ परित्यज्य लोकवा
त्तं परिब्राण्मुक्तिवाक्पदा ॥ अंत्यकालोपायात् मनसान्यनं संस्मरन् ॥ नारायणं समुच्चार्य सर्वमुक्तिं पदं व्रजेत् ॥ ब्रह्मज्ञानं स

तीरेषु वैतदा ॥ अवाससलिलं वापि हिरण्यं धान्यमेव वा ॥ महानरकमाप्नोति तस्मादेतत्परित्यजेत् ॥ यदि देवास्तमुपनातस्मादाज
 न्यरिग्रहः ॥ तदा मनसि संस्मृत्वा हेयमज्जनवल्गुभः ॥ स्नात्वा सवैष सहसा प्राजपत्य समाचरेत् ॥ सवर्णपित्रे दिगुणं अन्नपानज
 ले तथा ॥ ॥ इति हेमाद्रौ दुर्जनप्रतिग्रहप्रायश्चित्तं ॥ ॥ अथाततायी प्रतिग्रहप्रायश्चित्तमाह ॥ ॥ लिंगपुराणे ॥ ॥ अग्निदोगारद
 श्वेव शस्त्रपाणिर्धनापतः ॥ क्षेत्रदारापहर्ता च षडेते आततायिनः ॥ एतत्प्रतिग्रहं कृत्वा विप्रो नरकमाप्नुयात् ॥ दृष्ट्वा कंदुर्जनं स
 र्षभिक्षुं चाततायिनं ॥ पापिष्ठं दुर्भगं ब्राह्मणं न गतमुत्कृतनासिकं ॥ तप्रातेन पश्येदेतवां दृष्ट्वा पश्येद्दिवाकरं ॥ चंदनं रोचनं हेम
 मद्गंदर्पणं मणिं ॥ गुरुमग्नितथा सूर्यं प्रातः पश्येत्प्रयत्नतः ॥ अग्निविक्रपिलासस्त्री राजा भिक्षुर्महोदधिः ॥ दृष्ट्वा मात्रात्पु
 नंत्येते तस्मात्पश्येत्तनित्यशः ॥ भ्रातृघ्नीं पुष्पिणीं नारीं पुत्रहीनां निराश्रयां ॥ सवाहनेन यतिं दृष्ट्वा सचैलं स्नानमाचरेत् ॥ पति
 तं भिक्षुकं चाष्टदुर्जनं चाततायिनं ॥ अरिसंपृक्तं दृष्ट्वा सचैलं स स्नानमाचरेत् ॥ एतत्प्रतिग्रहे राज्ञः पूर्वमुक्तं मनीषिभिः ॥ प्रा
 यश्चित्तं तथा कुर्यादनदानं जले तथा ॥ नान्यथा शुद्धिमाप्नोति दानेनैव बहुभिर्नरैः ॥ ॥ इति हेमाद्रौ आततायिप्रतिग्रहप्रायश्चित्तं
 ॥ अथ पाषंडप्रतिग्रहप्रायश्चित्तमाह ॥ ॥ मार्कंडेयपुराणे ॥ ॥ शूद्रधर्मरितो वापि तस्माद्वा कितस्तथा ॥ लिंगधारी तस्य वृजः
 शुक्लतर्कोनुवादकान् ॥ विष्णुं देवं द्विजं गां च यज्ञशस्त्रं पतिव्रता ॥ उपोषणादिकं त्यक्त्वा आत्मभोगपरायणः ॥ शिवदक्षि

परं दृष्ट्वा देवपूजां व्रतं तथा ॥ दानं वानियमं वापि कुर्वाणं देष्टव्यो नरः ॥ एते पाषंडिनः प्रोक्ताः दुर्जनेषु भागतः ॥ पाषंडिनः प्रतिग्र
 णीयात् ॥ द्विजलोभपरायणः ॥ कुर्याद्देहविशुद्ध्यर्थं प्राजापत्यद्वयं सकृत् ॥ हिरण्यादिसंभवेत्पूर्ववदृष्टव्यं ॥ ॥ इति हेमाद्रौ
 पाषंडप्रतिग्रहप्रायश्चित्तं ॥ अथ कुंडगोलकयोः प्रतिग्रहप्रायश्चित्तमाह ॥ ॥ लिंगपुराणे ॥ ॥ जीवनेनैव पतित्य क्वाकुमारस्त्यनेन
 तः ॥ सपुत्रः कुंडसंज्ञस्यालोकद्वयबहिष्कृतः ॥ समातां जारिणीनाम सपुत्रः पतितो भवेत् ॥ मृते भर्तृरियो नारी स्तत्पुत्रं
 थान्यतः ॥ स शिराले किलोकानां सर्वधर्मबहिष्कृतः ॥ न नामकरणं वापि न मौंजी बंधनं तथा ॥ कुंडगोलकनामानौ दर्शनात्प्रा
 भर्धनौ ॥ दर्शनास्नानतोनित्यं — — — कीर्तनात् ॥ पुण्यहारिणो नित्येनैमित्तिके काम्ये स्नानदानजपादिषु ॥ नैतयोर्दर्शने
 भाषां श्रुतं जंभणमेव वा ॥ सत्यजे दर्शनात्कर्मश्रवणजंभणदिकं ॥ विरम्य भोजनं पश्चात् मार्तण्डमवलोकयेत् ॥ एतयोः
 पापिनो यस्तद्विजसंस्कारकर्मसु ॥ आचार्यत्वं यदा कुर्यात्स विप्रस्तस्मै भवेत् ॥ तस्योपनयनं भूयः केशानां वपनं त
 था ॥ प्रायश्चित्तं तदा कुर्यात्षड्विधिपूर्वकं ॥ त्यक्त्वा प्रतिग्रहे राज्ञः सवर्णं धान्यमादरात् ॥ अन्नं वाजलमात्रं वा प्राय
 श्चित्तमिदं शुभं ॥ सवर्णसंग्रहताभ्यां प्राजापत्यद्वयं चरेत् ॥ धान्ये तदध्वं धर्मस्यात् अन्नतोयप्रतिग्रहे ॥ एवं शुद्धिमवाप्नो
 ति अन्नं न्यवैन निष्कृतिः ॥ कुंडगोलकयोः केचित् प्रायश्चित्तं वदन्ति हि ॥ पराशरादयः सर्वे इति यत्तदसांप्रतं ॥ ॥ इति हेमा

श्लोकं उक्तं गुरुप्रतिग्रहप्रायश्चित्तं ॥ अथ वेद्याप्रतिग्रहप्रायश्चित्तमाह ॥ लिंगपुराणे ॥ वेद्याप्रतिग्रहे रामपैतके पुण्यपर्वसु ॥ आमंस्त्वर्णं रजतं
 प्रतिग्रह्य द्विजो मदि ॥ तेन जीवेन्महापापी नृत्वनरकमाप्नुयात् ॥ स्कंदपुराणे ॥ नदीतीरे पुण्यकाले पैतकेषु च पर्वसु ॥ वेद्याप्रतिग्रहं कुंयी निजं च
 उक्तं तान्त्रजेत् ॥ अनेनैव रकमासाद्य सर्वधर्मबहिष्कृतः ॥ महाभारते ॥ दशस्तनासमश्चक्री दशचक्री समो ध्वजी ॥ दशध्वजी समावेद्या दश
 वेद्या समा नये ॥ वेद्याप्रतिग्रहस्य रेदिनमन्त्रं वचस्तथा ॥ एतानि तस्य पुण्यानि हरंति क्षणमात्रतः ॥ तस्माद्विप्रैः परित्यज्य वेद्यायाः संप
 रिग्रहः ॥ यदि प्रतिग्रहे नाम प्रायश्चित्तं शृणुष्व मे ॥ केशानां वपनं कृत्वा संस्कारं पुनराचरेत् ॥ प्राजापत्यं त्रये कुर्यात् तं दुःखानां परिग्रहे ॥
 स्वर्णमात्रं संग्राह्य उद्धृष्टमाचरेत् ॥ एतत्संस्तुतिग्रहविषयं ॥ अभ्यासद्विगुणं अंशं ताभ्यां सेचतुर्गुणं संवत्सराद्ध्वं तत्सम
 इति सूचितः ॥ इति हेमाद्रौ वेद्याप्रतिग्रहप्रायश्चित्तं ॥ अथ भर्तृघ्नीप्रतिग्रहप्रायश्चित्तमाह ॥ कूर्मपुराणे ॥ भर्तृरिहंति या ना
 री गृहदारादिभिर्द्वेषैः ॥ परे प्रेरणया चापि सानारी भर्तृघातिनी ॥ शिवधर्मे त्तरे ॥ यानारी बहुभिर्विप्रिपतिहंति विषादिभिः ॥ रा
 जासक्तान्यतो विप्रः कदा तां नावलोकयेत् ॥ चतुर्विंशतिमते गृहदाहेन पाषाणा रज्जुबंधादिभिर्गृहे ॥ भर्तृरिहंति या पापा कर्मणा
 चरपीडिता ॥ यमदूतैस्तदा बध्वा पीडिता येन किं करैः ॥ क्रोशंती स्वकृतं कर्म निंदंति जनकं स्वयं ॥ कर्मणामनसा वाचा भर्तृरं नाम
 मन्यते ॥ न दासायां परित्यज्य तस्याथुक्ताथ धोगतिः ॥ भर्तृघ्नी ब्रह्महर्ता च उभयं यांति रोरवं ॥ ततः प्रतिग्रह्य स्याज्यो भर्तृघ्नाः

भवेत्सोपियागदिकमथापि वा ॥ उभयो र्यदितो भेन नरकं प्रतिपद्यते ॥ तस्य वै निष्कृतिर्दृष्टा पूर्ववत्सर्वमाचरेत् ॥ लक्ष्मीनारायणचंपाषष्ठी
 योगादिबहुतरनारायणयोगेषु प्रतिग्रहे त्वेव प्रायश्चित्तं विवेचनीयं ॥ न चान्यथा ॥ इति हेमाद्रौ अर्धनारीचरुयोगे प्रतिग्रहप्राय
 श्चित्तं ॥ अथ दुर्जनप्रतिग्रहप्रायश्चित्तमाह ॥ लिंगपुराणे ॥ वेदमार्गं परित्यज्य सदा वेद्यापरायणः ॥ कर्महीनो हृथा देवी देवब्रा
 ह्मणनिंदकः ॥ संध्यादिनित्यकर्माणि त्यक्त्वा ग्रामं त्यज्यमाचरेत् ॥ हृथा हिंसा मृगादीनां संतापो मनसा धुषु ॥ पुत्री पुत्रपितृभ्रातृदेवता
 राधनं त्यजेत् ॥ परवित्तं परक्षेत्रं परदारो पहारणं ॥ वेदशास्त्रपुराणेषु कथासमहतीषु च ॥ अविश्वासो हनुवादे चारुवाकं पठंतथा ॥
 इदं पापमिदं पुण्यं इदं वै विप्रसाधनं ॥ अयं परोपकारश्च अयं विष्णुः ॥ शिवो व्ययः ॥ उपवासव्रतादीनां जयंतीनाम वास्तवान् ॥
 कथमेकं पूर्वतश्च पश्चादेकं तथा ब्रूत ॥ कर्णमूले गंधरेखां शिरोष्णीं पंचचक्रां ॥ नासिकाग्रे ललाटे वा तिलकं वा प्रकाश
 नं ॥ शुकं केषातं गृध्रं वा धारयन् हृष्यन् मेव वा ॥ चंडालादिषु संसर्गं तां बलं भक्षयेन्मुदा ॥ पर्वकाले पितृभ्रातृसोमसूर्यग्र
 हे पिवा ॥ द्विमुक्तः पापमनसा कन्यां नारीं परांगतां ॥ अवैक्षण्यमभेद्यं च अभोज्यं भक्षयेत्सदा ॥ पंचांशं भोजनं त्यक्त्वा पितृमा
 तृसुतैः सह ॥ भोजनं कुरुते विप्रः पापमात्रं न चिंतयेत् ॥ अयं दुर्जनसंज्ञा स्यात् तत्कदा नाले पेन्मुदा ॥ राकटं पंचहस्तेन दशह
 स्तेन बाजिनं ॥ हस्तिनं शतहस्तेन दुर्जनं दूरतस्त्यजेत् ॥ अतो दुर्जनसंसर्गः परित्याज्यः सखेषुभिः ॥ पुण्यकालेषु पुण्याहुनदी

जापसंचरेत्स्वर्णतदर्धधान्यसंभवे॥ पादंचरेत्ततः पश्चात् अन्नतोयादिसंभवे॥ ॥ इति हेमाद्रौ व्यभिचारिणी प्रोतिग्रह प्रायश्चित्तं ॥ ॥
 अथ चंडालप्रतिग्रह प्रायश्चित्तमाह॥ देवीपुराणे॥ चंडालो देहिनामाहात प्रतिगृह्य धनादिकं॥ तेन सत्कर्म कृद्यत्तत्सर्वत वासिदं॥
 भोक्ता दोनरकं यांति वात्तं चंडालतो व्रजेत्॥ चंडालेन कृतं वस्त्रं वर्जयेत्पुण्यकर्मसु॥ स्नाने दाने जपे होमे स्वाध्याये पितृ तर्पणे॥ तस्य
 स्मरणमात्रेण तत्सर्वं निष्फलं भवेत्॥ तदा हापस्तंबः॥ चंडालो यस्य र्शने संभाषायां चाने॥ च दोषस्तत्र प्रायश्चित्तमवगाहनमु
 पामुपस्य र्शने॥ संभाषायां ब्राह्मणसंभाषा दर्शने ज्योतिषां दर्शनामिति तत्प्रतिग्रहे दोषमाह॥ चंडालात्प्रतिगृहीयात्प्रविप्रो धर्म
 परायणः॥ तस्यैव निष्कृतिर्नास्ति चंद्रायणचतुष्टयात्॥ सहस्रप्रतिग्रहे तावत् प्रायश्चित्तं विरोधनं॥ अभ्यासे त्रिगुणं प्रोक्तं तत्स
 मस्तुततः परं॥ ॥ इति हेमाद्रौ चंडालप्रतिग्रह प्रायश्चित्तं ॥ ॥ अथ परवित्तपरिवेत् प्रतिग्रह प्रायश्चित्तमाह॥ ॥ मार्कंडेयपु
 राणे॥ अनुदेभातरि ज्येष्ठे यवीयान्परिणयेद्यदि॥ पूर्वजः परिवित्तिस्यात्परिवेत्ता द्वितीयजः॥ परिवित्तस्तु तत्पुत्रो द्वितीयः परि
 वन्नवान्॥ कूर्मपुराणे॥ ज्येष्ठे यद्यंगुली न स्यात्तस्मात्कापस्मारवान्यदि॥ तदनुज्ञामवाप्याथ तरणं परिकल्प्य च॥ स्नातकादि व्रतं क
 र्त्वा तदल्पाय विवाह्य च॥ द्वितीयः परिणयेयत्र अन्यथा पतितो भवेत्॥ एवं नृणां स्वरोषस्याखा हो भवति लौकिकः॥ तौ तपुत्रो तयो
 र्दाराः पतितस्तु न संशयः॥ दानेनित्यव्रते काम्येन कर्मो भवेत्सदा॥ तस्मादेतत्परित्याज्यं दर्शसंभाषणं तथा॥ परिग्रहः परित्या

ज्यः विप्रैर्धर्म परायणः॥ तथापि लोभवान्विप्रः कुर्यादेतत्प्रतिग्रहं॥ न तेन शुद्धिमाप्नोति स्मरामां डोदकं तथा॥ यागार्थं तरणार्थं वा हि जोयस्तत्प्र
 तिग्रहं॥ पराकत्रयमात्रेण स शुद्धेन तदान्यतः॥ यागार्थं धनबाहुल्ये तस्य कृच्छ्रं तातंचरेत्॥ पराकस्वल्पमात्रेण सुशुद्धेन तदान्यतः॥ यागार्थं
 धनबाहुल्ये अंगुलस्तेतदर्धतः॥ ॥ इति हेमाद्रौ परिवेत्तादि प्रायश्चित्तं॥ अथ पुस्तकादि प्रतिग्रह प्रायश्चित्तमाह॥ स्कंदपुराणे॥ शास्त्रं पु
 राणं काम्यं च स्मृतिनाटकमेव वा॥ यो दद्यात्पुण्यकालेषु व्यतीपाते च वैधृतौ॥ दिनायाध्यात्मविदुषेफलकं वाथलेखनं॥ सप्तजन्मसु
 विद्यावान् सर्वशास्त्रार्थतत्त्ववित्॥ कूर्मपुराणे॥ पुराणं धर्मशास्त्रं च स्मृतिकाव्यं च नाटकं॥ पुण्यकालेषु संक्रांतौ ग्रहणे चंद्रस्तूर्ययोः॥
 यो दद्याद्दिप्रवर्याय स भवेत्सर्वशास्त्रवान्॥ हिजो याद्रव्यलोभेन प्रतिगृह्य स रस्वती॥ सोऽपि जन्मांतरे राजानुविद्यावान् संप्रजायते॥ प्र
 तिग्रहे धनार्थं तु विक्रयित्वात्मजीविनां॥ कुर्याद्यदिस पापात्मा प्राजापत्यत्रयंचरेत्॥ पुत्रपोथरजनीमेकं पंचाव्यं पिबेद्बुधः॥ अन्य
 थारोषमाप्नोति ब्राह्मणो भवति भूतले॥ ॥ इति हेमाद्रौ पुस्तकादि प्रतिग्रह प्रायश्चित्तं॥ ॥ अथ ब्राह्म्यादिभ्यो यज्ञोपवीतादि प्रतिग्रह प्रा
 यश्चित्तमाह॥ ब्रह्मांडपुराणे॥ अनध्याये तु यत्स्त्रं यत्स्त्रं चरं यत्कृतं॥ यत्स्त्रं दारुसंभृतं कृतं यद्गृहस्त्रकं॥ ब्रह्मादिभिर्यथा दत्तं न
 स्त्रं परिवर्जयेत्॥ सव्यतं ग्रंथिसंयुक्तं स्कूलं सक्षमं सवर्बरं॥ प्रमाणहीनमेधिकं न योग्यं तद्दिनातिभिः॥ नाभेरूर्ध्वमनायुष्यं नाभ्यध
 स्तातपक्षयं॥ तस्मान्नाभिसमं कुर्यादुपवीतं विचक्षणः॥ एकाहस्यं गार्हपत्यं द्वितीयं दक्षिणाततं॥ तृतीयं चाहवनीयं स्यादेदिदं

वसुधैः कुम्भम् ॥ ग्रंथस्तस्य परं ब्रह्म विदित्वा विप्रपुंगवैः ॥ नित्यनैमित्तिकादीनि कर्मणां सहमाचरेत् ॥ दिने दिने क्रतुफलं समाप्नोति न संशयः ॥
 एतदुर्मोर्गवर्तिभ्यः प्रतिगृह्यदिजातयेः ॥ यद्युत्कर्मयथा कुर्युः तत्तदाप्नोति निष्फलं ॥ पूर्ववत्तलक्षणापेतं उपवीतं हि ज्ञोत्तमः ॥ ६८ ॥
 त्वानित्यं यदा कुर्यात्तदन्ततोयकल्पेत् ॥ पूर्वोक्तैश्च ब्राह्मणैः प्रतिगृह्योपवीतकं ॥ कुर्याद्यदि हि जः कर्ममहदोषमवाप्यते ॥ तदोष
 पशमाया लं प्राजापत्यं समाचरेत् ॥ अभ्यधत्वा सखीभ्यात् अन्यथा दुःखवान् भवेत् ॥ इति हेमाद्रौ वात्स्यायिनो यज्ञोपवीत
 प्रतिग्रहप्रायश्चित्तं ॥ अथ नटविटगायकेभ्यः प्रतिग्रहप्रायश्चित्तमाह ॥ मार्कंडेयपुराणे ॥ नटश्च विटवृत्तिश्च गायकः परि
 हासकः ॥ चारुवाकं च पंचैते न कर्माहं कलौ युगे ॥ देवागरे राजगृहे वृत्तिं प्राप्य दिने दिने ॥ कुमारी भगिनी चान्यां न तयेद्यः सना
 टकः ॥ वेदशास्त्रं परित्यज्य नित्यनैमित्तिकं तथा ॥ देवागरे राजगृहे वृत्तिं प्राप्य दिने दिने ॥ हरीश्वरकथां त्यक्त्वा प्रबंधान् पुरुषक
 ल्पितान् ॥ पठन्त्यो वर्तयन् नित्यं स गायक इतीरितः ॥ मातरं भगिनीं च श्रद्धां वरकरं पितरं गुरुं ॥ देवं वन्दित्वा धेनुं यः सदा परिहास
 येत् ॥ यं सेदा वर्जयंती ह सा धेनुः सा धुवत्सला ॥ परिहासजनः सोऽपि तं कदानावलोकयेत् ॥ अवाच्यं वा स वाच्यं वा सदा दुर्भा
 षणं वदन् ॥ सर्वान् सा धून् समालोक्य चारुवाक्ये विहाय सन् ॥ स सर्वधर्मसं त्यागी स चाविक इतीरितः ॥ एतेभ्यो यदि यो विप्रो गृह्य
 त्वा धनमुत्तमं ॥ कुर्वते देहमुद्ध्यर्थं प्राजापत्यं विरोधनं ॥ उपोष्य रजनीमिकं पच गव्यं पिबेत्ततः ॥ प्रायश्चित्तमिदं प्रोक्तं सर्वपा

पापशोक्या ॥ दोषं बुध्वा यथा विप्रः स्तस्या कुर्यात्पतिग्रहं ॥ महातं नरकं गत्वा भवद्भविष्यो नरः ॥ पुण्यकालेषु संक्रांतौ व्यतीपाते च वै
 धौ ॥ तत्प्रतिग्रहणं कुर्यात्तदा पापविशुद्धये ॥ सुवर्णरजते वस्त्रे अंतजलपरिग्रहे ॥ तत्तंतर्द्धपादो न क्रमात्कृत्वा विशुध्यति ॥ एतदंशा
 नविषयं ॥ ज्ञात्वा प्रतिग्रहे द्विगुणं ॥ अभ्यासे त्रिगुणं ॥ एवं वत्सरादूर्ध्वं सोऽपि तत्समं ॥ इति हेमाद्रौ भर्तृघ्नी प्रतिग्रहप्रायश्चित्तं ॥ अ
 थ व्यभिचारिणी प्रतिग्रहमाह ॥ लिंगपुराणे ॥ विष्टसंभाषणं वापि होसोलज्जा विमोक्षणं ॥ एतानि पंच नारीणां व्यभिचारि उदाहृतः ॥
 मैथुनं चाष्टविधं ॥ स्मरणं कीर्तनं कैलिः प्रेक्षणं गुह्यभाषणं ॥ संकल्पोऽथ वसायश्च क्रियानिर्वृत्तिरेव च ॥ एतन्मैथुनमष्टांगं प्रव
 रंति मनीषिणः ॥ कृतस्मरणं तो गमयित्वा तौ दर्शनाद्भवेत् ॥ दापारे स्पृशेता गमः कलौ संपर्कतः क्रमात् ॥ अष्टविधमैथुनमिति कलि
 युगे व्यतिरिक्तविषयं ॥ कलियुगे स्मरणादिकं संभवत्येवं ॥ क्रियानिर्वृत्तिः साक्षात्संसर्गः ॥ एवं हि दोषः रजस्वलादुद्भिः ॥ तदेवाह ॥
 नामनपुराणे ॥ स्त्रीणां स्मरणं पापमासिमासे रजस्वलात् ॥ नश्यते पुरुषसंसर्गो भवेत्या गोविधीयत इति ॥ कर्मपुराणे ॥
 स्त्रीणामहरहः पापं स्मरणं दृष्टिजंतथा ॥ न त्वष्ट्यांति रजेंद्रमासिमासि रजस्वलात् ॥ उपसंसर्गजं दोषं नाक्षीणत्वमवाप्यते ॥ त
 दक्षिणीणां तां याति गर्भे स्या गोविधीयते ॥ तद्गर्भसंभवे नारी यदा भर्तारं भक्ष्यता ॥ तत्प्रतिग्रहे दोषमाह ॥ लिंगपुराणे ॥ व्यभिचारे
 यदा दृष्टे स्याजिता याधवादिभिः ॥ तस्याः प्रतिग्रहस्य ज्यो मुखजेः पापभीरुभिः ॥ तथा देवात्प्रातं च सुवर्णधान्यमेव वा ॥ प्रा

थाविष्णोस्त्रिदिनेपापनिर्जिते॥क्षाराब्धिपूजाराजेन्द्रदिवा निदाविवर्जितं॥पंचगव्यंप्राशनंचद्वादशीद्वादशीदिने॥तदाश्रीस्नप
 नंशंभोहरेवाप्रीत्यहंमति॥रंगवल्लीव्रतंतद्दत्तगोष्ठेहंदावनेपिवा॥प्रतिमासेचतुर्थ्यंतुगणनाथस्यपूजनं॥प्रतिपक्षेचतीया
 यांगौरीपूजामहद्भुतं॥द्वादश्यांप्रत्यहंवापिगोदानंपापनाशनं॥एतानिचातुर्मास्यव्रतानि॥तत्तद्दानफलंभुक्तायमलोकमवा
 स्ये॥एतेस्यापविशुध्यर्थंप्रायश्चित्तमुदाहृतं॥गवांप्रतिग्रहेचांद्रं सचर्णेतत्तमेववा॥प्राजापत्यंतथावस्त्रेअन्नेगव्यंपिबेत्त
 तः॥एतेचांद्रव्यवाहल्येपूर्णप्रायश्चित्तं॥तदुक्तं॥अल्पेतद्धर्षं॥अंत्याल्पेपादं॥अतो न्यूनंचग्राह्यं॥इतिहेमाद्रौचातुर्मास्यव्र
 तोद्यापनेषुप्रतिग्रहेप्रायश्चित्तं॥अथकार्तिकमासेव्रतोद्यापनेप्रतिग्रहप्रायश्चित्तमाह॥॥स्कंदपुराणे॥नवलक्षार्चनंशं
 भोविष्णोवर्शिकरस्यवा॥तस्योर्णम्यांनृषत्युगोतक्तव्रतमनुत्तमं॥सर्वशकपरित्यागोदंपतीसोजनंतथा॥आकाशदीपं
 द्वारेचशिखरेदीपमेवच॥अखंडदीपकार्तिक्यांधात्रीपूजनमेवच॥धात्रादानंतथाविप्रैस्तुलस्यार्चनमेवच॥प्रातःस्नानं
 मासपूर्णंशिवविष्णोःपूजनं॥तांबूलदानंकार्तिक्यांफलदानंमहत्फलं॥पुराणपठणंचैवपुराणश्रवणंतथा॥वेदपारा
 यणंचैवधर्मशास्त्रंतथैवच॥प्रत्यहंसायमाकाशंदशनंपापनाशनं॥पंचगव्याभिषेकंचपंचगव्यस्यसक्षरणं॥स्मरणंकी
 र्तनंशंभोहरेर्नामसहस्रकं॥प्रत्यहंशकदानंचब्रह्मपात्रेषुभोजनं॥पाषंडजनसंसर्गपाषंडालापनंतथा॥वर्जयेत्सर्व

दाविप्रःकार्तिकेतुविशेषतः॥परांनंपरशय्यांचपरवस्त्रपरांगना॥सर्वजंवर्जयेत्सातःकार्तिकेतुविशेषतः॥कार्तिकेवर्जयेत्सादंतषा
 वादंविर्जयेत्॥सालग्रामशिलावारिस्नानंपापप्रणाशनं॥हविस्थानंपत्रभोजीचांद्रायणफलंलभेत्॥अव्रतेनजपेद्यस्त
 मासंदामोदरप्रियं॥पुमान्मोहपरीतात्मास्करेद्यभिजायते॥नकार्तिकसमोमासो न देवकेशवात्परं॥तौबुधौयदिसंयज्यव
 वर्ततेसर्वपापधीः॥गोपीचंदनदानंचतुलसीदानमेवच॥प्रत्यहंधान्यदानंचशुचित्त्वाकार्तिकेमुदा॥एतानिकार्तिकव्रता
 नि॥उद्यापनेषुसर्वेषांव्रतानांपुण्यकर्मसु॥प्रतिगच्छद्भिजोयस्तवर्तयन्नात्मपोषणं॥महदोषमवाप्नोतियमलोकेभयं
 करे॥प्रायश्चित्तमिदंतस्यदर्शितुंविप्रपुंगवैः॥दीपप्रतिग्रहेचांद्रंपराकंस्वर्णसंग्रहे॥वस्त्रेकांस्येतथाचांद्रंप्राजापत्यंवि
 शोधनं॥अन्नेजलेचमष्टेचतर्धंपरिकीर्तितं॥द्रव्याधिक्येअल्पेचपूर्ववद्रव्यं॥इतिहेमाद्रौकार्तिकमासंव्रतोद्यापनेषु
 प्रतिग्रहप्रायश्चित्तं॥॥अथमाघमासव्रतोद्यापनेषुप्रतिग्रहप्रायश्चित्तमाह॥॥लिंगपुराणे॥तिलहोमश्चतदानंतद
 स्नानंतर्पणंतथा॥तदुक्तिश्चतथादानंषड्विधंपापनाशनं॥मार्त्तंडोदयवेलायांस्नानंसर्वांगनाराशनं॥पुराणपठनंचैवपु
 राणश्रवणंतथा॥बेदरीफलदानंचतिलपिष्टंमहत्फलं॥तथान्यफलदानंचपूजनंशंकरेहरो॥सालग्रामशिलातीर्थ
 प्रत्यहंधारयेत्सुदा॥सूर्यार्घ्यवदनंचैवतुलसीपूजनंतथा॥शालग्रामशिलादानंमासमेकंनिरंतरं॥बंदनंविप्रमुख्यानां

तथा ब्राह्मणभोजनं ॥ गोदानं प्रत्यहं विष्णोः प्रीये पापप्रणाशनं ॥ तिलतुलदानं च तुंडदानमतः परं ॥ सहस्रनामपठनं शिवविष्णो
 निरंतरं ॥ वस्त्रदानं तथा माघेजंबीरफलमेव च ॥ गोपाचंदनदानं च स्नातृणां गंधपूजनं ॥ पुस्तकस्य प्रदानं च पुस्तकाग्राधनं तथा ॥ वि
 दुषः पूजनं पापनाशनं पुण्यदानकं ॥ चूतपल्लवपुष्पैश्च पूजनं प्रत्यहं तथा ॥ सुवासिनी तथा माघे माये विधिवन्मुदा ॥ अखंडदीपदा
 नं च स्वर्गहे देवसंनिधौ ॥ देवालये च राजेन्द्रदीपदानं सुदिक्षिदं ॥ चूतकोत्राप्रदानं च तथालवणमेव वा ॥ तांबूलदानविप्राणां एकं वा
 बहुशोपि वा ॥ मिष्टान्नदानं विप्राणां विप्रयारेक एव वा ॥ तथा च किंशुकेः पुष्पैः रुभयोः पूजनं तथा ॥ किंशुकैर्लिङ्गपूजां च तथा
 दानं विशेषतः ॥ इति माघमासव्रतानि ॥ ॥ व्रतेष्वेतेषु सर्वेषु विप्रोयः प्रतिग्रहश्च ॥ सगच्छेद्यमसांति ध्यं महासीति प्रदेनृणां
 प्रायश्चित्तमिदं राजनः सर्वपापप्रणाशनं ॥ धेनुप्रतिग्रहे विप्रः सप्तह्यं च यंचरेत् ॥ सुवर्णप्रतिमाग्राही प्राजापत्यद्वयंचरेत्
 ताम्रकांस्यतिलानां च विकारे कृच्छ्रमाचरेत् ॥ अन्नेजले च वस्त्रे च तदधं कृच्छ्रमाचरेत् ॥ एतेषां व्रतानामुद्यापनेषु प्रतिग्राही प्र
 धानभावे प्रायश्चित्तं वेदितव्यं ॥ नो चेत्प्रायश्चित्तमेव ॥ इति हेमाद्रौ माघमासव्रतोद्यापनप्रतिग्रहप्रायश्चित्तं ॥ अथ वैशाखमा
 सव्रतोद्यापनप्रतिग्रहप्रायश्चित्तमाह ॥ मार्कंडेयपुराणे ॥ प्रवालशाय्यापुष्पाणामुंशीराणां सुरेखर ॥ पुष्पं प्रवालव्यजनं
 व्यजनं वेणुसंभवं ॥ छत्रं पुष्पं तथा गंधं पाण्डुके हयमेव वा ॥ दधानं फलसंयुक्तं तथा चैव गुडोदकं ॥ तथैव चंपकाकोरंडरीरंडा
 करंतथा ॥ लवंगमेलकं चैव जातीकुसुममेव च ॥ कर्पूरं तिलं योयसैकतं जलसैकजं ॥ हेमाद्रौ दातुं पुष्पां द्विपटी कुसुमं रंजि

पप्रणाशनं ॥ इति हेमाद्रौ नटविटगायकप्रतिग्रहप्रायश्चित्तं ॥ अथानीरप्रतिग्रहप्रायश्चित्तमाह ॥ स्तुतप्रोक्ते ॥ ब्राह्मणः प्रतिग्रह
 यात् सर्वत्राभीरुवर्जितं ॥ तस्यैव निष्कृतिर्नास्ति आभीराणां प्रतिग्रहे ॥ स्कंदपुराणे ॥ भाषांतरं जनानां तिसंभाषायां न संवेदत् ॥
 अयं विप्रस्तुत्यं वेदं दं पापमिदं फलं ॥ कुठीरेव तुलाकोरे आमधेनुप्रयोषकाः ॥ तक्षीराक्षतं न विधुः क्रीयजीवयंतिसदधुवि ॥ स
 द्योभीरुद्विरेव्यातः सर्वकर्मबहिष्कृतः ॥ तस्माधनं वाधान्यं वा पुण्यकाले उपागते ॥ प्रतिग्रहं द्विजोले भातपश्चान्नरुक्मश्च
 ति ॥ तद्दोषपरितारार्थं प्राजापत्यद्वयंचरेत् ॥ अन्यथा दोषमाप्नोति न तस्मान्मुच्यते धुना ॥ ॥ इति हेमाद्रौ आभीरप्रतिग्रहप्रा
 यश्चित्तं ॥ अथ चातुर्मास्यव्रतोद्यापने प्रतिग्रहप्रायश्चित्तमाह ॥ मार्कंडेयपुराणे ॥ राकं जीरकं तांबूलं गोधूलिकस्तानमेव
 वा ॥ गोशृंगोदकं स्नानं संध्यायामौनमेव च ॥ शिवं विष्णुश्च स्मरणं पुराणं पठणं तथा ॥ अधद्रायापचक्षुक्तिब्रह्मस्तुतं च व
 दनं ॥ तुलसीदलदानं च दूर्वाधारणमेव च ॥ विष्णुक्रांतं तथा धार्य भानुवंदनमेव च ॥ श्रीमूर्तिदानं द्वादश्यां सूर्यार्घ्यं प्रत्य
 हं तथा ॥ मिष्टान्नभोजनं विप्रप्रातः स्नानं तथैव च ॥ सहस्रनामपठनं विष्णुवर्चांकरस्य वा ॥ अखंडदीपदानं च राकल्यागं
 तथैव च ॥ श्रावणवर्जयेच्छाकंदधिभाद्रपदे त्यजेत् ॥ आश्विने वर्जयेद्दीर्घां कार्तिके द्विदलं त्यजेत् ॥ तांबूलपल्लवं पुष्पं फलं
 राकाचजीरकं ॥ अयुं बीजं च निर्यासं दशधा शक्यते ॥ सधात्रीफलं सदाग्राह्यं विष्णुप्रियकरं महत् ॥ राकल्यागं त

नाशं च फलदानं महत्तरं ॥ तस्मात्सायं विशुद्ध्यर्थं प्रायश्चित्तमुदाहृतं ॥ राशीभूतं फलं दिव्यं गृहीत्वा द्विजनायकः ॥ अहंसा निष्कृतिर्ना
 स्ति आधानं धर्मसाधनं ॥ प्रधानं संपरित्यज्य विप्रानुज्ञामवाप्य च ॥ केराणां वपनं कृत्वा षड्वक्त्रं माचरेत् ॥ उपोष्य रजनीमे
 कां पंचगव्येन शुद्ध्यति ॥ नान्यथा शुद्धिमाप्नोति फलबाहुल्यसंग्रहे ॥ केचिदिच्छंति संस्कारं नित्यं कर्म विनाशनात् ॥ यायाभूदा
 शिसंग्राह्यं फलानां फलनाशनं ॥ नित्यं कर्माणि नश्यंति तदा फलसंखेच्छया ॥ ब्रह्मोपदेशः कर्तव्यो गायत्रीदानमेव च ॥ एतेद
 फलप्रतिग्रहे विषयेन किंतुराशीकृतनानाफलप्रतिग्रहे कर्तव्यं ब्रह्महत्यादिपापविनाशनार्थं दानं ॥ तस्य पापान्यरोषाणि
 ब्राह्मणं पविशंति हि ॥ ततः पुनः संस्कारः प्रायश्चित्तबाहुल्यं एकद्वयपरिग्रहे मेवंप्राजापत्यकृद्ब्रह्मचरं राशिप्रतिग्रहे प्रति
 पदेत् प्रायश्चित्ताद्ये संभवेद्युभयमस्तीति ॥ इति हेमाद्रौ राशीकृतनानाफलप्रतिग्रहप्रायश्चित्तं ॥ अथ मकरसंक्रमणव्रते
 पुनः प्रतिग्रहप्रायश्चित्तमाह ॥ ॥ मार्कंडेयपुराणे ॥ मुद्गदीपं तिलानां च सधान्यं माषदीपं ॥ तथा चलवणं दीपं महादीपमनंतरं ॥
 शृंगिबेरं तथा कंदं हरिद्रादानमेव च ॥ अन्यानि संति दानानि कानिचित्प्रथितानि च ॥ एतेषु व्रतेषु धूपेण धूपनमाचरे
 त् ॥ मोक्षदीपं महापुण्यं नरकोत्तारणं नृणां ॥ दीपात्स्तेयथाराजन्परिपाकात्संव्यधः ॥ तावत्सधान्यमाषाणि दानं दद्या
 द्विजायते ॥ पराणां तत्र कुर्वीत व्रती व्रतफलाप्तये ॥ तत्प्रात्र्यो द्विजो धत्वा द्रव्यधान्यसमन्वितं ॥ उद्यापने यदा मोहात् प्र
 तिगृह्य द्विजास्तये ॥ तस्यैव यमलोकश्च यावदाभूतसंप्लवं ॥ दीपोपात्राणि यो वंति सद्गुणीनिसधान्यकं ॥ उद्यापने द्विजो धत्

त्वायमलोकश्च राश्वतः ॥ लिंगपुराणे ॥ महादीपावसानेषु तत्प्रात्र्यो द्विजो वहेत् ॥ तस्यैव यमलोकश्च राश्वतः पुण्यनाशनः ॥ महादी
 पफलं यावत्तावद्युगसहस्रकं ॥ यमलोकमवाप्नोति पुनरावृत्तिदुर्लभं ॥ भविष्योत्तरपुराणे ॥ यो द्विजो देवतगारे महादीपव्रतेषु च ॥
 तस्मात्प्राणिप्रतिगृह्णीयात्तद्व्याघागादिकं विना ॥ तस्यैव नरके वा सो यावच्चंद्रदिवाकरो ॥ पश्चात्तापसमायुक्तः प्रायश्चित्तं क
 रम्यते ॥ इति संकल्पमनसा प्रायश्चित्तं समाचरेत् ॥ गेधूलिरजसास्नानात्तदा कृत्वा घ्नमर्षणं ॥ ब्राह्मणे रभ्यनुज्ञाततत्तत्क
 र्त्तुं चतुष्टयं ॥ कृत्वा शुद्धिमवाप्नोति चांद्रायणमथाचरेत् ॥ मुद्गदीपं तिलानां च एकं तं सं समाचरेत् ॥ तिलदीपपराकः स्यात्
 लवणं चांद्रभक्षणं ॥ प्राजापत्यं धान्यदीपे पंचगव्यं समंततः ॥ सर्वदीपप्रतिग्रहे पंचगव्यप्राशनं प्रायश्चित्तं ॥ तत्कर्तव्यं
 ॥ इति हेमाद्रौ मकरसंक्रमणप्रतिग्रहप्रायश्चित्तं ॥ अथ कारणं विना स्वसतीत्यागिन्ः प्रायश्चित्तमाह ॥ लिंगपुराणे ॥ स्वस
 तीयो द्विजो मोहात्पुत्रं चेत्युपायं विना ॥ तस्यैव निष्कृतिर्नास्ति न पुंसकभवादृते ॥ कूर्मपुराणे ॥ यस्य जेत्कलजां साध्वीणां
 कवात्तीपरायणः ॥ नेतस्य निष्कृतिर्नास्ति न पुंसकभवादृते ॥ सतीत्यागे हेतुमाह ॥ अप्रजां दशमे वर्षे स्त्रीप्रजां द्वादशे त
 था ॥ मत्तप्रजां पंचदशे सद्यस्त्वपियवादिनी ॥ अप्रियवादः साक्षाद्येभिचारः ॥ स्वदृष्टः सः वात्तीश्रवणमात्रेण अप्रिया
 णिबलुनी प्रतिवर्तिना पुरवचनं ॥ न च पादप्रक्षालनादिकं ॥ सर्वदा रात्रौ ॥ दरिद्रागमने निदामनस्य दूषेभित्तरि न प्रीतः ॥ एव
 मापि यवचनानि तेषु सक्तनसतीत्यागः ॥ कलियुगत्वाद्यभिचारः ॥ साक्षात्स्वयमेव दृष्टश्चेत्याज्या ॥ तदाह गौतमः ॥ स्वानु

भूतं स्वदृष्टं च प्रष्टव्यं न तु निग्रहे ॥ न प्रमाणां लोकवार्त्ता जितवो दोषा क्वचित् ॥ अतो वाचा श्रवणमात्रेण न त्याज्या ॥ इथात्यागे प्रा
 यश्चि प्रायश्चित्तमाह ॥ मार्कंडेयपुराणे ॥ दारव्यतिक्रमी लोके निष्कारपातया द्विजः ॥ स्वराजिनं बहिलो मधुखो भिक्षाटनं चरेत् ॥ दार
 संत्यागिनो भिक्षामिति वात्ता वदन्मदा ॥ सदागाराणि भिक्षार्थं पर्यटत्तद्रूपत्रयं ॥ ततः शुद्धिमवाप्नोति नान्यथा रघुनदन ॥ भर्तृसं
 त्यागे महापातकं न विनस्त्रीणामप्येवं प्रायश्चित्ते ॥ षण्मासात्ततः शुद्धिमवाप्नोति ॥ महापातको वेनो भर्ता त्याग्य एव ॥ नान्य
 त्रेतदाहभागवेत् ॥ उर्ध्वतो वा स हतो वारोगी वान्यधनोऽपि वा ॥ स्त्रीभिः पतिर्न कर्तव्यो लोके कृत्स्निरपातकी ॥ पातकब्रह्महत्या
 दिकं ॥ व्यभिचारादिगुणान् दृष्ट्वा न त्याज्यः ॥ तदाह पस्तंबः ॥ दारव्यतिक्रमी स्वराजिनं बहिलो मपरिधाय दारव्यतिक्रमिणे भि
 क्षागारसदागाराणि चेत् ॥ सोऽहतिः षण्मासात्स्त्रियाश्च भर्तृव्यतिक्रमे कृष्ट्वा दत्त्वा त्राभ्यां सस्तावंतकालमिति ॥ अतो
 निष्कारणा पत्नी त्यागो दोषहेतुः ॥ इति हेमाद्रौ कारणां विना सैस्वसती त्यागप्रायश्चित्तं ॥ अथाश्वप्रतिग्रहप्रायश्चित्तमा
 ह ॥ मार्कंडेयपुराणे ॥ सोमस्तुर्यग्रहे वापि व्यतीपाते च वै धृतौ ॥ संक्रमे विषुवे चैव मन्वादिषु युगादिषु ॥ अश्वप्रतिग्रहे
 राजनूतिष्कारणतया द्विजः ॥ यमलोकमुपागम्य भुक्त्वा तत्रैव देनः ॥ पुनर्भुवमुपागम्य पुच्छमुक्तो हरिर्भवेत् ॥ लिङ्गपुराणे
 अश्वप्रतिग्रहे विप्रः पुण्यकालेषु पर्वसु ॥ कारणेन विना रामयमलोकमुपागतः ॥ पश्चाद्भवति भूलोके मंडकः पुच्छसंज्ञितः
 स चेद्द्विजियमापन्नः पातकान् विमुच्यते ॥ अश्वविक्रये दोषमाह ॥ कूर्मपुराणे ॥ मेरुमंदारतुल्या निपापानि सबहूनि च

तां ॥ तक्रंजबीरनीरेण युक्तं लवणसंयुतं ॥ प्रातः स्नानं च वैशारे वतथामाधवपूजनं ॥ वसंतमाधवप्रीत्यै दधुरेतानि पास्तिवा ॥ एतेषां
 दानमात्रेण नरोयातींद्रसंपदां ॥ ततस्तत्तुवमासाद्य मंडलाधिपतिर्भवेत् ॥ वैशारे वप्रत्यहं कृत्वा द्वादश्यां पोषीमीदिने ॥ सर्वपाप
 विमुक्तयर्थं कुर्याद्वापनं च पर्वसु ॥ व्रतस्योद्यापनं कुर्यात् ॥ व्रतस्य परिपूर्तये ॥ उद्यापनेषु सर्वेषु यः कुर्यात्तत्परिग्रहं ॥ स सर्वनरका
 भुक्त्वा पिकोक्त्या ततः परं ॥ धेनुप्रतिग्रहे राजनूतस्य धानं परित्यजेत् ॥ कुर्याच्च द्वादश्यां सम्यक् शय्यायां दिगुणं स्मृतं ॥ पुष्पप्रवा
 लादशय्यास्वेवं ॥ सुवर्णरजतिधान्ये पूर्ववत्समाहितः ॥ ततोर्धाधप्रमाणेन प्रायश्चित्तं विरोधनं ॥ प्रायश्चित्तमहत्कृत्वा
 नशुद्धः पूर्वतो न्यथः ॥ तस्मात्प्रतिग्रहस्याज्यः सात्त्विकेषु व्रतेषु पि ॥ इति हेमाद्रौ वैशारव्रतोद्यापनप्रतिग्रहप्रायश्चित्तं ॥ अथ
 नानाविधफलप्रतिग्रहप्रायश्चित्तमाह ॥ मार्कंडेयपुराणे ॥ कदलीमातुलिंगं च नारीकेलफलं तथा ॥ खर्जूरफलं चैव दाक्ष
 फलमनुत्तमं ॥ चूतकपिथं जंबीरजंबूदाडिमेमव च ॥ क्षीरपूर्वफलं चैव तित्रीणीफलमेव च ॥ उर्वारुकफलं चैव एरंडकफलं त
 था ॥ फलानि यानि लोके स्मिन् नानानामानि पार्थिव ॥ यो दद्यात्तानि सर्वाणि राशिकृत्य फलं शोये ॥ ब्रह्महत्यादिपापानां नारा
 नार्थं द्विजर्षभ ॥ वस्त्रेणावेष्टितं रात्रिं दक्षिणाभिर्यथेच्छया ॥ हेमंतशिशिरावापि सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ तत्फलानि द्विजोय
 स्तप्रतिग्रह्य धनानुरः ॥ आधानं वातकार्धद्वयं कुर्याद्दिशीर्यतः ॥ ततो दोषोऽत्युच्येत नान्यथा पापमश्नुते ॥ तत्कर्मफल

तुष्ट्यर्थं सवै नारायणः स्मृतः ॥ धेनुदो ब्रह्मणः सृष्टाय सार्थं यागसाधना ॥ महापातकहारिण्यः पुण्यकर्मफलप्रदः ॥ विप्राधीनाः
सदा सर्वा धेनुदो लोकपूजितः ॥ ताः प्रगृह्णन्दिजो यस्तु द्रव्याथः पापसंग्रही ॥ नरके नियतिस्तस्य धेनुरोगमाप्तिं संतिहि ॥ अतः
प्रायश्चित्तमाह ॥ नागरखंडे ॥ धेनुप्रतिग्रहीतायाः पुण्यकालेषु पर्वसु ॥ होमार्थं मभिषेकार्थं तत्तेन सह दोषभाक् ॥ उभयोरप्यभा
वे च प्राजापत्यं च यंचरेत् ॥ उभयोर्यदि संप्राप्तो पंचगव्यं पिबेत्ततः ॥ ततः शुद्धिमवाप्नोति नान्यत्र रघुनंदन ॥ उभयेभ्यो धेनुप्र
तिग्रहवत् ॥ उष्ट्रप्रतिग्रहो भावात् प्रायश्चित्तमुक्तः ॥ अन्यत्र प्रायश्चित्तं बाहुल्यं ॥ दोषाधिक्यात् ॥ इति हेमाद्रौ सोम्य धेनु
प्रतिग्रहप्रायश्चित्तं ॥ अथ सन्यासिनः प्रतिग्रहप्रायश्चित्तमाह ॥ स्कंदपुराणे ॥ सर्वसंगविहीनस्य धर्माय त्यागिना यतिः
परब्रह्मणः सक्तस्य निस्पृहस्यैव वस्तुषु ॥ तस्य प्रतिग्रहं यस्तु दिजो लोभपरायणः ॥ कृत्वा तस्माद्यदा जीवेत्स हृथो ब्रह्मणः स्म
तः ॥ महाराजविजये ॥ परब्रह्मणि निष्ठस्य सर्वस्तुषु संगिनः ॥ सर्वसंगविहीनस्य धर्माय त्यागिना यतिः ॥ शुश्रूषया पितृजिह
स्तवाक्ताभिर्दिजो यदि ॥ अन्नमात्रं रूपकं वा न तस्यैह परागतिः ॥ प्रतिग्रहं यदा जीवेत्तद्वथा जन्मतस्य हि ॥ महाभारते ॥ अ
न्नं वा द्राक्कमात्रं वा रूपकं वा त्रमेव वा ॥ कर्मदीनो दिजो यस्तु स पापी नरकं व्रजेत् ॥ तस्य दोषविनाशार्थं प्राजापत्यं तु रूपके ॥
अतः परंतु चांद्रस्यादन्नमात्रे द्यपोषणं ॥ परेषुः पंचगव्यं च पीत्वा शुद्धिमवाप्नुयात् ॥ स्त्रीणामप्येवं ॥ इति हेमाद्रौ सन्यासिनः
प्रतिग्रहप्रायश्चित्तं ॥ अथ पतितस्य पतेः प्रतिग्रहप्रायश्चित्तमाह ॥ देवलः ॥ स्नानादिनित्यकर्मणि ब्रह्मविद्यामथापि वा ॥

दंडादी संपरित्यज्य पट्टयो वर्त्तयन्पतिः ॥ नानाग्रहेषु भिक्षान्नं च वहारेषु वत्सलः ॥ ग्रामार्थं शिष्यरक्षार्थं धनार्जनपरायणः ॥ पतित
स्यात्सकर्मदानूनतंसंभाषयेत्कचित् ॥ नमस्कारं न कुर्वत्तयदिकुर्यात्स पातकी ॥ गौतमः ॥ दंडहीनो ह्यथामुंडी धत्वा कावायमात्रकं
पट्टणो वर्त्तयन्पापी व्यवहारः पुरःसरः ॥ शिष्यसंपादनार्थाय धनार्जनपरायणः ॥ प्रणवं संपरित्यज्य छत्रोपांनहयुग्यतिः ॥
सविप्रेर्न नमस्कारं भिक्षादानपात्रवान् ॥ मायावी सलुकर्मो दीनूनटवेषो यथायती ॥ परादारः ॥ अग्रदानं ग्रहं स्थायतां वृ
लंब्रस्तचारिणे ॥ यतयेकां च नंदत्वा तदा तानरकं व्रजेत् ॥ सारापुरीतभांडं च पट्टं चर्म धरितः ॥ कर्महीनस्तु कर्मो दीनूत्रयस्तौ
ते ह्यथा ह्यथा ॥ एकरात्रं यतिस्तस्मात्स्वर्धर्मं वर्त्तयेद्यदि ॥ तस्यैव निष्कृतिर्नास्ति इह लोके परत्र च ॥ तस्माद्यजेद्दिजोयस्तु प्रतिग्र
ह्यधनादिकं ॥ जीवेद्यदि ह्यपापात्मा चांद्रं तस्य विशुध्यये ॥ द्रव्यप्रतिग्रहे चांद्रं अतस्तस्य विशुध्यये ॥ द्रव्यप्रतिग्रहे चांद्रं कायं चा
न्यस्य संग्रहे ॥ क्षेत्रप्रतिग्रहे तातमेहा चांद्रमुदीरितं ॥ वस्त्रादिसंग्रहे विप्रो महासांतपनं चरेत् ॥ स्त्रीणां मेवं ॥ इति हेमाद्रौ पति
तयति प्रतिग्रहप्रायश्चित्तं ॥ अथ मठपतेः सम्यासिनः प्रतिग्रहप्रायश्चित्तमाह ॥ देवलः ॥ सर्वसंगपरित्यागी यतिर्हं सो
मठाधियः ॥ तस्यैव निष्कृतिर्नास्ति चंडालानूजनगर्हितान् ॥ मार्कंडेयः ॥ यतिर्यस्तु महाराज नू सर्वसंगपरिग्रहः ॥ भोगास
क्तो यदा लोके माठापत्यं करोति यः ॥ तस्यैव निष्कृतिर्नास्ति यमलोकात्सदारुणात् ॥ तदंते भुवमासाद्य दिवा कीर्त्यो भवेन्महात्
अथ योगिनामेव कुले भवत धीमतामिति गीतावाक्यस्य विरोधः ॥ कुले भवति धीमतामिति योगप्रसूत्यात् ॥ पठ पत्क

येतेः श्रंङालजन्मैव ॥ तदाहांगिरः ॥ सर्वसंगविहीनस्ययतेर्भवतिमाठकः ॥ तस्यैवजन्मनास्तीहचंडालाकुलगर्हितान् ॥ तस्माद्यतेर्दिजोयुक्त
 प्रतिग्रहपरायणः ॥ तस्यैवनिष्ठतिरियंषड्विधिपूर्वकं ॥ कृत्वाशुद्धिमवाप्नोतिनान्यथाशुद्धिरस्ति ॥ स्त्रीणामेवेवं ॥ क्षेत्रेवस्त्रादिसंग्रहे
 पूर्ववत् ॥ इतिहेमाद्रौमाठापत्यसंन्यासिनःप्रतिग्रहप्रायश्चित्तं ॥ अथपापपुरुषस्यप्रतिग्रहप्रायश्चित्तमाह ॥ ॥ देवलः ॥ मनुजानां
 नाभिरंध्रातअधोभागेषडंगुले ॥ आश्रित्यतत्रपापीयान्पुरुषोवर्ततेसदा ॥ मार्कंडेयः ॥ नृणांकुलेरधोभागे ॥ नाभिरेवात्पुंड्रगुले ॥ पा
 परत्यः पुरुषः सम्यक् आश्रित्यहृदिवधयेन् ॥ गौतमः ॥ नृणांकुलेरधोभागे पापपुरुषः सदावसन् ॥ पापनिर्वर्धयेन्धर्मं भक्षयंती
 सर्वमंगलं ॥ तस्यैवनोशकरणंमनंदद्यात्करवायस्ये ॥ तदानं ब्राह्मणोभागे पापपुरुषः सदावसन् ॥ मरीचिः ॥ पापपुरुषंदि
 जोधत्वातेदंतेभ्यस्त्रिराचवान् ॥ तदोषपरिहारार्थततः स्नात्वायथाविधिः ॥ नाभिमाचजलेस्थित्वा निपिधायोर्द्रपावाससा
 पुरुषस्तंजपेत्पुश्चात्त्रयदामंदायतेरविः ॥ धत्वावैतावतीसंख्यामनसाप्रत्यहंमुदा ॥ वन्याहारंतेथाकुर्यात्फलहारमथापि
 वा ॥ स्वपदेवसमीपेतुनानायणामनुस्मरन् ॥ परेद्युः पूर्ववत्कृत्वा मासमात्रेणशुध्यति ॥ अयुतः जपसंख्यास्यात्पुनः संस्कार
 तः शुचिः ॥ पंचगव्यं पिबेत्पुश्चात्पापादस्मात्प्रमुच्यते ॥ ॥ इतिहेमाद्रौपापपुरुषप्रतिग्रहप्रायश्चित्तं ॥ अथकर्मभ्रंशपतितप्राय
 श्चित्तमाह ॥ देवलः ॥ पतितस्तु द्विधाप्रोक्तो महापातकसंगवात् ॥ नित्यकर्मपरित्यागाद्वितीयसद्विरुध्यते ॥ कर्कजस्यमहापात
 कप्रायश्चित्तमुपदिष्टं द्वितीयस्यविशेषमाह ॥ देवलः ॥ नित्यकर्मपरित्यागात्तनोनायोनिनिषेणवत् ॥ गीतवाद्यानुरागाच्च
 उक्तंमहाभारते

रुद्रजापीहरेत्यापेनकन्याहयविक्रयी ॥ धत्वाश्वं विक्रयेद्यस्तु वृथाभोगेष्ठयानप ॥ उभयोः संभवेतातषड्वंकृष्टमाचरेत् ॥ गरु
 डपुराणे ॥ पापानिसंतियानीहतावंतिभुविपार्थिव ॥ रुद्रजापीहरेतानिनकन्याहयविक्रयी ॥ वृथाश्वं प्रतिगृह्यादौ द्विजो वि
 क्रीयतेपुनः ॥ तयोः पापविशुध्यर्थंषड्वंकृष्टमाचरेत् ॥ नोचेतदधंकुर्वीतसंभवेयूष्माचरेत् ॥ अश्वविक्रयिणोः पापदेहमा
 वृत्त्यतिष्ठति ॥ प्रायश्चित्तविशुद्धात्मातत्तस्यापाप्रमुच्यते ॥ ॥ इतिहेमाद्रौअश्वप्रतिग्रहप्रायश्चित्तं ॥ अथमहिषीप्रतिग्रहप्रा
 यश्चित्तमाह ॥ ॥ लिंगपुराणे ॥ योविप्रोमहिषीधत्वाकुटुंबभरणायैव ॥ पुण्यकालेषुसंक्रांतौव्यतीपातचवैधृतौ ॥ सया
 तिनरकंधोरंकालसूत्रंसुदारुणं ॥ पश्चाद्वतिपापात्मावायसः कृष्णवर्णवान् ॥ गरुडपुराणे ॥ महिषीमनुगृह्णातिद्विजोमहति
 संगमे ॥ सयातिनरकंधोरंअनुभूयमहतरं ॥ पश्चाद्धांसोभवेत्यापीक्षीरलोभात्प्रतिग्रहे ॥ तस्मादेतपरित्याज्यंमहिषीग्रहणेदि
 जैः ॥ प्रायश्चित्तेनपूतात्मातरंदाषमिमंजनः ॥ तत्प्रतिग्रहे प्रायश्चित्तमाह ॥ विक्रयेद्विगुणंकृत्वा मस्मात्पापात्प्रमुच्यते ॥ पंचगव्यं
 पिबेत्पुश्चात्तत्तन्मंत्रपुरःसरं ॥ इतिहेमाद्रौमहिषीप्रतिग्रहप्रायश्चित्तं ॥ अथसोम्यधेनुप्रतिग्रहप्रायश्चित्तमाह ॥ कुर्मपु
 राणे ॥ धेनुयः पूर्वतो धत्वा निमित्तैर्बहुभिर्विना ॥ पुण्यकालेषुतीर्थेषुवस्त्रादिभिरलंकृतं ॥ सवत्सांदोहसंयुक्तामुक्ताहाराप
 रोभितं ॥ ताम्रपट्टंस्वर्णपट्टंस्वर्णघंटोपरोभितं ॥ सप्तपांसाधुवृत्तांचधेनुराज्ञांकरवाप्तये ॥ महापापफलंभुक्त्वा नरकायो
 पपद्यते ॥ तस्माद्धेनुस्तनयाद्यद्विजैरध्यात्मवेदिभिः ॥ लिंगपुराणे ॥ पुण्यकालेषुयोधेनुंसमम्यर्चयिमातये ॥ दद्याद्दीश्व

यदिकुर्यादिमोहेनप्रकाशादिगुणं भवेत् ॥ तस्यैव निष्कृतिर्नास्ति जन्मभिर्बहुभिर्नृप ॥ गौतमः ॥ पूर्वजो रहसि स्थाने विप्रं हन्या धनानुरः ॥ अ
थवा मत्स्यरात्रां तास्तस्य नास्ति ह निष्कृतिः ॥ ब्रह्महत्या समपापं हि जानां भुवि नारदः ॥ यापराद्ब्रह्महत्या वयक्ष्मरोगश्चरोगवान् ॥ कछुराज
स्तवेधा स्यात्तु लस्यादानरादृतथा ॥ अतो रहसि विप्रस्य न कुर्याद्विसनं बुधः ॥ पराचारः ॥ रहसि हि जहत्यायाः सर्वेषां कुलनाशिनी ॥
आत्मनश्च महोपापं कलौ पुण्यप्रनाशिनी ॥ उभयोर्लोकयोर्हति सर्वपापविनाशिनी ॥ तस्यायश्चित्तमाह ॥ देवलः ॥ विप्रहत्यां रतः कृत्वा
पश्चात्तापपरायणः ॥ तटाकवाहदंगत्वा प्रातः स्नानं समाचरेत् ॥ मनसानित्यकर्माणि अर्घ्यदानं समं चकं ॥ कृत्वा जलमुपागम्य कं
ठं दध्ना जले वसन ॥ आर्द्रपावासे सोच्छाद्य मधुनि स्वेन पाणिना ॥ प्राङ्मुखो देङ्मुखो वापि जपन्तारायणात्मकं ॥ सहस्रत्रयीमित्य
नुवाकः ॥ प्रत्यहं यो वती संख्या मनसा तां निधाय वै ॥ जपेदस्तं यदा भानुतावत्पर्यंतमाचरेत् ॥ तत्तीरे शिखरं कृत्वा नारायणः ॥
प्रत्यहं कवले भुंजीत् ॥ नारायणानि वेदितं ॥ स्वपेच्च स्थंडिले तत्र सालग्रामसमीपतः ॥ पुनः प्रभाते विमले पूर्ववन्नियमं चरेत् ॥ एवं
ऋतुत्रयं कृत्वा पुनः संस्कारपूर्वकं ॥ शुद्धिमाप्नोति राजेन्द्र तम मध्ये म्रियते शुचिः ॥ अन्यथा दोषमाप्नोति क्षयरोगी भवेद्
वि ॥ तस्यैव निष्कृतिर्नास्ति जन्मजन्मनि भूमिप ॥ इति हेमाद्रौ रतः कृतब्रह्महत्याप्रायश्चित्तं ॥ अथ रहस्यकृतसारापानप्र
यश्चित्तमाह ॥ देवलः ॥ हरसि ब्रह्मणा पीत्वा मधुमेकादशं यदि ॥ न तस्य पुनरावृत्तिर्यमलोकात्कदाचन ॥ मरीचिः ॥ यद्यमे

कादशप्रोक्तं गौडीत्यादि महद्भयं ॥ तेषां मध्ये हि जालोभात् रहस्ये कं पिबेद्यदि ॥ तस्यैव निष्कृतिर्दृष्टामरणांतं न च अन्यथा ॥ रहस्ये तानि मद्यानि
पीत्वा पीत्वा हि जः पतेत् ॥ महाभारते ॥ शृणु धर्मप्रयत्ने नमधं रहस्यः पिबेत् ॥ तस्यैव निष्कृतिर्नास्ति मरणांतं नृणां नृप ॥ भवि
ष्योत्तरे ॥ स्वर्गे हे पट्टे रण्ये मद्यमेकादशं विना ॥ तन्मध्ये यो हि जायस्ते रहस्ये पिबेद्यदि ॥ सद्यः पतति दुष्टात्मा मरणांतं न निष्कृ
तिः ॥ आबालिः ॥ गौडी साध्वी च पेष्टी च विज्ञेयानि विधास्तथा ॥ तालहिं तालजं चैव रवर्जं रं नारिकेलजं ॥ द्राक्षा जं पानसं चैव मैरयं च ल
वंगजं ॥ मद्यमेकादशप्रोक्तं मुनिभिस्तत्त्वदर्शितः ॥ एतेषां यारो धुक्का एकं वा हि जनायकः ॥ तस्यैव निष्कृतिर्नास्ति मरणांतं जनाधिप ॥ क
थं विनिष्कृतिर्दृष्टा मुनिभिः शास्त्रवर्त्मसः ॥ अरण्ये निर्जले देवे स्नानं कृत्वा यथाविधि ॥ संध्यादिनित्यकर्माणि पूर्ववन्नमनसा स्मरन् ॥ न वक्तु
रिमासाद्य स्वर्गत्वागते विधानतः ॥ कूटमांडैर्जह्याद्देहो यावदस्तंगतो रेविः ॥ तावद्विरम्य तोहोमं संख्या मनसि धारयन् ॥ अत्र तद्भीष
यः पीत्वा स्वपेदे वसमीपतः ॥ ततः प्रातः समुत्थाय पूर्ववन्नियमं चरेत् ॥ एवं ऋतुत्रयं कृत्वा पुनः कर्मततः परं ॥ कृत्वा शुद्धिमवाप्नोति न चेदोष
भवत्यथा ॥ अथ वाराजदेवेन मत्वा शुद्धिमवाप्नुयात् ॥ ऋतुत्रयं अत्युत्कूटमांडहोमस्तदर्थं गणहोमः ॥ ऋतुत्रयावसाने पुनः संस्कारपंचगव्यं
पीत्वा शुद्धिमाप्नोति ॥ इति हेमाद्रौ रतः कृतसारापानप्रायश्चित्तं ॥ अथ रहस्यकृतसर्वणस्तयप्रायश्चित्तमाह ॥ देवलः ॥ रहो मुखित्वा पा
रक्यं सर्वणं मनिपुंगवः ॥ रत्नां शिखाप्रकर्तव्या मरणांतं हि जेतमः ॥ मरीचिः ॥ ये हत्वारहसि स्वर्णं पारक्यं मुखजः सहतः ॥ तस्यैव निष्कृ
तिर्नास्ति कुंभीपाकाद्भयं कदाचन ॥ हरितः ॥ पारक्यं रहसि स्वर्णं हितो धत्वा पतेत्तदा ॥ न तस्य निष्कृतिर्दृष्टा मुनिभिर्धर्मलिङ्गभिः ॥ सर्वणादि

सवर्णस्तेयप्रकर्णोपहितं ॥ गालवः ॥ गोतुलारहसिस्वर्णदिजेरौयमथापिवा ॥ तस्यैवनिष्कृतिर्नास्ति कुंभीपाकनिज्जतान् ॥ कथांचिनिष्कृतिहृष्टा
 मुनिभिर्धर्मवत्सलैः ॥ अरण्यनिर्जलंगत्वात्तत्रस्नानयथाविधि ॥ निमायपर्णत्रिबिरंतवस्त्राद्यहताशनं ॥ समिद्धिः पञ्चलं हत्वासाक्ष्यं परि
 कल्प्यच ॥ उध्वनिनीमपेन्मंत्रं कृष्णस्य दादृशाक्षरं ॥ प्रातरारभ्यमध्याह्नेजपसंख्यात्स्वयावती ॥ तावतीमनसि स्थापयतग्निधारयेद्बुधः तंडुले
 प्रमाणश्चगोजलात्तैः ॥ पवेत्तदा ॥ पूर्वनिवेद्यदेवाय पश्चादद्यात्स्वयं मुदा ॥ स्वपदेवसमीपेतुनारायणपरायणः ॥ ततः प्रातः समुत्थाय पूर्ववर्णनय
 मास्थिताः ॥ जपेत्पूर्ववदासीनो हताशनसमीपतः ॥ एवंमासदयंकृतानवलक्ष्यपंतथा ॥ पटगर्भविधानेन पुनः संस्कारमत्वेत ॥ पंचगव्यं
 पिबेत्पश्चाद्बुधोभवेत्तुमर्हति ॥ नान्यथाशुद्धिमाप्नोति बहुभिस्तीर्थमज्जने ॥ लोकंसदृश्यकथयेन्मशुधोभवति द्विजः ॥ गंगासेतुः ॥ प्राया
 गाश्चगंगासागरसंगमः ॥ गौतमीकृष्णवेणीचकावेरीचमहानदी ॥ दर्शनास्वर्गदानृणां स्नानान्मोक्षप्रदायनी ॥ तावद्योसिमहत्पापं कृतं
 विप्रमनिष्कृतं ॥ न पुनंतीह राजेन्द्रसुराभांडमिवापगा ॥ रहः कृतं महत्पापं प्रायश्चित्तेन शुध्यति ॥ साशुद्धिर्न चलेद्दिने महाप्रस्थाने गौरपि ॥
 अतो रहः कृतस्य पापस्य प्रायश्चित्तमेव नान्यं निष्कृतिः ॥ इति हेमाद्रौ रहस्यकृतसवर्णस्तेयप्रायश्चित्तं ॥ अथ रहस्यकृतगुरुदारागमनप्रा
 यश्चित्तमाह ॥ देवलः ॥ यो रहोजननीगत्वात्सपत्नीमथापिवा ॥ प्रजापतिं गुरोर्दाराविप्रः कामतुरो यदि ॥ स्वमुक्कुरहसिस्थित्वा पूर्ववदक्षिणा
 मुखः ॥ गच्छेत्तुल्यविशुद्धोक्तं अन्यथापतितो भवेत् ॥ महाभारते ॥ शृणु धर्मजवक्ष्यामि पापमेतन्महत्तरं ॥ यो विप्रो रहसिस्थाने मातरं तं
 तस्वीमपि ॥ गुरोः पत्नीमोक्तजायां गच्छेत्कामातुरः स होत ॥ स्वमुक्कुरे न हस्तेन अस्मितातीक्ष्णधारया ॥ धत्वांजले निराहारे दक्षिणां दिशि म

कुंडगोलकसंगमात् ॥ देवदिजे विरोधाच्च नानासत्रादिभोजनात् ॥ चरणायुधयुधेन वस्तयुधेन वारतः ॥ द्यूतासक्तः सदाकामी आस्येवीणा
 विनोदवान् ॥ गंधमांबूलवस्त्राद्यैर्देवादीनां समर्पितैः ॥ विटगायकसंयुक्तः पतितो यदि तीर्थकः ॥ महापातकसंसर्गात् महापतित उच्यते ॥ त
 स्य मरणांतो निष्कृतिः कुत्र दयया मुनिभिरयुतगोदानैरुक्ता ॥ कर्मभ्रष्टस्य पतितस्य प्रायश्चित्तमाह ॥ मरीचिः ॥ पूर्वोक्तलक्षणेयुक्तः
 पतितः कर्महीनवान् ॥ पश्चात्तापसमायुक्तः प्राजापत्यं विशुध्यते ॥ त्रिदिने तु पराकः स्यात्पक्षेत संविधीयते ॥ मासे चांद्रततः प
 श्चात् वर्षादूर्ध्वं निष्कृतिः ॥ असौ पर्वत इत्युक्तः सर्वथापण्यते जने ॥ कर्मभ्रंशस्य नास्तीह वर्षादूर्ध्वं सतांगतिः ॥ यत्र यत्र धर्मरा
 स्त्रेषु पतिते प्रायश्चित्तमित्युक्तं ॥ तत्रापीदमेव योजनीयं ॥ पंचमहापातकी संसर्गमिहापतितो मरणांतप्रायश्चित्ती ॥ अयुतं दे
 षबाहुन्योपि पदोक्तं प्रायश्चित्तं कृत्वा शुद्धिमाप्नोति ॥ इति हेमाद्रौ कर्मभ्रंशपतितस्य प्रायश्चित्तं ॥ अथेदानीं रहस्यकृतब्रह्मह
 त्याप्रायश्चित्तमाह ॥ देवलः ॥ अरण्ये स्वर्गहेराजनमत्सराद्रव्यलोभितः ॥ यो विप्रो हंतियो विप्रं रज्जुदंडादिपीडनैः ॥ मार्कंडेयः ॥
 अरण्ये स्वर्गहेरत्वात् कंठनिष्पीडनादिभिः ॥ हत्वा विप्रो द्विजो यस्तु महातं नरकं व्रजेत् ॥ रहसिकृतपापं दंष्ट्राधाचचतुर्धो प्रक
 टितं भवति ॥ तदाह मनुः ॥ आदित्यश्चंद्रावनिर्लो न लश्चद्योर्भूमिरापो हृदयं मनश्च ॥ अहंश्चरात्रिश्च उप्ते च संध्ये धर्मश्च जानंति
 नरस्य हतं ॥ तं भूतान्यभ्यनुकोशं ब्रह्महन्ति ॥ अतो रहसि पापं न कारयेत् ॥ गालवः ॥ रहः पापं न कुर्वीत कर्मणामनसा गिरा ॥

लीगमनादीतिअपाचीकरणानहि॥ कष्टैर्विशोधनीयानि विप्रैर्देविपराङ्मुखैः॥ दूरं न भोजनं चैव दुष्टभक्षणमेव च॥ दुष्टशकादिकं चैव
 जातिभ्रंशकरं महत्॥ एतद्विद्वद्गुरुसाध्यं उर्मिरण्णादिकं प्रकीर्णकं साध्यं॥ गर्भाधानादिकर्मणोत्तकात्तातिक्रमेणैव विरोधनं॥
 तुलादिप्रतिग॥ हीतणां ब्रह्मराक्षसप्रदानं कष्टं कुत्रचिन्निवारणं॥ तेषां तु कष्टाणां लक्षणमाह॥ मार्कंडेयः॥ यवमध्यं च मध्यस्यात्र
 यतिकृष्टो महत्फलं॥ महश्चोद्रमिति प्रोक्तं पंचधा परिकीर्तितं॥ प्राजायत्येतस्य कष्टं पराकथावर्कतथा॥ ततः सांतपनं कष्टं महासांतप
 नंतथा॥ उडुवरं च पणं च फलं कष्टं मतः परं॥ कष्टमाहे च वरं चैव ब्रह्म कष्टं चैव च॥ धान्यं स्वर्णमयं कष्टं द्वातेदाः प्रकीर्तिताः॥ एते
 पांस्वरूपमाह॥ पराशरः॥ **यवमध्यस्य कष्टं** स्वस्वरूपं च वदाम्यहं॥ यत्कृत्वा सर्वपापेभ्यो मुच्यते मनुजात्तमः॥ शुक्रप्रतिपदार
 भ्यव्रती नियमे पूर्वकं॥ प्रातः स्नात्वा यथाचारं दंतधावनं पूर्वकं॥ धौतवस्त्रं परिधाय नित्यं कर्म समाप्य च॥ अपत्ता वन्महामानीया
 वन्मंदायेतरविः॥ तदा हरिं समाराध्य गंधपुष्पादिभिः शनैः॥ मयूरांडप्रमाणेन ग्रासं कृत्वा व्रती तथा॥ विष्णवे तं निवेद्या शु
 तं ग्रासं भक्षयस्वयं॥ एकवारं मंत्राव्यत्वा तद्विधा कृत्वा वक्ष्येत्॥ उत्तरापोशानं गत्वा बहिर्गत्वा यथा गतः॥ प्रक्षाल्य पाणिनी
 येन गंडेषैर्द्वादशगुणैः॥ पादौ प्रक्षाल्य वाचम्यपुनर्गत्वा स्वमालयं॥ स्वयमेव पुनः कृत्वा शुद्धिं गोमयवारिभिः॥ पुनः प्रक्षाल्य
 तं पाणिं देवं नत्वा तं विज्ञेत्॥ पाषंडादिनपश्येच्च न संभाष्य कदाचन॥ सायंसं ध्यामुपासीत्वा सायं होममथाचरेत्॥ पूर्ववन्नि
 यमं कृत्वा भक्षयेद्दकहृदितः॥ एकोत्तरहृदया राजतु हृदया प्रतिदिनं बुधः॥ भक्षयेत्कुबलादिभ्यो न्यावतापोर्णमीदिनं॥ इत्यपि
 चैव कवलान् भुक्त्वा तत्र व्रती क्रमात्॥ एकैकं हासयेद्ग्रासं कृष्ट्वा पक्षेत्रती मुदा॥ पूर्ववन्नियमात् कामी तदामासं प्रवर्तते॥ तत्रापि

भक्षयेदेकं हरिध्यानपरायणः॥ व्रतांतगोः प्रदातव्या व्रतस्य परिकर्तये॥ पंचगव्यं पिबेत्सञ्चायवमध्यमुदाहृतं॥ एतदाचरणे चै
 व ब्रह्महत्यां व्यपोहते॥ उत्तराणि च पापानि नश्यंतीति कमद्रुतं॥ मयूरांडलक्षणमाह॥ देवलः॥ अप्रमात्रततीयां तं तु लेः पाच
 येधविः॥ तावदं न मयूरांडं मिति संतो वदंति हि॥ इदं चांद्रायणं कृत्वा यममध्यं सुपावने॥ ब्रह्महत्यादिभिः पापैः मुक्तो भवति त
 क्षणात्॥ यवमध्यमिदं चांद्रं कर्तुं यस्तु पक्रमेत्॥ तस्य पापविनाश्यंति किं पुनर्ब्रतचारिणं॥ विष्णुप्रियं करं चैतु सर्वदुःखप्रणशने॥
 नारीणां व्यधवानां च यतीनां ब्रह्मचारिणं॥ ग्रहस्थानां विशेषणमहापातकनाशनं॥ इति क्षयौ चंद्रस्य वर्तते॥ तदपि तन्नामध्य
 यचंद्रस्य शुक्लपक्षे हृदिः॥ कृष्णपक्षे हृदिः॥ तन्नामध्ये वमेतत्तयवमध्यकृष्टं॥ **इति ते सारं यवमध्यं चांद्रायणप्रकारः॥** अ
 थपीपिलिकामध्यं चांद्रायणमाह॥ देवलः॥ पूर्ववत्कृष्ट्वा पक्षस्य प्रतिपदि वसे व्रती॥ प्रातः स्नानं नदीतोये दंतधावनं पूर्वकं॥ कृ
 त्वा धौतं परीधाय संध्यावदनमाचरेत्॥ ब्रह्मयज्ञादिकान् कृत्वा देवपूजापरायणः॥ पदे उपनिषदाव्यं नारायणमथापि वा॥ स
 हस्रनामविष्णोर्वागजेन्द्रस्यैव मोक्षणं॥ जपेनारायणधिया ये दामंदारते रविः॥ तस्यैव देवता पूजां पुरुषसूक्तविधानतः॥ कृ
 त्वा पंचग्रासनं निवेद्य परमात्मने॥ न स्नानं भक्षयेत्सञ्चातमौ न व्रतपरायणः॥ प्रक्षाल्य पूर्ववत्पाणी गंडुषादीन् प्रकल्पयेत्॥
 स्वयमेव पुनः कृत्वा शुद्धिं गोमयवारिणा॥ पुनः प्रक्षाल्य तं पाणिं देवं नत्वा तं संभवात्॥ पाषंडादीनयन्यैश्च न संभाष्याः क
 दाचन॥ सायंसं ध्यामुपासीत्वा सायं होममथाचरेत्॥ स्वपेच्च स्नानं तिले देवसमीपे नियतो व्रती॥ ततः प्रातः समुत्थाय परेद्युः
 स्नानमाचरेत्॥ पूर्ववन्नियमं कृत्वा भक्षयेद्दकहासतः॥ एकहस्रपतासक्षत्कवलान् तान् शोषतः॥ अमायां कवलं काशीं पूर्वव

नियतोव्रती ॥ परेद्युः प्रतिदिवसे कृत्वा नियममादरात् ॥ यासमेकं तदा भुक्त्वा पूर्ववद्विधिपूर्वकं ॥ द्वितीयायां द्वयं भक्षेत् तृतीयायां
 त्रयं तथा ॥ एकवृद्धितया राजन्यावतो पौर्णमीदिने ॥ तावत्संचरन् शुक्लावतरो वसमापयेत् ॥ बतान्ते गौः प्रदात्तव्याव्रत
 स्य परिपूर्ये ॥ पंचगव्यं पिबेत् स्वातमंदमध्यमुदस्तं ॥ एतदाचरणेनैव ब्रह्महत्याव्यपोहवु ॥ इतराणीव पापातिनश्यंती
 तिकिमद्वृतं ॥ अत्रापि ग्रासपरिमाणं मयूरान्वच्छेदपुष्पमुक्तं ॥ यिपीलिकाध्यचांद्रायणचरणफलं पूर्ववत्वेदितव्यं ॥ प्रतोप
 क्रमकोले महतामनुज्ञामवाप्य पुण्याहवाचनं कृत्वा संकल्प्य कलिमंत्रमेव मुदीरयेत् ॥ देवलः ॥ गृहीतेस्मिन् व्रते देवपंचक्यं
 दिमेभवेत् ॥ तदा भवतु संपूर्णं तस्य साक्षाद् जगद्गुरो ॥ इति संकल्पमंत्रः ॥ **इति हेमाद्रौ यिपीलिका मध्यचांद्रायणविधिः ॥**
 अथ यतिचांद्रायणस्वरूपमाह ॥ देवलः ॥ यतिचांद्रायणं वक्ष्ये सर्वपापप्रणशानं ॥ सर्वपातित्यशमनं अगम्यागमना
 शनं ॥ पतितपापानि आपस्तंबः ॥ ते यमाभिज्ञा पुरुषं वधो ब्रह्मालं गभं शातवं मातुः पितुरितिये नि संबंधे सहाय्ये स्त्रीगमनं स्तरा
 पानयोगि संयोगो गुर्वं सरवी च गत्वान्याश्च परतन्यानीति तपनीये हेतुनि ॥ अथ भुविकराणि शूद्रस्त्रीगमनमायप्रीणां प्रतिविधानां मासभ
 क्षणं शुनो मनुष्यचकुक्षुटस्तुकाराणां ग्राम्याणां क्रव्यादानं मनुष्याणां भूचपुरी ॥ पप्रानं शूद्रो छिष्टा मणत्रागमनसंचायाणां एतान्यपि
 पतनीयानीत्येकं ॥ अथ धर्मेनाराहत्तनि ॥ क्रोधो हर्षो लोपो लोभो दंभो मोहो मया धर्मस्यापराधो वादावस्तकायामन्य आत्म्यमयोगश्च
 ति ॥ एतेषां प्रवेक्षितानां पतित्यदयिनामभुविकरणवर्मनाशहेतूनां यतिचांद्रायणं विप्रो धनुः ॥ तदेवाह मनुः ॥ स्तेयदि सर्वपा
 पानां तथैवाभुविनामपि ॥ धर्मेनाराकाराणां च यतिचांद्रायणपरं ॥ एतस्याचरणे चैव सर्वपापप्रणश्यति ॥ यतिचांद्रायणं

चगात् ॥ यावत्पस्तनयं विप्रस्तावधुधिमवाथ्यते ॥ नान्यथा स विशोधो भूतब्रह्मदेववसंदिमः ॥ गौतमः ॥ स्वमातरं रोगत्वा पुत्रः कामातुरं सरु
 त् ॥ तत्सपत्नीं रोदीरभ्रातृपत्नीमथापि वा ॥ रूपेण स्वयं स्त्रित्वा मुक्कद्वयमशुकिनः ॥ निधाय स्वांजले गौथगच्छायाम्यदि संस्तं ॥ निराहा
 रो यथा मत्स्यो तथा शुधिमवाधुयात् ॥ प्रायश्चित्तमिदं तस्य मुनिभिः परिकीर्तितं ॥ अरण्यं निर्जलं गत्वा तत्र स्नात्वा विधानतः ॥ कुटीरं पूर्वव
 त् कृत्वा तत्र मौनमुपाश्रितः ॥ यवैरंजलिमानैश्च पावयेद्दहता घटात् ॥ यवांगुतां पुनः पश्चाच्छाग्नितं प्रज्वलेत्तथा ॥ दारुमय्यां कृत्वा धत्वा ज
 तुयां चंत्रपूर्वकं ॥ यवास्तराजन्यस्य व्रतकुरेवैवैयवाहः कूरइव ॥ इति मंत्रेण द्विसहस्रं चतुर्वाहोमं समाप्य होमावशेषतां यवागस्वयं पिबेत् ॥ तदाह गौ
 तमः ॥ रहो मातृगमः पत्न्या वैरंजलिपूरितः ॥ तद्यवागं दहत्याग्ने निधाय अग्निं समीपगः ॥ समिरग्निं प्रज्वाल्य कृत्वा पाल्नामिश्रया ॥ गृही
 त्वा तां यवागं स्वयं वागुराजमंत्रतः ॥ कूरइत्येतमुक्ता तां जुहुयात्तं चंत्रपूर्वकं ॥ प्रत्यहं द्विसहस्रं चतुर्वाहोमं समापयेत् ॥ अवशिष्टाय वागं स्व
 यं पीत्वा स्वपेद्वती ॥ परेद्युः प्रातरुथाय पूर्ववत्सर्वमाचरेत् ॥ एवं मासद्वयं कृत्वा शुधिमामोति पातकी ॥ नान्यथा शुधिमामोति मलमुष्टि
 र्यथानृणां ॥ **इति हेमाद्रौ रहो मातृगमनमायश्चित्तं ॥** अथ चांद्रायणोदकच्छलक्षणमाह ॥ देवलः ॥ ब्रह्महत्यास्तरापानं स्तेयं
 गुर्वंगनागमः ॥ तत्संयोगश्च पंचैते महापातकमीरितं ॥ एतेषां पचकानां मरणांतं प्रायश्चित्तं ॥ **अथ चांद्रायणोदकच्छलक्षणमाह ॥** कूरइत्येतमु
 क्ता तां जुहुयात्तं चंत्रपूर्वकं ॥ एतदुपपातकं ॥ कूरइचांद्रायणादिभिः परिशुद्धं ॥ तिलानां धान्यराशीनां विक्रयस्व
 न्यवस्तनां ॥ एतत्संकलीकरणं ॥ कूरइसाध्यं ॥ कन्यापरिहरणं चैव धेनुहृत्तरणादिकं ॥ मलनीकरणं चैव कूरइसाज्यप्रयत्नतः ॥ चंडा

वेस्त्रं डिले सौगंध पुष्पादिवर्जितः ॥ एवं वै प्रत्यहं कुर्वन् यावत्पुत्रसमागतः ॥ नाचिकेतोऽस्ति पर्यंतमित्यर्थः ॥ तदा प्रभूतिलोके स्मिन् शुचि चंद्रा
 यपां स्मृतं ॥ कलौ युगे विरोधेण महापातकनाशनं ॥ महापापविनाशो भूतकृते तद्ब्रह्ममुत्तमं ॥ गौतमः ॥ त्रिशुचि चंद्रायणं सम्यक् क्रमात्समेकं नि
 रंतरं ॥ कृत्वा शुद्धिं महापातकनाशं ॥ जाबालिः ॥ त्रिशुचि चंद्रायणं कृत्वा सम्यक् क्रमात्समेकं निरंतरं ॥ कृत्वा शुद्धिं महापा
 तकनाशं ॥ विजोयः पापमुक्तये ॥ ससद्यः पापनिर्मुक्तः प्रवेदे परमां गतिं ॥ तत्पुकारमेवाह ॥ देवलः ॥ मासादौ प्रतिपदि वसे पूर्ववत् ॥
 स्नानमाचरेत् ॥ दंतधावनस्नानधौतवस्त्रसंध्यावंदनादिकं पूर्ववत् कृत्वा चतुर्थे यामे पेटे पर्णपुटे वापि ॥ अपश्यन् पापिनः खलान् श्रो
 त्रियाणां हि जातीनां त्रिषु वेदमस्तु संचरेत् ॥ कबलत्रयमानीय प्रक्षाल्य शुचि सिद्धिजैः ॥ भागत्रयं तदा कृत्वा भागमेकं हरोक्षिपेत् ॥ दि
 तीयमग्नौ निक्षिप्य अचराषं स्वयं हरेत् ॥ प्रक्षाल्य पूर्ववत् स्तोत्रं च मन्त्रं शुभं वेत् ॥ रात्रौ स्वपेधरे रगे नोऽस्त्रं डिले गंधवर्जितः ॥ पुनः परे
 द्युरेवं हिकुर्यात्पापविशुद्धये ॥ एवं मासं व्रतं कृत्वा मासांते गौर्यथार्हतः ॥ देया विप्रो यस्य सहसा पंचगव्यं पिबेत्ततः ॥ एवं कृत्या नरो यस्तु
 सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ त्रिशुचि चंद्रायणं सम्यक् कृत्वा यः पूर्वजः शुचिः ॥ सर्वान् कामानवाप्नोति प्राप्नुयाद्विष्णुमंदिरं ॥ ॥ इति हेमाद्रौ
 त्रिशुचि चंद्रायणविधिः ॥ अथ महाचंद्रायणलक्षणमाह ॥ देवलः ॥ शृणुराम प्रवक्ष्यामि महाचंद्रायणं परं ॥ ब्रह्महत्यादिपापानां
 शोधनं सर्वमंगलं ॥ गुरुद्वेहे च यस्याप्यस्यापं परवंचते ॥ यस्यापं पुत्रहत्यायाय ॥ स्यापं पराभारणे ॥ पुत्रो रष्ट्रपरित्यागे विष्णोर्द्रो
 हे च यद्भवेत् ॥ यस्यापं शिवनिंदायां यस्यापं चक्रधारिणे ॥ यस्यापं शिवनिर्माल्यं भूपातस्य धारणे ॥ लिङ्गधारणे नित्यं ॥ चंडाल
 गमने पापं यस्यापं विधवागमे ॥ परस्त्रीषु च यस्यापं यस्यापं रत्नोजने ॥ यस्यापं दृषलीसंगे यस्यापं कुंडगालये ॥ श्रद्धापतुश्च

यस्यापं यस्यापं परिक्रये ॥ पुरोहितस्य यस्यापं यस्यापं परदारके ॥ यस्यापं पर्वसंस्तेर्गे यस्यापं धेनुविक्रये ॥ यस्यापं रजकीसंगे यस्यापं पतिनिंदया ॥ यस्या
 पं यतिनिंदायां कन्यायां दुष्पणे पिबेत् ॥ एवमादीनि गुरुणि वलघूनि च ॥ आर्द्राणि च प्रशुष्कानि यानि पापान्यनेन कशः ॥ तेषां नाशकरं चेदं महाचंद्रं म
 हत्फलं ॥ यद्ब्रह्ममुच्यते पापैर्गुरुभिर्लघुभिस्तथा ॥ तत्पुकारमाह ॥ गौतमः ॥ शुक्लप्रतिपदि स्नात्वा पूर्ववत् पुष्टो यतः ॥ पूर्ववन्निभयमं कृत्वा चतुर्थे
 काल आगते ॥ विष्णुपूजापरोक्षत्वा पूर्वसंकल्पमाचरेत् ॥ पूर्ववन्मंत्रमुच्चार्य निराहारः स्वपेत्ततः ॥ प्रभातकाले उत्थाय स्नात्वा च मन्त्रं यथा वि
 धिः ॥ पूर्ववन्निभयमं कृत्वा समाप्य विधिपूर्वकं ॥ चतुर्थे काल आयाते पूर्ववद्देवमर्चयेत् ॥ तदोषोऽथ यथा पूर्वपूर्ववन्नियतः स्वपेत् ॥ एवं प्र
 तिदिनं चैव राकायावत् भवति ॥ तथैव पूर्ववत् कृत्वा नित्यकर्मणि सवराः ॥ तत्रैव भक्षयेत् संचद्रायासान्द्रताप्तये ॥ तत्रापि हरिसान्निध्ये
 स्वपेद्गंधादिवर्जितः ॥ उपोषणं प्रकर्तव्यं अमायावत् भवति ॥ तत्रापि पूर्ववत् सिंहात् भक्षयेत् पूर्वसंख्यया ॥ शुक्लप्रतिपदि स्नात्वा च गोर्दया
 व्रतपूतये ॥ पंचगव्यं पिबेत् स्थान्महाचंद्रं मुदीरितं ॥ अशक्यं सर्वलोकानां भक्षणं त्यागो महत्तरः ॥ कृते चर्मभितः प्राणा चैतायां कीकसा
 श्रयः ॥ दाप्य रक्तमाश्रित्य कलावान्ताः श्रितास्तदा ॥ महाचंद्रस्य महिमा कथितोऽयं मया नघ ॥ तत्कृत्वा मुच्यते पापैर्महद्भिरुपपातकैः ॥ ॥ इति महाचंद्रायणं ॥
 इति हेमाद्रौ चंद्रायणविधिः ॥ अथ पंचविधानोपत्याम्नायमाह ॥ देवलः ॥ अथ वक्ष्यामि राजेंद्र महापातकनाशनं ॥ प्रात्याम्नायं हि चं
 द्रस्य विष्णुलोकप्रदायकं ॥ अशक्तत्वा दुर्बलत्वात्तदा युर्नोऽहोतुतः ॥ भक्तिश्रद्धाविहीनत्वात् आलस्येन नारित्कादपि ॥ चंद्रायणं कृत्वा भ
 र्ज्यविदुरांकया ॥ पुरा देवं द्रसदने वधोः प्राह पुरंदरः ॥ चंद्रायणे यशस्तत्त्वेन त्याम्नायं कुरुष्वतः ॥ शुक्लप्रतिपदि स्नात्वा नित्यकर्म समा
 प्य च ॥ संकल्पं पूर्ववत् कृत्वा करिष्यं हं मिदं व्रतं ॥ इति संकल्पमनसा पूर्ववद्दिधि पूर्वकं ॥ गावो देयाः प्रयत्नेन पंचाशत् चर्णरूपिणीः ॥ सवत्सा

बहुधा विप्रो विप्रो भोयदि पूर्वकं ॥ अनेन कृतवान्वां दं रास्त्रमार्गेण धेनुदः ॥ मार्कंडेयः ॥ अराक्तो यदि चांद्रस्य भक्षणो राजबलुभः ॥ प्रत्याम्नायं तदा कुर्यात्स वत्सा
 गाः स्वलंकृताः ॥ पंचाशत्संख्यापतः सर्वपापनशायः ॥ गौतमः ॥ चांद्रायणस्य विप्रो सो प्रत्याम्नायं समाचरेत् ॥ अचितांगधपुष्पाद्यैः क्षिपितं स्वपे
 भक्षणैः ॥ पंचाशद्वाः प्रयत्नेन विप्रेभ्यश्च पृथक् पृथक् ॥ प्रत्याम्नाये हरिः साक्षात् संतुष्टा भूतः संप्राप्यः ॥ अराक्तः श्रोत्रविषये प्रत्याम्नायं तदाचरेत् ॥
 एतेन शुद्धिमाप्नोति चांद्रायणफलं लभेत् ॥ महाचांद्रस्य प्रत्याम्नायस्तु रातं गोवोदयः ॥ महाचांद्रायणफलं प्राप्नोतीत्यर्थः ॥ **इति होमादौ प्राजापत्यं**
यथा प्रत्याम्नायः ॥ अथ प्राजापत्यं कृच्छ्रलक्षणमाह ॥ देवलः ॥ त्रिदिनं च दिवा श्नीयात् त्रिदिनं रात्रिभोजनं ॥ अयाचितस्या त्रिदिनं निराहारेदि
 नत्रयं ॥ कृच्छ्रमेतद्विजानीयात् गोदानं गव्यभक्षणं ॥ ब्रह्महत्यादिपापानां एतत्कृच्छ्रं विशेषं ॥ मार्कंडेयः ॥ एकभर्तृनन तोन तथैवायाचितेन
 वा ॥ उपवासेन ये केन दानं गव्यस्य लक्षणं ॥ एतत्रिराचतं येन कृच्छ्रस्यात्सरि परं ॥ ब्रह्महत्यादिपापानां रतरेषां विरुद्धिदं ॥ गौतमः ॥ प्राजाप
 त्यं कृच्छ्रं भिदं सर्वपापप्रणाशनं ॥ त्रिदिनं स्याद्विवाभुक्ति त्रिदिनं रात्रिभोजनं ॥ अयाचिते त्रिदिनं वा त्रिदिनं वा युभक्षणं ॥ गोदानं पंचगव्यं ते शुद्धि
 माप्नोत्यनुत्तमं ॥ तदाह आपस्तंबः ॥ अहमन्तकारादि वारीत तस्य ह मयाचितं त्रयं न श्चाति किंचनेति ॥ कृच्छ्रदादरा सत्र्यस्य विधिः
 जाबालिः ॥ ब्रह्महत्यादिपापानां मितरेषां मुनीश्वरः ॥ तुलादिदानं यत्तृणां पापानां सादत्तं नृणां ॥ प्रजापतिरिव साक्षात् स्पृष्टवान् देवसंनि
 धौ ॥ सर्वलोकोपकाराय सर्वपापपुनर्तये ॥ दिनत्रयं दिवाभुक्तिस्तथारात्रिदिनत्रयं ॥ अयाचितस्या त्रिदिनं निराहारेदिनत्रयं ॥ पंचगव्यं
 ततः पश्चात्तगोरेकाचविशोधनी ॥ एकंकुर्याद्विजानीयस्तु सर्वपापविमुक्तवान् ॥ **इति होमादौ प्राजापत्यं कृच्छ्रलक्षणं** ॥ अथ एतदाचरणं
 राक्तानां प्रत्याम्नायनाह ॥ देवलः ॥ तदालिङ्गपुराणं ॥ शिवरः ॥ प्राजापत्ये तु गोमेकां द्वादश ब्राह्मणार्चनं ॥ समुद्रगान्दीस्तानं संहि
 तामात्रमुच्यते ॥ प्राणायामश्च दिरात अयुतं जप उच्यते ॥ तिलहोम सहस्रं स्यात् प्रत्याम्नायस्तु सप्तधा ॥ गरुडपुराणं ॥ यत्प्रोक्तं

नामयति लोकप्रदायितम् ॥ तत्स्वरूपमाह गौतमः ॥ मासादौ प्रतिपदिवसे प्रातर्विप्रो यथाविधिः ॥ कृत्वा मन्त्रपुरीषे तु रोचंकुर्याद्यथावि
 धिः ॥ दंतान् संशोध्य यत्नेन अपामार्गस्य शारवया ॥ स्नानं कृत्वा नदीतोये तटाके वा हरेपि वा ॥ धत्वा चोद्गमनीयं च नित्यं कर्म समापयेत्
 औपासनं दिक्कृत्वा देवपूजामथाचरेत् ॥ संकल्पमेव कुर्वीत सर्वं पूर्वमनुस्मरन् ॥ तावद्ध्यात्वा न्महाविष्णुं यवं न्मंदायते रविः ॥ कुकु
 टांडप्रमाणेन पंचैव कवलान् स्तुधीः ॥ भक्षयेद्विष्णुवेदत्वा पूर्ववत् क्षालयेत्करो ॥ पादौ प्रक्षालयेत्पश्चात् हिराचम्य शुचिर्भवेत् ॥ सायं स
 ध्यामुपासीत स्वपेनारायणाग्रतः ॥ ततः प्रातः समुत्थाय सर्वं पूर्ववदाचरेत् ॥ तावतोपोषणं कृत्वा यावच्छुक्लाष्टमी भवेत् ॥ तत्रैव पूर्वव
 द्धिं ज्ञानं भक्षयेत्पंचसंख्यया ॥ पौर्णम्यां बहुलाष्टम्यां तदा मायां तथाक्रमं ॥ भक्षयेत्पंचपंचैव कवलान् भक्तिपूर्वतः ॥ अधः शायी भवे
 नित्यं गंधतांबूलवर्जितः ॥ मासांते गौः प्रदातव्या व्रतस्थपरिपूतये ॥ पंचगव्यं पिबेत्पश्चात् यतिचांद्रायणं स्मृतं ॥ अनेन विधिनायस्तु
 यतिचांद्रायणं परं ॥ कृत्वा पापविशुद्धात्मा प्राप्नुयात्परमां गतिं ॥ विधवा वायतिर्वापि व्रती वा पापनाशनं ॥ गृहीत्वा कुरुते सम्यक् सर्वपा
 पेः प्रमुच्यते ॥ **इति होमादौ यतिचांद्रायणं चरणविधिः** ॥ अथ शिरःचांद्रायणलक्षणमाह ॥ देवलः ॥ शृणु राम महाबाहो सर्वपापहर
 परं ॥ शिरःचांद्रायणं नाम सर्वविगणसेवितं ॥ पुरातद्दालको नाम मातुर्गर्भादिनिर्गतः ॥ नाभिनालमुपादाय स्वांजलोपर्यटनही ॥ ग
 र्भाष्टमे समायात स्वगोत्रेण व्रतं चरेत् ॥ तदा प्रभृत्य सो योगी सायान् भक्षमाचरेत् ॥ श्रोत्रियाणां विजानीनां त्रिषु वेदमस्तु संचरन् ॥ कवल
 त्रयमातीय प्रक्षाल्य शुचिभिर्जले ॥ भागत्रयं तदा कृत्वा भागमेकं हरिर्ददौ ॥ द्वितीयमग्नौ निक्षिप्य तृतीयं चात्मनि न्यसेत् ॥ रात्रौ स्व

मं भवेत् ॥ कनीयांस्तवराहर्धुत्तमः परिकीर्तितः ॥ तस्यैव मध्यमं नास्ति तत्तुल्यफलं लभेत् ॥ अकिंचनानां सर्वेषां धूरणं गौरुदाहता ॥ अतो हीनं न कर्तव्यं
 गोमूलेषु हि सर्वदा ॥ एवं कुरुते यस्तु उत्तमाधममध्यतः ॥ तत्फलं समेवाप्नोति नान्यथा फलमस्ति हि ॥ सर्वत्र सर्वेषां गोदानप्रत्याम्नायमूले
 पु एवं वेदितव्यं ॥ उत्तममध्यलघुभावेन उत्तमः प्रभूतां ॥ मध्यमं कुर्यान्मध्यमः किंचिदुर्ध्वः कनीयां संन कुर्यात् ॥ अकिंचनं कस्य कनीय
 एवोत्तमः ॥ अतः स्वराक्षिपुरः सरतया प्रत्याम्नायं कुर्यात् ॥ अन्यथानिष्फलमाप्नोतीत्यर्थः ॥ इति हेमाद्रौ प्राजापत्यकृच्छ्रस्य ॥ ॥ गोदानप्र
 त्याम्नायः ॥ अथ ॥ समुद्रगानदीस्नानप्रत्याम्नायमाहुः ॥ समुद्रगानद्याः ॥ भार्गीरथी च यमुनानर्मदा च सरस्वती ॥ गोदावरी कृष्णा वेणी तुंग
 भद्रा पिनाकिनी ॥ मलापहारी भीमरथी वंजुला भवनारानी ॥ अखंडा चैव कावेरी ताम्रपण्डिमहानदी ॥ धनुष्कोटिप्रयागश्च गंगासागरसंगमः
 समुद्रगानदीस्नानप्रत्याम्नायाः एताः पुण्यतमानाः ॥ दर्शनात्पापहारिणी ॥ स्पर्शनात् मोक्षदानं नृणां स्नाने मुक्तिप्रदा सरताः ॥ विंशद्योजनगा
 महानदी समुद्रगानदी एतास्तस्नानमावेष्टामनुजः प्रतो भवति ॥ प्राजापत्यस्य कृच्छ्राचरणे ॥ असमर्थस्य तत्प्रत्याम्नायगोदानाचरणे चाश
 तयस्य नदीस्नानरूपमेव ॥ कलेसुगे समीचीनं ॥ अतो नदीस्नानव्यं ब्रूमः ॥ गंगायां मोसले स्नानं प्राजापत्यसमं विदुरिति ॥ भविष्योत्तरे
 कृत्वात् ॥ गंगास्नानं विशुद्धिमिति पंचविधा गंगा ॥ स्कंदपुराणे ॥ भार्गीरथी गौतमी च कृष्णा वेणी पिनाकिनी ॥ अखंडा चैव कावेरी पंचग
 गाः प्रकीर्तितः ॥ अन्याः समुद्रगानद्यो नृणां पापापहारिणी ॥ एतास्तु महानदीस्नानं नृणां एताः परियात्तुणां पृथक् पृथक् फलमाह ॥ गौतमः ॥
 स्वग्रामस्य च यासिंयूरी वेद्या जनमातृगा ॥ तामुद्दिश्य यदा गंतुः स्नानार्थं दिशो नायवा ॥ यावन्ति योजनानीह तावत्तुल्यफलं लभेत् ॥ परार्थयो
 नु गच्छेद्वा स्नानमात्रं फलं लभेत् ॥ भक्तिगृहीत्वा योगेन तस्योत्तममस्ति हि ॥ विष्णुपादोद्भवा गंगा दशकृच्छ्रफलप्रदा ॥ यमुना च तयानृणां द

शकृच्छ्रफलप्रदा ॥ गौतमी श्रीकृष्णा वेणी सप्तकृच्छ्रफलप्रदा ॥ पिनाकिनी च कावेरी अष्टकृच्छ्रफलप्रदा ॥ तुंगभद्रा भीमरथी सप्तकृच्छ्रफलप्रदा ॥
 वंजुला भवनारानी च कुरुक्षेत्रकृच्छ्रफलप्रदा ॥ फल्गुनी ताम्रपणी च सप्तकृच्छ्रफलप्रदा ॥ वापाग्रस्नानमात्रेण अष्टकृच्छ्रफलप्रदा ॥ श्रीशैले संग
 मे चैव गंगासागरसंगमे ॥ विंशत्कृच्छ्रफलं स्नानं अतो नद्यश्च पावतीः ॥ प्राजापत्यकृच्छ्रप्रत्याम्नायनदीस्नानप्रकारमाह ॥ पूर्ववत्पुण्याह
 ह वाचनं संकल्प्यादिकं कृत्वा ॥ स्नानं च ह्यनदीस्नानाभिमुखो भव्यात् ॥ नदीं गत्वा कर्त्तुं पूर्वस्नात्वा स्नातानां धूपुष्पाक्षतैरभ्यर्च्य मया परि
 षत्संनिधौ संकल्पितस्य सर्वप्रायश्चित्तस्य समग्रफलावाप्त्यर्थं परिषन्निर्मितं प्राजापत्यस्य कृच्छ्रप्रत्याम्नायस्नानरूपं अब्रवीत्
 ह्यं पंचावष्टव्यं षट्पुणितं त्रेधा वर्त्तितं स्येन चैवा वर्त्तितं स्येन संकल्पितं तत्तत्प्राजापत्यकृच्छ्रप्रत्याम्नायस्ततमव्यदिसंख्याक
 महवा ब्राह्मणे वा महानदीस्नानरूपमाचरिष्यति संकल्प्य ब्राह्मणान्प्रेषयेत् ॥ ऋत्विजस्तयजमानगोत्रनक्षत्रराशिस्नाना
 नामधेयानि षष्ठ्यन्तेन समुच्चार्य एतेन यजमानेन अमुकगोत्राणामुकनक्षत्राणामुकराशौजातेनामुकराख्यध्यायिनामुक
 नामधेयेन परिषत्संनिधौ संकल्पितस्य सर्वप्रायश्चित्तस्य परिषिणीतस्य प्राजापत्यकृच्छ्रप्रत्याम्नायपरिकल्पितानि महान
 दीस्नानानि मोसलवत् आचरिष्यामः ॥ इति ऋत्विक्संकल्पः ॥ महानद्यां नदीमुखः सन्मंत्रं वज्रं मोसलवज्जनवत् ॥ स्नानं कृत्वा
 तटाकमागत्य पुनर्दिशो च मयः पूर्ववत् स्नायात् ॥ धौतवस्त्रं परिधाय तदभावे द्वादशरव्योसेयावस्त्रावधूतनं कृत्वा आच्छाद्य दिशो
 च मयः पूर्ववत् स्नायात् ॥ एवं संकल्प्यादिसंख्या भवति ॥ यजमानस्नात्वा तत्पितृभ्यः निष्कृवात्तदध्वं वा पादं वा स्नानं फ

ध्यः कृष्णं आचरन् मरुता नृजना न निरीक्ष्य कृषयः प्रत्याभ्यास्य नृक वंतः तानेवाहोत्रेव ॥ गौतमः ॥ महत्तम कृष्णस्य ब्रह्महत्या निवार
 रणः ॥ उला प्रतिगृहीतृणां शोधकस्य मेहामते ॥ प्रत्याभ्यासे स्तदा प्रोक्तो यथा देवसमागतः ॥ स्वयं भूतपयानृणां गां विंशतिरो दरात् ॥
 सवत्सा बहु उग्धा च ताः सुग्रीलां द्विजातये ॥ द्विजातिभ्य इति जातमेकवचनं ॥ मरीचिः ॥ पापनाशस्य कृष्णस्य तप्तस्य वलरूपिणः ते
 रानेः ॥ रीप्रपाठीशिरः कपी तथा लिखितपाठकः ॥ महदः स्वर्हीनश्च पंचैते पाठका धमाः ॥ तनः रानैः रानैर्विद्या अभ्यासे रात्मभूधये ॥ यावत्समाप्ति
 भवति तावत्कृष्णफलं लभेत् ॥ स्वयमेव पठेद्देवमुत्तमं परिकीर्तितं ॥ प्रत्याभ्यासो मध्यमः स्यात्स्मृतकेन निःकलं लभेत् ॥ इति हेमाद्रौ संहिता मोत्र प्रत्या
 म्नायः ॥ अथायुत गायत्री जपस्य प्रत्याभ्यासमाह ॥ देवलः ॥ प्राजापत्यस्य कृष्णस्य प्रत्याभ्यासो जपे महान् ॥ अयुतं वेदमात्रेण सर्वपापैः
 प्रमुच्यते ॥ प्रातः स्नात्वा यथाचारं दत्तधावनपूर्वकं ॥ अग्निहोत्रालये देवगृहे वापि न दीते ॥ गणेशं दत्तं वा ने दे जपे दयुते संख्यया ॥ पर्व
 भिर्जपमालाभिः कुर्यात्स्थितिरेव वा ॥ स्वयं मोनमुपस्था यदि श्चान्वलोकयन् ॥ जपेन हा पापजाल दहनार्थं दिने दिने ॥ अव्यग्रचि
 तः प्रजपेदन्यथा दोषमश्नाते ॥ मार्कंडेयः ॥ सदिग्धस्तुतो मंत्रोऽप्यग्रचितो हतो जपः ॥ अब्रह्मण्यं हतं क्षात्रं अनाचारं कुलं हतं ॥ अतो
 मनसि जप्तं च मानसं कोटि रुच्यते ॥ अयुतमात्रं जपे पूर्णं प्राजापत्यफलं लभेत् ॥ अंगुल्युग्रेण यज्जप्तं यज्जप्तं मेरुलंघने ॥ द्विधा चितेन
 यज्जप्तं तत्सर्वं निष्फलं भवेत् ॥ पुराचारः ॥ हस्तस्यानाभिकामध्यपर्वदारभ्य मध्यतः ॥ तद्वितीयं कनिष्ठायाः पर्वत्रयमनुक्रमते ॥ अनाभि
 कोर्ध्वपर्वदि मध्यमायाश्च तर्जनी ॥ पर्वत्रयं तदा कृत्वा तथैवाक्रम्य पूर्वकं ॥ मेहः ॥ रंगुष्ठ एव स्यात्स्तनास्ति क्रमचरेत् ॥ पर्वभिर्गणयेद्य
 स्तु गायत्री नान्यमेव वा ॥ एकैकस्यैरातं प्रोक्तं गणनं मुनिभिः परैः ॥ अयुतेन जपेनात्र प्राजापत्यफलं लभेत् ॥ जपेनो नास्ति पातक

मिति स्मरणाच्च ॥ इति हेमाद्रौ प्राजापत्यस्य कृष्णस्य प्रत्याभ्यास गायत्री जपविधिः ॥ अथ तिलहोमसहस्रस्तप्रत्याभ्यासमाह ॥ देवलः ॥ प्राजापत्यस्य कृष्णस्य प्रत्याभ्यासो वि
 धिस्वयं ॥ होमस्तिलैरकीटैश्च घृताक्तैः पापनाशकतः ॥ मत्संजयेन मंत्रेण न्यासध्यानपुरःसरं ॥ मंत्रांतेन हने द्वन्द्वे आहुतीं बीजपूरणैः ॥ सहस्रहोमं कृत्वा पिपूतो भ
 वति तत्क्षणात् ॥ स्वयं वा त्विगेको वा तिलहोमसहस्रकं ॥ कुर्यान्मेनेन मेधावी प्राजापत्यफलं लभेत् ॥ अप्रमात्रं तिलहोमः सर्वपापविनाशकतः ॥ प्राजापत्यस्य
 कृष्णस्य प्रत्याभ्यासो महत्तरः ॥ इति हेमाद्रौ प्राजापत्यस्य कृष्णस्य प्रत्याभ्यास तिलहोमः ॥ अथ प्राजापत्यस्य कृष्णस्य रातद्वयप्राणायामप्रत्याभ्यासमाह ॥ देवलः ॥
 प्राजापत्यस्य कृष्णस्य प्रत्याभ्यासो महत्तरः ॥ धर्मशास्त्रोक्तमार्गेण प्राणायामात् रातद्वयं ॥ महापातको मुक्तो वायुक्तो वा सर्वपातकैः ॥ सद्यः पुनाति विप्रैः प्राणा
 यामात् रातद्वये ॥ जपसंकल्पहोमेषु संध्या वंदनकर्मसु ॥ प्राणायामांश्चरेद्दिप्रस्तदन्ताय कल्पते ॥ मार्कंडेयः ॥ वामे या पूरयेद्वायुं पूरणात् पूरकः स्मृतः ॥
 संपूर्णकुंभवत्तिष्ठत कुंभनाकुंभकः स्मृतः ॥ सर्वानरेचयेद्वायुं रेचनाद्विचकः स्मृतः ॥ वायुना पूरयन् धातु गायत्रीं मनसा स्मरन् ॥ धारणे कुंभके चैवेत
 नेती जपविधा ॥ दद्याद्द्विजाय ते सम्यक् गवां विंशतिमादरात् ॥ पुराचारः ॥ महत्तमस्तु कृष्णस्य विप्राध्यायात्मेवेदिने ॥ सालंकारं सवत्सां च धेनुनां विं
 शतिं ददत् ॥ शुद्धिमाप्नोति राजेंद्रतप्तकृष्णफलं लभेत् ॥ अतो द्विजातिभिः कार्यस्वराक्तेस्तप्त रूपिणः ॥ पंचगव्यं पिबेत्स्वात् प्रत्याभ्यास इतीरितः ॥ तु
 लादिप्रतिगृहीतृणां द्वयमवगतिः ॥ तस्यायश्चित्ताकरणविषये ॥ इति हेमाद्रौ तप्तकृष्णप्रत्याभ्यासः ॥ अथ पराक कृष्णलक्षणमाह ॥ देवलः ॥ अथ वक्ष्या
 मिकृष्णस्य पराकस्य महात्मनः ॥ सर्वदोषनिवृत्तस्य सर्वशास्त्रानुवर्तिनः ॥ पराकः कृष्ण इत्युक्तो विष्णुना प्रभवितुं ना ॥ यस्याचरणमात्रेण सर्वपापैः
 प्रमुच्यते ॥ ब्रह्महत्यासुरापनां स्तोत्रं गुर्वगनागमः ॥ संकलीकरणं चैव जातित्रंशकरं तथा ॥ उपपातकमित्येतत्तनवधा परिकीर्तितं ॥ तुलातिरण्यगर्भश्च
 ब्रंसां जोषटस्तथा ॥ तथा कल्पतरुश्चैव गोसहस्रमनंतरं ॥ हिरण्यकामधेनुश्च हिरण्यश्चैव महर्षिस्तथस्तथा ॥ पंचलांगल
 कंचैव धारादानमतः परं ॥ विष्णुचक्रं कल्पलतासं ससागरमेव च ॥ चर्मधेनुश्च महती महास्तुतघटस्तथा ॥ कालपुराणं कालचक्रं रोशिचक्रमनंतरं ॥ कोटिलक्ष

फलदायकं ॥ सर्वपापोपशमनं महत्पुण्यप्रदायकं ॥ संपूर्णवस्त्राभरणैः खुर्यङ्गारशोभिता ॥ सवस्त्रासुवती साध्वी गवांसंख्यादशस्मिता ॥ पयस्विनी
 द्विजाग्रभ्यः प्रदातव्यफलाक्षये ॥ पंचगव्यं पिबेत्पश्चात्तृप्तो भवति मानवः ॥ एवं कृते नरो यस्तथावकस्य स्वरूपिणी ॥ गवांसंख्या द्विजाग्रभ्यः
 दत्त्वा फलमवाप्स्येत्ये ॥ इति हेमाद्रौ यावककृच्छ्रप्रत्याम्नायः ॥ अथ सांतपनकृच्छ्रलक्षणमाह ॥ देवलः ॥ कृच्छ्रसांतपनस्यास्य लक्षणं सर्व
 पापहं ॥ श्रीशैलं काशिक्षेत्रं गयाक्षेत्रं महत्तरं ॥ प्रयागमुनासिंधुगंगासागरसंगमं ॥ तथा सप्तनदीसर्गं गौतमीपापहारिणी ॥ कृच्छ्रवेणी
 तुंगभद्राहेमकूटत्रिलोचनं ॥ मार्कंडेयसिंहगिरिंतथा धर्मपुरीस्वयं ॥ साक्षाद्रामं जयावाटीमल्लिकार्जुनमेव च ॥ अतो बलं न सिंहं च तथैव भ
 वनाशनी ॥ पिनाकिनी नदी तीरे वैद्यनाथहरिंतथा ॥ वेंकटाक्षीं स्वर्णमुखीकालहस्तीं स्वरंतथा ॥ साक्षादरदराजं च वरभूतं स्वयंभुवं ॥ एकाभ्य
 चतथा लिंगं सर्वतीर्थमहत्तरं ॥ मध्यार्जुनेन पापघ्नं कुंभकोणंतदुद्भवं ॥ श्रीखंडवामहाक्षेत्रं जंबुनाथमतः परं ॥ कावेरीपापशमनी मधुरा
 विषयेऽप्यु ॥ सुंदरे च तत्सु त्रीतये वाघवती नदी ॥ तत्रास्ते यस्य दिग्भागे पर्वतो गंधमादनः ॥ रामलिंगं धनुकोटिं सर्वतीर्थपरिकृतिं ॥
 तथैव धर्मशायनं तत्र तस्य च महत्तरं ॥ ताम्रपण्डितमहाक्षेत्रं तत्र साविष्णुदेवता ॥ अन्नताक्षेत्रं महाक्षेत्रं कौडिन्यायत्रभाग्यवान् ॥ जनार्दनं म
 हाक्षेत्रं सत्रक्षणं महत्तरं ॥ एतानि पुण्यक्षेत्राणि दृष्ट्वा पापहराणि च ॥ निरोगी मुखजोयस्त एतेषामेकमेव च ॥ न स्तोयान् पश्येद्वा
 कान्यस्तस्मादचेतनः धर्महीनस्य मर्त्यस्य कर्महीनस्य पाप्मिनः ॥ अजागलस्तममिव स्येत्तेज नमरिर्थाकं ॥ यो मर्त्यो जन्मदिवसा
 नृषष्टिवर्षप्रवर्तते ॥ न पश्येद्यदि श्रीशैलं तन्मध्ये सतु गार्दभः ॥ द्विजन्मास्वजन्मदिवसादारभ्य षष्टिवर्षे मध्ये श्रीशैलं चापश्ये
 कटाचलवदराजश्रीरंगादिकं नास्तिकतया न पश्येत् ॥ इति सर्वपापभोगानंतरं गार्दभो भवेदिति वामनपुराणात्तत्र अवगात् ॥ तदा

हमरीचिः ॥ श्रीशैलं वेंकटाक्षिचकांची श्रीरंगनायकं ॥ रात्रोरात्रं धनुष्कोटिं स्वभावात् षष्टिवर्षिणः ॥ न पश्येन्नस्तिकतया गार्दभो भुवि जायते ॥
 तस्यैव निष्कृतिर्नास्ति कृच्छ्रसांतपनादिह ॥ बृहस्पतिः ॥ पुण्यालयात् पुण्यनदीनन्तपश्येत् षष्टिवर्षतः ॥ महांतं नरकं गत्वा पश्चाद्दासतां व्रजे
 त् ॥ तस्यैव दोषोपशान्त्यर्थं कृच्छ्रसांतपनं चरेत् ॥ पंचगव्यं पिबेत्पश्चात्तृप्तो भवति मानवः ॥ तत्प्रक्षणा माह ॥ देवलः ॥ प्रत्यहं माष
 भग्नं च द्वादशाहं पयः पिबेत् ॥ रुद्धिमाप्नोति रजोद्वयो गिनामपि दुर्लभं ॥ प्रजापतिः ॥ हर्ववत् प्रातरारभ्य स्नानं संकल्प्य मेव च ॥
 नित्यकर्म तथा कृत्वा पूर्वोक्तं मनसा स्मरन् ॥ विभूत्वादिकमित्यर्थः ॥ यावन्मदायते भानुस्तावेद्रोदुग्धमादरात् ॥ विष्णुवत् न निवे
 द्याय मापमग्नं पिबेद्भूमी ॥ स्वपेदे वसन् पीतुं गंधतांबूलवर्जितः ॥ ततः प्रभातबेलया एव कृत्या महद्भूतं ॥ द्वादशाहं भित्ते श्वर
 क्षेपितं प्रव्रजः ॥ पंचगव्यं पिबेत्पश्चात्तृप्तो भवति मानवः ॥ इति हेमाद्रौ सांतपनकृच्छ्रलक्षणं ॥ अथ सांतपनप्रत्याम्नायमाह
 देवलः ॥ प्रत्याम्नायं प्रवक्ष्यामि कृच्छ्रस्येतस्य पापहं ॥ सर्वपापशमनं धर्मकामार्थसिद्धिदं ॥ व्यासेन कथितं पूर्वकृष्णायामितं तेज
 स ॥ परस्वहारिणे ये च अगम्यागमनिश्चये ॥ असंछास्त्ररतो ये च ये च दुष्टप्रतियहाः ॥ मिथ्याभिवदिनो ये च ये च मित्राभिर्वीदनः ॥ दीप
 निर्वीपिनो ये च याश्च कूष्मांडसेदकाः ॥ दिवा कपिश्च कच्छाया रात्रौ बलदनेषु च ॥ तमालवृक्षकायास्तुरात्रोवायदिवादिवा ॥ गच्छता पा
 पनाशाय प्रत्याम्नाय महत्तराः ॥ सदानिष्ठरक्तारः सदाया नपरायणाः ॥ परान्ननिरता ये च नित्यकर्मविरोधिनः ॥ तेषामयां विशु
 धिः स्यात्प्रत्याम्नायः परात्परः ॥ गौतमः ॥ सर्वपापविशुद्ध्यर्थं सर्वदोषविवर्जितं ॥ प्रत्याम्नायं यदा कुर्यात्तदा पापसमुद्भवः ॥
 सांतपस्येव कृच्छ्रस्य प्रत्याम्नाययोगवांदरा ॥ सर्वार्थकारसंयुक्तः सक्षीरः साधुवृत्तिमान् ॥ मरीचिः ॥ प्रत्याम्नायं प्रशंसति गवा

दशमुनीश्वरः॥सांतपस्यैवकृच्छ्रस्यसर्वपापपनुत्तये॥व्यासः॥सांतपारव्यस्यकृच्छ्रस्यमुनिभिःपरिकीर्तितः॥सर्वलंकारसंयुक्तोगवांद
 रामहोन्नतइति॥इतिहे-सां-कृ-प्रत्याम्नायः॥अथमहासांतपनलक्षणमाह॥देवलः॥महासांतपननामकृच्छ्रसर्वफलप्रदः॥पुरापुरंदरः
 साक्षात्गौतमस्यसतीव्रजनः॥तेनपापेनमहतासपापमलदूषितः॥दृष्यमूलमुपागम्यहृद्यतावमुपाश्रितः॥तदाप्रसन्नवरदचक्रपाणिः
 सवाहनः॥दृष्ट्वापुरंदरप्राहदययाभक्तवत्सलः॥एतस्यापविशुध्यर्थमहासांतपनंचरेत्॥गुरुदाराभिगामीचःचंडालीगमनंचरेत्॥
 वसारेगमनंकुलाभगिनीयःप्रवर्धयन्॥चरेदारजकीग्रामीग्रामचंडालदाराः॥विप्रचंडालदारेषुरेतःसिद्धादिजाधसः॥एतेषांनिष्कृतीनाममहासांत
 परंपरः॥असत्यभाषणेपापंअसत्यानांचभाषणं॥परुदत्तापहारेचस्वदत्तापहरत्तथा॥असत्यनियतेवैवसदाभेषज्यवर्तिनी॥व्रतकालेश्राधका
 लेतथादेवार्चयेद्यदि॥पाषंडव्रतितत्रात्यंतुलास्वदातनिष्कृतिं॥षोडशमहादानमध्येयत्रयत्रप्रतिग्रहःप्राप्तः॥तस्यतस्याचायाणांतुलास्वि
 तिवहवचना॥तदाहमरीचिः॥चंडालपतितंत्रात्यंतुलास्वदातनिष्कृतिं॥नस्मरेत्कर्मकालेषुनपत्रयेदकदाचन॥एतेषांपापनाश्रीनीमहा
 सांतपनंपरः॥गालवः॥द्विदिनसमुपोथेवद्विदिनपूर्ववन्ययः॥पूर्ववनियमकृत्वादादराहेनशुध्यति॥पराशरः॥माषमग्नंपिबन्तीर
 द्विदिनसमुपोषयेत्॥एवंकुर्यादादराहपूर्ववनियमाश्रितः॥मनुः॥पूर्ववत्यातरारभ्यद्विजनियमपूर्वकं॥स्वपश्चुर्नवदेवसमी
 पेव्रतमाचरेत्॥एवंदादराहचक्रत्वशुद्धिमवाप्नुयात्॥द्विदयमुपोषणीदिनद्वयंपयोभक्षणं॥एवंकमेदादराहोमहासांतपनंसम
 तं॥इतिहे-महासांतपनलक्षणं॥अथमहासांतपनप्रत्यम्नायमाह॥देवलः॥महासांतपनंकृच्छ्रप्रत्याम्नायश्छण्डमे॥यदाचरणमा
 त्रेदिप्रःपापासमुच्यते॥महाराजविजये॥महासांतपनस्यास्यप्रत्याम्नायोमहानसः॥तस्याचरणमात्रेणमहासांतपनंपरः॥च
 तुर्विश्रान्तिमते॥महासांतपननामकृच्छ्रपापहरपरं॥ब्रह्महत्यादिशमनउपपातकनाराजं॥कृच्छ्रस्येतस्यविप्रःस्यात्तत्तुसर्व

मसापंधनगंतवः॥यस्यापंबयसातलोयस्यापंदानमोचने॥यस्यापंचक्रतुसंख्यागोयस्यापंभांडविक्रये॥सकेरास्त्रानरहितविधवाकांस्यसोजनी॥पु
 नर्भुक्तासताबूलीसदानिदापरायणा॥सदाभ्रमतियानारीपतिद्वेषपरायणा॥सपुत्रापितविदेवीसदाविप्रःपरान्तमुक्॥कुचेलःसर्वदालि
 श्वेतअदंतशालेनातनः॥बद्धाशीनिष्ठुर्वक्ताविप्रदानेषुविद्वक्त॥एतेषांपावनार्थीययावकंकृच्छ्रमाचरे॥पराशरः॥सर्वपापविशुध्य
 र्थयावकंकृच्छ्रमीरितं॥नदाचरणमात्रेणविप्रोभवतिशुद्धिमान्॥अव्रतघ्नंयवांसक्तास्वगृह्यागौव्रतीशुचिः॥तद्यवाग्रहमादायत्र
 सपुत्रपुटेवरी॥यवाभावेत्रीहयोवात्रामाकस्तस्यमानतः॥तदन्नंव्रतिनेदत्वायवागूंविष्णवेर्पयेत्॥नित्यकर्मदिकंकृत्वापूर्ववःशुचिमानसः
 पूर्ववदित्यत्रप्रातःस्नात्वा नित्यकर्मदिकंकृत्वायाबन्मंदायतेरविः॥तावत्पर्यंतपूर्ववत्॥विभूतिविश्वरूपादिकंपठनस्थित्वानारायणमनु
 स्मरन्॥यवांगूपिबेत्॥तदाहगौतमः॥ब्रह्मपुत्रपुटेराजनधत्वास्वयमतंद्रितः॥तावत्तामनेसाविष्णुंस्मरन्मंदायतेरविः॥यवांगुंविष्णवेदत्वा
 पश्चात्प्रातःस्नात्वास्वयमुदा॥पूर्ववत्क्षालनेकृत्वापादपाण्यौयथाक्रमं॥द्विराचम्यशुचिर्भूत्वास्वपेन्तारायणग्रतः॥अजस्रंधारयेदग्निंया
 वल्लुछंसमापयेत्॥परेद्युरेवंकुर्वीतदादराहोभिरीरिते॥तदंतैगोःप्रदातव्यापंचगव्यंपिबेत्तदा॥एवंहात्वादिजोयस्तसद्यःपापासमुच्य
 ते॥इतिहेमोदायावकंकृच्छ्रलक्षणं॥अथयावकंकृच्छ्रप्रत्याम्नायमाह॥अंनमःत्रिवाय॥देवलः॥कृच्छ्रस्ययावकस्यास्यप्रत्याम्नायामि
 मंश्छणु॥सहाहात्वादिजोयस्तसद्यःपापमुक्तिवान्॥प्रत्याम्नायप्रवक्ष्यामियावकस्यमहात्मनः॥सर्वदाहृद्यसंपन्नाःसुशीलाःस
 मलंकृताः॥विप्रेभ्यःप्रतिदातव्याःप्रत्याम्नायप्रकल्पिताः॥सवत्साहुग्धसंपन्नाःसुशीलाःसमलंकृताः॥विप्रेभ्यःप्रतिदातव्याःयतिना
 नुपयथस्पर्धकः॥पंचगव्यंततःपश्चात्पिबेदेवविशुध्यते॥एतदकृच्छ्रस्यफलयोक्त्यस्वरवाच्ये॥गौतमः॥यावकस्यमहापापहारिणः

गृहे ॥ महाभूतघटे चैव तुलावनावलोकयेत् ॥ उक्तेषु सप्तप्रतिग्रहेषु दातव्यं ब्रह्मसदस्यानां प्राग्वत्कायकृच्छ्रादिवेदितव्यं ॥ हिरण्यगर्भे ब्र-
 ह्मांडे दाता कायं हि पूर्ववत् ॥ अन्योन्यालोके यैराजन् नरान् फलमश्नुते ॥ आचार्यब्रह्मसदस्यानां पूर्ववत् ॥ कल्पयादपदाने च तत्संख्याक्रमेण वि-
 त्तव्यं ॥ तथा कल्पलताग्रहे ॥ पूर्ववत् ॥ पंडितमुखं राजा विप्रो बानावलोकयेत् ॥ कायकृच्छ्रं गायत्रीजपे तं स्मृतं ॥ हिरण्यधेनुर्दाने च हिरण्याभ्य-
 तिग्रहे ॥ पूर्ववत् ॥ ऋतुसंख्यायुक्ते अन्योन्यावलोकयेत् ॥ कृच्छ्रादिकं पूर्ववत् ॥ हिरण्याश्वत्थे चैव हेमहस्तिरयेत् ॥ अष्टमाब्दं तथा देवात अ-
 न्योन्यावलोकयेत् ॥ पूर्ववत् कृच्छ्रादिकं ॥ धरादाते कालपुरुषे कालचक्रं तथैव च ॥ तिलगर्भे वा शिचके पंचमाब्दं च लोकायेत् ॥ यदि देवास्ते सु-
 तौ अतिकृच्छ्रं चरेद्वरं ॥ पुनः संस्कारकृदिप्रः पदगर्भविधानतः ॥ अन्यथा दोषमाप्नोति दाता विफलमश्नुते ॥ काटितो मलेक्षणे पापात्पुरु-
 षविग्रहे ॥ आचार्यस्य मुखं दाता युगाब्दं नवलोकयेत् ॥ तत्राप्यतिकृच्छ्रं दातुः परेषां पुनः संस्कारः ॥ श्वेताश्वे मत्तत्रायायांगजदानप्र-
 तिग्रहे ॥ ध्येयं तु तन्मुखं दाता पूर्ववत् नवलोकयेत् ॥ ब्रह्मकृच्छ्रं चरेदाता इतरपदगर्भतः ॥ कपिलादिमुखी दानदासी ग्रहपरिग्रहे ॥ अ-
 ब्रह्मकृच्छ्रं दाता पूर्ववत् नवलोकयेत् ॥ पूर्णकृच्छ्रं ततः प्रोक्तं इतरेषां हि पूर्ववत् ॥ आलिंगने तेलघटे महापुरुषादिभोजनं ॥ षण्मासं नवलोकयेत् दा-
 तव्यं कृच्छ्रं हि ॥ तुलादिसप्तदानेषु ऋत्विजो होतृकानपि ॥ तदा स्थानावलोकयेत् फलकृच्छ्रं मुदास्तुतं ॥ मासत्रयमित्यर्थः ॥ सर्वेषाम-
 ऋत्विजां प्रोक्तं सहस्रं जपमादरात् ॥ अज्यालंकारधेनुनां अनुष्ठाहादिसंग्रहे ॥ महिष्ठागस्तवानां मासमेकं निरंतरं ॥ ऋत्विजां रा-
 त्रगायत्रीदातधेनुसमाचरेत् ॥ सात्त्विकदानेषु चतुर्विंशतिमृत्यादिषु दाता अवलोकयेत् ॥ न दोषः ॥ गालवः ॥ चतुर्विंशतिमृत्या-
 दिदानेषु हि जवलुप्तं ॥ दशावतारदानेषु अर्धनायादिषु प्रभो ॥ मुखं वावलोकनं दातृगृहीत्रान्तु दोषमाकृ ॥ अर्धनारीश्वरलक्ष्मी-
 नारायणप्रतिमा उमामहेश्वरप्रतिमादानेषु कृच्छ्रं ॥ जिनतिलविरहितेषु दातृप्रतिग्रहे मुखं वावलोकने न दोषहेतुः ॥ कृच्छ्रा-

जिनतिलदानप्रतिमाप्रतिग्रहविरोधमाह ॥ जाबालिः ॥ दशरेवतेषु मुक्तिमत्कृत् पोतुतम ॥ तिलजिनप्रदानेषु षण्मासं नवलोकयेत् ॥ उक्ता-
 तिवैतरण्याश्च तथाप्रतिकृतौ न प ॥ अन्नप्रतिग्रहे तात एकाहे भोजने तथा ॥ उग्रशांतिषु सर्वत्र तथा महिषसंग्रहे ॥ कर्त्तानालोकयेत् द्विप्रकाय-
 कृच्छ्रं तथाचरेत् ॥ षण्मासमशक्तः ॥ शिन्नुनामृतादवः ॥ अमुक्तास्तसंधयः ॥ उग्रनक्षत्रेषु स्त्रीणां प्रथमा र्त्तव ॥ तेषां शांतयस्तु उग्राः ॥
 कायकृच्छ्रलक्षणमाह ॥ मरीचिः ॥ चत्वार्यहानिग्रासास्युरेकं पीत्यहं व्रती ॥ निराहारास्तथास्तेषु चतुर्थेति शुभाजनं ॥ तदंते व्रतिभिर्दे-
 यागैरेकावां दसक्षणं ॥ कायकृच्छ्रमिदं प्रोक्तं मुनिभिर्देवैरिति ॥ प्रजापतिः ॥ चतुर्थः ॥ सग्रासास्युर्निराहारस्तथा पुनः ॥ चतुर्थ्यास-
 भिक्षस्यातृकायकृच्छ्रमिदं परं ॥ मरीचिः ॥ आयासं प्रातरारभ्य समत्वाविप्रो यथाविधिः ॥ अभ्यर्च्य विष्णुं गंधाद्यैरविरस्तं गतो यदा ॥
 तदा ग्रासं समं शीयात् विष्णुवर्पितममुं सुधीः ॥ प्रक्षाल्य पूर्ववत् सर्वं हिराचमस्तु धिस्तथा ॥ स्वदेवसमीपे तेनारायणमनुस्मरन् ॥ पुनः
 प्रातः समुभाय कृत्वा नियमपूर्वकं ॥ तत्रापि भक्षयेद्वा स एव चतुरहं व्रती ॥ ततः परं निराहारः तथा च शुभे जने ॥ गोदानं व्रतप्रत्यर्थं
 पंचगव्यं पिबेत्ततः ॥ कायकृच्छ्रमिदं देवहिजानां पापनं स्मृतं ॥ इति हे ॥ कायकृच्छ्रलक्षणं ॥ अथ कायकृच्छ्रप्रत्याम्नायमाह ॥ देव-
 लः ॥ शृणुरामप्रवक्ष्यामि कायकृच्छ्रस्य धीमतः ॥ कृच्छ्रमायमहापुण्यं शृण्वत्तां पापनाशनं ॥ दशागावः प्रदातव्याः सवत्साभि-
 धितान् पितृभिः ॥ पयस्विन्यः सत्तिलैश्च स्वर्णपिण्गो महत्तराः ॥ एतस्य कायकृच्छ्रस्य प्रत्याम्नायो महर्षिभिः ॥ गालवः ॥ सर्वपापहर-
 स्यास्य कायकृच्छ्रस्य वेत्त ॥ प्रत्याम्नायो दशागावो सवत्साः साधुव्रतिमान् ॥ अलंकारस्तुतः साधुपयसा परिपूषणं वा ॥ एतदा-
 चरणं चैव कायकृच्छ्रफलं लभेत् ॥ केण्वः ॥ कायकृच्छ्रस्य सर्वस्य सर्वपापहरस्य च ॥ राजा प्रतिगृहीत्वा सवपापहरं परं पश्चात्

पुण्यदिने विप्रः सुसंकल्पैव पूर्ववत् । विप्रानभ्यर्च्य गंधाद्यैर्वाधेनः पथक पथक ॥ दद्यात्प्रत्याम्नायभूताः सर्वपापपुन्ये ॥ एतस्याचरणे
 पुण्ये कायकृच्छ्रफलं लभेत ॥ इति ह कायकृच्छ्रप्रत्याम्नायः ॥ अथाति कृच्छ्रलक्षणमाह ॥ देवलः ॥ अथाति कृच्छ्रं वक्ष्यामि सर्वपापपुन्यातिरं ॥ सर्वकृच्छ्रं
 तं नृणां च पुनरात्मप्रयत्नतः ॥ अति कृच्छ्रस्य मोहात्तु यं विपुलं केन वाक्यते ॥ पुरा हि कोशिको नाम कृषिधर्मपरायणः ॥ वसिष्ठात्मजघातो स्यात्कस्मात्
 रणतः प्रभो ॥ तेषां हत्या विनाशार्थं कृच्छ्रमाह प्रजापतिः ॥ ब्रह्महत्या गुरो हत्या भूषण हत्या महत्तरा ॥ कन्या हत्या सती हत्या तथा त्रैणामहत्यापि ॥
 वीरहत्या धनु हत्या गजा विवमहिष विधः ॥ रूपाकाष्टमुच्छेदः सस्यासमादिच्छेदो नयक कृपाकासारं ते दत्तं देववेश्मने ॥ ग्रहहो द्विजहो नृहरणं पापवधमे ॥ धान्या
 समादि दहनं दाहने महिषी गवां ॥ स्तंगलांगुल विच्छेदस्तथा तेषां विमर्दनं ॥ कृचापभुजंगानां मीनहंस उनादपि ॥ कुक्कुटां च कौकानां हिंसनं मृगमरणं ॥ दृ
 रुच्छेदः कथाटस्य पापघानां विमर्दनं ॥ दाहनं वनपणीनां आर्द्राणामिह मयि ॥ सर्वसामेव हिंसनां अति कृच्छ्रं विप्रो धनं ॥ सर्वकृच्छ्रं प्रदं चैव सर्वपा
 द्रवनाशनं ॥ गालवः ॥ अति कृच्छ्रस्य महतास्तत्प्रकारमिहोच्यते ॥ अप्रमात्रं यवा कृच्छ्रान्न रयामा कस्तुंडुलानपि ॥ एकद्रव्यं समाराधय व्रता
 दो पूर्ववच्चरेत् ॥ स्नानसंकल्यादिः ॥ भागत्रयं तदा कृत्वा त्तुलान् पूर्वमानतः ॥ व्रता दो मध्यमदिने व्रतांते पारयेच्युं ॥ व्रता दो भक्षयेद्वासं
 पूर्ववद्भूतमाचरेत् ॥ चतुर्थकाल आयाते प्रक्षाल्य गानि पूर्ववत् ॥ स्वपदे वससी पेटुनारायणपरायणः ॥ ततः प्रभाते विमले संध्यादीन् पूर्वव
 चरेत् ॥ निराहारस्तथा भक्ष्यावसापदिनं क्रतुः ॥ तत्रैव भक्षयेत्त्यासं द्वितीयो ध्वविचक्षणः ॥ तत्रापि पूर्ववत् कृत्वा दास्ये दिवसे भुजे ॥ तृती
 याधर्तदाभुक्त्या गौरका विप्रसाहता ॥ ब्रह्म कृचततः पीत्वा शुद्धिमाप्नोति पूर्वजः ॥ अति कृच्छ्रमिदं सर्वमुक्तिं मुनिभिर्नादरात् ॥ एतस्याचर
 णेनैव सर्वदोषाश्च मुच्यते ॥ इति ह कायकृच्छ्रलक्षणं ॥ अथाति कृच्छ्रप्रत्याम्नायमाह ॥ देवलः ॥ अति कृच्छ्रस्य कृच्छ्रस्य प्रत्याम्नायो मनी
 षिभिः ॥ प्रोक्तः सर्वहितार्थो यस्य सर्वपापप्रनोशनं ॥ संकलीकरणानां च कन्याधेन्यादिविक्रये ॥ तिलतंडुल धान्यानां फलानां रसविक्रये ॥

मराक्तिवान् ॥ प्रत्याम्नायं प्रकुर्वत सर्वकृच्छ्रफलं लभेत् ॥ गावो देयाः प्रयत्नेन विप्रेभ्यः षोडशामलाः ॥ अलं ताद्यैः सपुण्याद्यैः वस्त्राभरणभ
 षिताः ॥ सप्तोध्यश्च पयस्विन्यः सवत्साः पापहरिणीः ॥ परारारः ॥ महोसांतपनस्यास्य प्रत्याम्नायं विदुर्बुधाः ॥ गावः षोडशविप्रभ्या देयाः
 संम्यक् सखास्तये ॥ अलंकृताद्यैः स्वाद्यैः पयस्विन्यः पथक पथक ॥ सवत्साः साधुत्रीलिन्यः प्रत्याम्नाय उदीरितरति ॥ इति ह सांत
 पनकृच्छ्रप्रत्याम्नायः ॥ अथ कामकृच्छ्रस्वरूपमाह ॥ देवलः ॥ प्रजापत्ये तत्तत्कृच्छ्रं पराकं यावकं तथा ॥ ततः सांतपनं कृच्छ्रं महासांतपनं तु
 था ॥ कायकृच्छ्रं तथा प्रोक्तं अति कृच्छ्रं विशुद्धिदं ॥ उडुपरं च वषणं च फलं कृच्छ्रमतः परं ॥ कृच्छ्रमाहे श्वरं चैव व्रतमकृच्छ्रं तथैव च ॥ धान्यं स्वर्ण
 मयं कृच्छ्रं द्रापं चैव कीर्तितं ॥ पूर्वत्रयो दश कृच्छ्राणि लुक्त्वं इदानीं लिंगपुराणोक्तत्वादति कृच्छ्रं कायकृच्छ्राभ्यां सह पंचदशामवति सर्वेषामु
 पकारत्वात् लिखितं ॥ कायकृच्छ्रं अति कृच्छ्रं लक्षणं लिंगपुराणोक्तं विविदिनपि ॥ कायकृच्छ्रं प्रवक्ष्यामि महापातकमुद्धये ॥ उपपातकमुद्धयं
 मुनिभिः परिकीर्तितं ॥ भविष्योत्तरपुराणे ॥ तुलाधेनुसहस्रं च अष्टनाब्दं द्विजोत्तमं ॥ दाता प्रतिगृहीता सं अन्योन्यं तावलोके यत् ॥ दिदे
 वादनुप्राप्ते तीर्थेषु च महोत्सेव ॥ तदा तद्दोषं प्राणं त्यर्थं कायकृच्छ्रं समाचरेत् ॥ द्वितीयेन पकृच्छ्रात्ततः सहस्रं विधिपूर्वकं ॥ उभयोर्द्विनयो
 राजा तथा ब्रह्मसदस्ये ॥ तत्राप्येव तु वर्षाणि तन्मखं नावलोकयेत् ॥ दातुः कायकृच्छ्रमितरे यो ब्रह्मसदसस्पतयोश्च तु सहस्रं गा
 यत्रीजपः ॥ अन्यथा दोषः ॥ बृहस्पतिः ॥ दातुः प्रतिगृहीतुश्च कायकृच्छ्रं तपो महत् ॥ अन्योन्यालोकयन्ना जनतदानं निष्फलं भवे
 त् ॥ न निष्कृतिमत्कृत्वा चेदित्यर्थः ॥ सर्वत्र महादानं प्रतिगृह्ये दाता प्रतिगृहीतो ब्रह्मसदस्यो रवमुक्तं वेदि तर्घ्यं ॥ प्रायश्चित्तस
 वत्र ॥ लंगले पंचसहस्रं च विश्वे च क्रामहत्तरं ॥ सहस्राब्दं तथा राजा तन्मुखं नावलोकयेत् ॥ सप्तसागरदोने च चर्मधेनोः प्रति

लानां रागा माकां श्रयवानपि ॥ दशदेधाविभज्यैवंप्रत्यहंपाचयेद्वृत्तिः ॥ उडुंबरैः शुकपैर्ः पाचयेन्नान्यदासुप्तिः ॥ उडुंबरैश्चपैर्ः श्रुतैः पुत्रपुत्रेभ्यः ॥
तत्रनिक्षिप्यतं ग्रासं विष्णवे पूर्वमादिशेत् ॥ चतुर्थकालाव्याते पूर्ववन्नियमंचरेत् ॥ भक्षयेदुत्तमं ग्रासं मोनत्रतपरायणः ॥ पादोपक्षान्यपाली
चंद्रिराचम्यविधानतः ॥ सायान्निकेततः कृत्वा स्वपेनारायणग्रतः ॥ पुनः प्रभाते विमले द्वितीयं पूर्ववच्चरेत् ॥ ग्रासपचननियमादिकमि
त्यर्थः ॥ एवं दशग्रासांश्च दशराहसक भक्षयेत् ॥ तत्रपि गोः प्रदातव्या पंचगव्यं पिबेत्ततः ॥ एवमोडुंबरकृष्णकृत्वा शुद्धिमवाप्नुयात् ॥ इति
हेमाद्रौ उडुंबरकृष्णलक्षणं ॥ अथ उडुंबरकृष्णप्रत्याम्नायमाह ॥ देवलः ॥ उडुंबरस्य कृष्णस्य प्रत्याम्नायं परं नृणां ॥ यस्याचरणमात्रेण सं
पूर्णफलमश्नुते ॥ मार्कंडेयः ॥ प्रत्याम्नायः पुरारामे जमदग्नेन भाषितः ॥ मातृहत्याविशुद्ध्यर्थं किमुतान्यस्य पाप्मिनः ॥ महाराज विनये ॥
कृष्णस्योडुंबरस्य प्रत्याम्नायो महानयः ॥ सर्वपापविशुद्ध्यर्थं सृष्ट्वा पञ्चभस्मपुरा ॥ चतुर्विंशतिमते ॥ उडुंबरस्य कृष्णस्य प्रत्याम्ना
यं संलक्षणं ॥ अथैवावः प्रदातव्याः सालंकाराः सदक्षिणाः ॥ हेमचंद्रयोगारुखराः कांस्यदोहनसंयुताः ॥ ताम्रपट्टस्वर्णघटावस्त्राभरणभूषिताः ॥
द्विजोक्ष्योगाः प्रदातव्याः सर्वलक्षणलक्षिताः ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तः संपूर्णफलमश्नुते ॥ कृष्णवरणसमर्थानां तस्य प्रत्याम्नायाचरणसंपूर्णकृष्ण
फलमाप्नोति ॥ इति हेमाद्रौ उडुंबरकृष्णप्रत्याम्नायः ॥ अथ पूर्णकृष्णलक्षणमाह ॥ देवलः ॥ पूर्णकृष्णद्विजः श्रेष्ठाः श्रेष्ठं वं तु परमं शुभं ॥ सर्वपा
पप्रशमनं सर्वदोषोपशान्तिदं ॥ ब्रह्महाक्षयरोगी स्यात्स्फुरापीरावदंतकः ॥ स्वर्णस्तेयतुकुनवीडुः श्वमागुरुतल्पगः ॥ अज्ञहर्ता भवेदुल्मी
राकस्तेयीतुडुर्दुरः ॥ स्तेयिनो धान्यरात्रीनां कंजतिः सततं द्विजः ॥ ताम्रस्तेयी दीर्घवृषणाः श्वेतवान्वस्त्रहासुवि ॥ गजचर्मो नागहंता अश्व
हंता महाव्रणी ॥ कंठस्त्वणहारी स्यात्तगंडमालामेहाशुवि ॥ रक्तप्रमेहिमनुजेयुष्यवत्यांगनागमः ॥ भगिनीगमनाद्रूमो मधुमक्षी भवेन्नरः

मातुसपत्नी भगिनी यच्छेत्ता मातुरो नरः ॥ स पापमनुभूयात्क्रूरोगी भूयाद्गंदरी ॥ स्वसारं यः पुमानाच्छेत्ता जायते मूत्रकृष्णवान् ॥ धेनुहंता महापापी अश्वि
गी भवेद्वि ॥ गोवत्सहननो नरस्यैः स भूयादशवाशुवि ॥ शिवनिर्माल्यभूपा जायते हिंसावान् ॥ अजीर्णराठकृन्तनस्य गटहंता हीनप्रभुलिमान् ॥ बंधी
ग्रहणजो द्रोघातजायते चासकासवान् ॥ स्ववद्रुभो भवेत्सुतुवाल कंठतियो विषे ॥ अन्यामालिगितेनारी सावेपोटस्तनी भवेत् ॥ क्षीरमुष्णगतिमाना
री तैर्न हीनान्यजन्ते ॥ पतिमृतापहारी च कषणत्रणरोगवान् ॥ विधवा संगजो द्रोघात शिभदेवरात्रणी भवेत् ॥ पुष्पस्तेयी व्रणीनामको द्रोघास्तेयी तु पाटवान् ॥
गंधस्तेयी तु दुर्गंधो कालुकः सततज्वरी ॥ विवाहविघ्नकृन्तनस्य जायते कृष्णबिंदुकः ॥ तटाकानामुविच्छेदी सदा दुःखी भवेन्नरः ॥ इत्येवमादयो द्रोघाः महानरका
दारुणः ॥ एतेषां शोधनार्थं यः पूर्णकृष्णं समाचरेत् ॥ महापातकनाशनां लघूनां तु विजयनां ॥ आर्द्राणां चैव राक्षसाणां पूर्णकृष्णं विरोधनं ॥ अथ पूर्णकृष्णलक्षणमा
ह ॥ पराशरः ॥ पूर्णकृष्णस्य पूर्णानि मध्यमानि द्विजोत्तमः ॥ दशराहाद्यप्येतं नित्यं शुचिरलंकृतः ॥ चरैव हिष्णामभ्यर्थ्य रत्नैस्तगतेय्य ॥ निभिः पञ्चव्रतभूतेः
हस्ताचैव पुटत्रयं ॥ श्रीणि वस्त्रमनिविष्टाणां वेदाध्ययनशीलिनां ॥ भिक्षापाचं समानीय चिषुयचपुटस्थितः ॥ एकं पुटस्थं देवाय विभ्रायकं समर्पयेत् ॥ अथ शि
ष्टं दत्तं शिवाय तद्विनामपरायणः ॥ स्वपदे वसन्तीये तु संचित्य मनसा हरिं ॥ ततः प्रभातवेलायां पूर्ववत्कलंचरेत् ॥ विभ्रायदेया गौरिका पंचगव्यं पिबेत्ततः
पूर्णकृष्णमिदं भूषणं धनं पापकर्मणः ॥ यस्याचरणमात्रेण पाचां द्रायणफलं लभेत् ॥ इति हेमचंद्रकृष्णलक्षणं ॥ अथ पूर्णकृष्णप्रत्याम्नायमाह ॥ देवलः ॥
पूर्णकृष्णस्य राजर्षिप्रत्याम्नायं वेदामितं ॥ सर्वपापप्रशमनं सर्वोपद्रवनाशनं ॥ सर्वकामप्रदं नृणां सर्वकृष्णफलप्रदं ॥ पंचगावः प्रदातव्याः सालंकाराः सर्व
लक्षणाः ॥ हेमचंद्रयोगारुखराः कांस्यदोहनसंयुताः ॥ साधुशीलपुत्रस्य विप्रैश्चैव पृथक् पृथक् ॥ पूर्णकृष्णस्य विप्रैश्च प्रत्याम्नायं महानरः ॥ इति हेमा
द्रौ पूर्णकृष्णप्रत्याम्नायः ॥ अथ फलकृष्णलक्षणमाह ॥ देवलः ॥ फलकृष्णस्य देवर्षिलक्षणं कथ्यते मया ॥ शृणु ब्रह्ममुने चित्रं सर्वपापप्रणाशनं ॥ ये मातृ
घातिनो लोके ये बापिपितृघातकः ॥ ये च स्युर्वातहंता रतेषां मेतद्दिनि कृतिः ॥ यो बागर्षि विसेतारो ये वासुगिरिदायिनः ॥ ये वाग्रासादिसेतारो ये वाकु
टचक्षुर्दिनः ॥ ये यतिपिभुनालोके ये वासुस्तयिनः सदा ॥ ये वाचा विसेतारतेषां मेतद्दिनि कृतिः ॥ उच्छिष्टाजिनो ये च ये च मिथ्यासिवादिनः ॥ ये च कुण्ड

हंतारः स्तेषामेव विनिष्कृतिः ॥ महापातकमुक्तो वा सुक्तो वा सर्वपातकैः ॥ कृच्छ्रेणेतेन मम सा सर्वपापान्मुच्यते ॥ मेघपानरतानित्यं नित्यकर्मविभेदः ॥ पितृभ्रातृ
 विभेदतारस्तेषामेव विनिष्कृतिः ॥ माध्वनार्यः पतिर्यत्कारमन्तेन्यापुनान्यादि ॥ तासामपीदं शुभं धर्मं पुराष्टपं स्वयं भुवा ॥ ब्रह्मस्वहारिणो नित्यं नित्यकर्मविभे
 दनः ॥ पितृभ्रातृविभेदतारस्तेषामेव विनिष्कृतिः ॥ महातः पापकृतीणः महापापराताः सदा ॥ कृच्छ्रेणेतेन राजेन्द्रपुनर्नित्यं सततं हिजाः ॥ फलकृच्छ्रे महापापहारि
 संपद्यवर्धनं ॥ दिने दिने मुनीन्द्राश्च कृतेषु धिमांस्तु ॥ कायशुद्धिप्रदं कृच्छ्रं सर्वकृच्छ्रफलप्रदं ॥ सर्वपापहरं पुण्यफलकृच्छ्रं महत्तरं ॥ फलकृच्छ्रं लक्षणमाह ॥ देवलः ॥
 प्रातः स्नात्वा रात्रिर्भयम् पूर्ववच्छादयेत् ॥ तावज्जपेत्सदा विष्टेयं वा वदस्ते गते रविः ॥ तावद्भूतो स्थिरमनो नित्यकर्म समापयेत् ॥ कदलीफलमकंदं विष्टुं विवे
 दयेत् ॥ तद्वैवभक्षयेत्सर्वं तद्वर्ती मोनं पूर्वकं ॥ एकैकबीजं संपूर्णं भक्षयित्वा फलत्रयं ॥ भूतपक्षुर्वैविना ॥ एवं द्वादशरात्रिणि स्वपेना रायणाग्रतः ॥ गोदया
 विप्रवर्याय ब्रह्म कूर्चं पिबेत्ततः ॥ फलकृच्छ्रं मिदं सर्वकथितं ब्रह्मणा पुरा ॥ कृच्छ्रं स्येत्तस्य सा हातयुं नश्यत्येव महद्भवं ॥ इति हेमाद्रौ फलकृच्छ्रलक्षणं ॥ अथ
 फलकृच्छ्रप्रत्याम्नायमाह ॥ देवलः ॥ कृच्छ्रं स्येत्तस्य मुनयः प्रत्याम्नायं महान्तं ॥ शृण्वंतु सर्वपापघ्नं सर्वत्रयप्रदं नृणां ॥ पुरा हि गालयोनां ब्रह्महत्या
 भयात्तुरः ॥ विष्णुं तारणमापदे सर्वलोकहिते विष्णुः ॥ अनुग्राह्योऽस्मि भगवान्त्वया लोकहिते विष्णुः ॥ रक्ष मां देव देवैश्चात्तु दं धि तारणागतं ॥ ब्रह्मह
 त्यादिपापानां स्मरणं तांशहेतुकं ॥ अतस्त्वया दयुगलं द्रष्टव्यमिदं पुनोत्तम ॥ ब्रह्महत्या महत्या स्मिन्मपि दुर्भिक्षया प्रभो ॥ नास्ति निदासं पापं नास्ति
 क्रोधसमो रिपुः ॥ नास्ति मोहोऽसमः पापो न देवः केशवात्परः ॥ विष्णुः ॥ नास्ति क्रोधसमो मत्कः नास्ति कीर्तिसमं सर्वं ॥ तपो नान्नानास्यरं ॥
 प्रत्यहं विषवणां स्नानं कृत्वा मां मनसि स्मरन् ॥ फलकृच्छ्रं तदा कृत्वा अशक्तो यदि गालवः ॥ प्रत्याम्नायमिदं कृत्वा शुद्धो भवति पातकानां गोचरं
 धुसंयुक्तं धूपदीपनिवेदनैः ॥ परिक्रम्य नमस्कृत्य सर्वस्वोपयसा युतं ॥ यो दद्याद्विप्रवर्याय प्रत्याम्नायफलप्रदं ॥ संपूर्णफलकृच्छ्रं अखंडं
 लभेत्ततः ॥ एवं कृत्वा विष्णुं हृते भवति तक्षणात् ॥ इत्याहुस्तस्तदोतेन प्रत्याम्नायं सदा चरेत् ॥ शुद्धिमाप्नोति महती योगिनामपि दुर्लभा ॥ इति हेमाद्रौ
 फलकृच्छ्रप्रत्याम्नायः ॥ अथ महेश्वरकृच्छ्रलक्षणमाह ॥ देवलः ॥ कृच्छ्रं माहेश्वरं नाम सर्वपापप्रणशनं ॥ पुरा कदपहं नमस्तदोपाभवत्यथ ॥ तदोषपरिह

महापातकभक्तानां शोधनं पापनाशनं ॥ प्रत्याम्नायमाह ॥ मार्कंडेयः ॥ प्रत्याम्नाययमं + राजवक्ष्यामि शृणु पार्थिव ॥ यदा चरणमात्रेण अति
 कृच्छ्रफलं लभेत् ॥ दशगावः प्रदातव्या वस्त्राद्यैः समलंकृताः ॥ साधुवृत्ताः पयस्विन्यो विप्रैश्च पृथक् पृथक् ॥ मनुः ॥ अति कृच्छ्रं स्य महत् प्रत्या
 म्नायं शृणु धर्म ॥ विप्रैश्च दशगावस्ताः पूर्ववत्पूजिता अहः ॥ स्वर्णशृंगादिभिः सम्यक्भूषयित्वा पृथक् पृथक् ॥ शुचिभिश्च प्रदातव्या विप्रैश्चो वै
 दवित्तमैः ॥ इदमुक्तेन मागेण कृत्वा कृच्छ्रफलं लभेत् ॥ इति हेमाद्रौ अति कृच्छ्रप्रत्याम्नायः ॥ अथ उदुंबरकृच्छ्रलक्षणमाह ॥ देवलः ॥ उदुंबरस्य कृच्छ्रस्य
 लक्षणं वक्षितवतः ॥ कृच्छ्रं महत्तरं भूतसर्वपापहरं परं ॥ पितृमातृपरित्यागे सो दुराणां हि वालिशान् ॥ भगिनी भगिनीयादिनृगर्भिण्यातुर
 कल्पकाः ॥ वालिशकुलदृष्ट्वा अतिथीनां गतोन्मत्तः ॥ समर्थसंवबंधूनां त्यागो दोषो महत्तरः ॥ ब्रह्महत्यामवाप्नोति यत्रोपेक्षापरायणः ॥
 भगिनी च स्वसारं च अन्यथा गतमर्त्तकं ॥ पुत्रीमनाथं विधवाय स्यजेत्कारणं विना ॥ पितृभगिनीभ्रातृभगिनी अपुत्रा गतमर्त्तकं ॥ अं
 धर्नायः परित्यक्ता स वै नरकमश्नुते ॥ महाभारते ॥ पितारक्षतिकौमारं भर्तारक्षतियो वने ॥ पुत्रस्तस्मात्तरे भावेन स्त्री स्वातंत्र्यमहेति ॥ उ
 न्तं पितरं कृत्वा काणं बधिरमेव च ॥ पुत्राथ इत्यन्तरे रक्षेन्न न वस्त्रादिभिः शनैः ॥ गोतमः ॥ अरक्षणीयान्योरक्षेद्रक्षणीयान्परित्यजे
 द् ॥ स वै नरकमाप्नोति पशुयोनिषु जायते ॥ वैश्यादासीनमातरस्तपुत्राः कुंडगोलकनविटगायकाश्चावकाश्चरक्षणीयाः ॥ अ
 नाथगतमर्त्तकानि शूत्रापि मज्ज्याज्येष्ठभ्रात्रादेकानि पुत्रानि धनाः ॥ काणकुंडादयः एते यत्नतो रक्ष्याः ॥ एतेषां परित्यागे दोषंतत
 प्रायश्चित्तमाह ॥ मार्कंडेयः ॥ सामर्थ्यं सतियस्य ज्येष्ठतान् धुजनां हूककान् ॥ काकयोनिं समाधाय पुनः स्वीकृत्यात्पुनः पुनः ॥ मास
 सक्ता पंचगव्यं षण्मासं सर्वकृच्छ्रकृत् ॥ वसंतौ उदरं प्राक्ते अतश्चाद्रायणं परं ॥ उदुंबरकृच्छ्रलक्षणमाह ॥ पाराशरः ॥ प्रच्छदयंतु

छिष्टं तथा सन्नासिनो हिजाः ॥ प्रेतसंस्थितवीथ्यायां यदने भोजने हिजाः ॥ सतकदितये वैवतथा दुष्यन्ति भोजने ॥ तथैव दुष्यन्ति संधाने तथा कीतान् भोजने ॥
यस्यापंपर्युषे वैवतद्रजस्य च भोजने ॥ यस्यापंपर्युषे वैवतद्रजस्य च भोजने ॥ यस्यापमनते प्रोक्तं जीपासनविसर्जने ॥ एवमादीनि पापानि लघुनि
च महति च ॥ शुष्काण्यादीनि पापानि मुनौ वाक्कायकर्मभिः ॥ सर्वेषां पापनाशाय ब्रह्म कृष्णं प्रकल्पितं ॥ तत्स्वरूपमाह ॥ मार्कंडेयः ॥ गोमूत्रं गोमयं
क्षीरं दधिसर्पिः कुशोदकं ॥ संपाद्य द्रवमानेन प्रत्यहं शुचिपूर्वकं ॥ द्वादशगते चरेत्कृष्णं द्रवमानं स्नानमादितः ॥ प्रातः स्नात्वा यथाकालं नित्यं कर्मसु
मायच ॥ देवागारं तथा गोष्ठे पंचगव्यं पिबेद्भूती ॥ गोमूत्रं माषकाण्यष्टौ गोमयं स्थतुषोडश ॥ क्षीरं सप्ताष्टकं ज्ञेयं दधिमाषत्रयं तथा ॥ कृतं मा
षत्रयं प्रोक्तं तथा कुशजलं मुने ॥ तत्तन्मंत्रेण संयोज्य तत्तन्मंत्रेण वाचयेत् ॥ होमशेषं पिबेत्स्वात्तु रवौ मध्याह्नौ गसति ॥ आसायं मनसा विष्णुं
स्मरन् सर्वं शिवं विभुं ॥ स्वपदेव समीपे तु गंधतांबूलवर्जितः ॥ ततः प्रातः समुत्थाय पूर्ववद्भूतमाचरेत् ॥ एवं द्वादशवर्षाणि चरेद्भूतमनुत्तमं ॥ महा
पापं चोपपापं यद्यस्यापमनुत्तमं ॥ तत्सर्वं विलयं याति हरिद्राचातपेयथा ॥ इति हेमाद्रौ ब्रह्म कृष्णं लक्षणं ॥ अथ ब्रह्म कृष्णं प्रत्याम्नायमाह ॥ दे
वलः ॥ शृणु ब्रह्म मुने चित्रं प्रत्याम्नायं प्रजापते ॥ यत्कृत्वा मुच्यते पापैर्महद्भिरुपपातकैः ॥ आचार्यो ब्रह्म कृष्णं सव्यं महापातकरो धनं ॥ अस
मर्थः प्रकुर्वीत प्रत्याम्नायं फलक्षये ॥ प्रत्याम्नायं महा कृष्णं फलमाप्नोति मानवः ॥ अष्टौ गावः प्रदातव्याः पूर्ववत्स्वर्णभूषिताः ॥ विप्रस्यो वेद
विद्वान्श्च रथस्य गलं कृताः ॥ पयस्विन्यः शीलवत्यः सर्वदोषविमुक्तये ॥ मार्कंडेयः ॥ प्रत्याम्नायं तदा कुर्यात्तय धरातः प्रजापते ॥ सर्वं कृष्णं
फलक्षये ॥ एवं कृत्वा हिजः संम्यक् फलमाप्नोति कृत्स्नशः ॥ इति हेमाद्रौ ब्रह्म कृष्णं प्रत्याम्नायः ॥ अथ धान्यं कृष्णं लक्षणमाह ॥ देवलः ॥ धा
न्यं कृष्णं स्वरूपं च लक्षणं प्रवदामि वः ॥ सर्वेषामेव कृष्णाणां अशक्तो धान्यमाचरेत् ॥ मार्कंडेयः ॥ तस्यादिसर्वं कृष्णाणां कर्तुं यदि महान् प्रभुः
धान्यं कृष्णं तदा कुर्यात्तय धरातः ॥ खारि धान्यस्य महतः पंचधा भागमाचरेत् ॥ कृष्णं स्य कस्य वा भागः स कृष्णं धान्यमीदृति ॥

तद्धान्यं भागशो दद्यात्तत्कृष्णं मुनिभिः स्मृतं ॥ तत्कृष्णमाचरेद्दिप्रः संपूर्णफलमश्नुते ॥ धान्यं वृधे महाराज कृष्णं पापविमुक्तये ॥ मरीचिः ॥ खारी धान्यस्य पंचा
शो धान्यं कृष्णमुदाहृतं ॥ अतो न्यूनं प्रकर्तव्यं अन्यथा दानमीदृति ॥ लोगाक्षिः ॥ पंचमांशो दानं कृष्णं खारी धान्यस्य भूयः ॥ अन्यथा धान्यदानं स्यात्कृष्णं
रात्रौ न पुण्यमाह ॥ मरीचिः ॥ संपूर्णं धान्यं कृष्णं पंचमांशो निगद्यते ॥ तेन हीनं धान्यं कृष्णं न कृष्णं फलमश्नुते ॥ कृष्णं स्येतस्य विप्रस्य प्रत्याम्नायेन वि
द्यते ॥ स्वर्णं कृष्णं स्य धान्यस्य समर्थस्य महान्नः ॥ प्रत्याम्नायेति गदितो मुनिभिर्धर्मवत्सलः ॥ धान्यं रात्रौ न हि दद्यात् ॥ सर्वं कृष्णाणां धनं धान्यान्तं त
रामाका इति वदंति ॥ केचिन्नीचाराः ॥ मनुः ॥ नीचारा ब्रह्मो धान्यं इयमाकं कृष्णं साधनं ॥ न धान्यांतरं मस्तीह भूतकृष्णं स्याधनं ॥ इति हेमाद्रौ
धान्यं कृष्णं लक्षणं ॥ अतः स्वर्णं कृष्णं लक्षणमाह ॥ देवलः ॥ ब्रह्महत्यादिपापानां इतरेषां मुनीश्वराः ॥ तुलादिधिह दानं पुण्यं हीनं पुण्यं विना ध
नं ॥ स्वर्णं कृष्णं ब्रह्ममयं ब्रह्मणा परिकीर्तितः ॥ पुरा हि जानुवीतीरे कृष्णिभ्यः पापनाशनं ॥ महाप्रसोर्वराहस्यात्तदर्थं मध्यमस्य च ॥ तदर्थं मि
तरेषां च ततो न्यूनं न कारयेत् ॥ ततो न्यूनं स्वर्णं दानमात्रं ॥ न च कृष्णं शब्दः ॥ मरीचिः ॥ वराहश्च तदर्थं च तदर्थं कृष्णमीदृति ॥ ततो न्यूनं दान
मात्रं कृष्णं शब्दो निगद्यते ॥ वराहादिप्रमाणं ॥ मार्कंडेयपुराणे ॥ गवाक्षांतरगतो यस्य बाधुना स प्रहृश्यते ॥ परब्रह्मस्वरूपं यमसरेणु रुदा
हृतः ॥ असरेणु वृत्तं लिप्ता तत्र यं यव उच्यते ॥ तत्र यं गुंजमात्रस्य उक्तं वाच्यते मेव वा ॥ पंचगुंजलको माषः रूपकं दंडुदाहृतं ॥ रूपकाणां न वाणां
नुवराह इति गद्यते ॥ स्वर्णं कृष्णं वराहः स्यात्पट्टस्य दस्य पातनं ॥ प्रभुमात्रे तदर्थं स्यादितरेषां तदर्थं ॥ ततो न्यूनं न कृष्णं स्यात्सर्वदाने पुन सर्वदा
स्वर्णं कृष्णं चरणे महापातकनाशनं ॥ तुलादिसंग्रहीतृणां यागादिरहितानां वा तु मागप्रयां कृतानां ॥ कालपुरुषादिप्रतिग्रहीतृणां
तत्तदुक्तं स्वर्णं कृष्णं चरणे न तत्तत्पापक्षयो भवति ॥ तदेवाहुर्माकंडेयः ॥ प्रमादाद्ब्रह्महर्तृणां इतरेषां प्रसूयसां ॥ प्रायाश्चेत्तैरक्षुधानां

स्वर्णकृष्णमितीरितं॥ तुलादिसंग्रहीतृणां रितानां विशुद्धिभिः॥ प्रयश्चित्तमिदं कृत्वा ब्रह्मणा परिकल्पितं॥ स्वर्णव्रतमयं कृत्वा ब्रह्मणानिर्मितं पुरा॥
 सुवर्णकृष्णचरणैकमसाध्यं शरीरिणां॥ गोतमः॥ उहस्वकृतविप्रस्य हत्वा यमं पृथुपाथिवि॥ अयुतस्वर्णकृष्णपादांशे शुद्धिमवाप्स्यते॥ रहस्यक
 तमातुर्वर्गिमेनेमुनिभिः स्मृतं॥ चत्वार्ययुतकृष्णपादांशे सुवर्णानामुनीश्वराः॥ आचारशुद्धिमाप्नोति नान्यथा मरणान्तिके॥ रहस्यकृतमद्यस्य
 पापिनः परमर्षिभिः॥ अयुतं पूर्ववत् ज्ञेयं अन्यथा मरणान्तिकं॥ रहस्यकृतविप्रस्य स्तवितः पापकर्मिणः॥ अयुतं पूर्ववत् ज्ञेयं अन्यथा मरणान्
 तिकं॥ प्रकारकृतं ब्रह्महत्यादीनामरणान्तप्रायश्चित्तरहितानां चत्वार्ययुतः कृष्णशुद्धिर्भवति॥ २ तदाहमनुः॥ प्रकारकृतं हंसं पादांशे चतुर्णां
 पापिनामिह॥ निमित्ताकृतं शुद्धिना जपयागाभिषेचनेः॥ नदीनादिशीराजन् चतुर्णां गव्ययेन वा॥ ब्रह्मराक्षसमुत्तयथं चत्वार्ययुतमाचरेत्
 चत्वार्ययुतकृष्णपादौत्यर्थः॥ प्रभोरुत्तमप्रकारः॥ मध्यमस्य मध्यमप्रकारः॥ कनीयसः पादप्रमाणतः॥ कृष्णपादौ अकृतप्रायश्चित्तानो शुद्धिर्भवति
 उपपातकानां यस्य यस्य पातकस्य पापानि पापानि कृष्णपादौ प्रतिपदेकानिते पासाचरणान् कृतपादावन्तिः सर्वकृष्णकृतैः सिद्धिर्भवति॥ तदाह याज्ञवल्क्यः॥ उप
 पातकजातानां मुनिभिर्धैर्ययुदीरितं॥ तद्यत्तदाचरणैरास्तस्तावत्कृष्णसमाचरेत्॥ मरीचिसंकलीकरणे राजन् यस्य यस्य यद्यदितं॥ तदाचरणान् कृत
 स्य फलमानं यममुते॥ अशक्तस्य द्विजस्योक्तं सुवर्णकृष्णमीरितं॥ यद्यप्यस्य यमं कृष्णमुनिभिः परिभाषितं॥ तदाचरणान् कृतानां तावन्ति हि
 रण्यकृष्णपादौ॥ दारिद्र्यतारतम्येनेह साधुधिमवाप्नुयात्॥ एवं चोत्तुलादि भागे मनेषु कृष्णसंख्यया हिरण्यकृष्णचरणे शुद्धो भवति॥ एवं दुर्नो धं
 धमरणादिषु उपमयनादिकर्मणां मुख्यकालातिक्ते गोपेषु प्रायश्चित्तनिरूपितं॥ तावन्ति हिरण्यकृष्णपादौ शुद्धौ भवन्ति सर्वव्या
 जनीयं॥ तुलादिप्रतिगृहीतृणां विशेषमाह॥ पैठीनसिः॥ तुलायां धनसंधोता यागछागचतुष्टयं॥ अभिषेकं जपं वापि अकृत्वा लोकनिन्दया
 ब्रह्मराक्षसमुत्तयथं कृष्णपादौ तानि सर्वशः॥ चतुरयुतं कुर्वीत धर्मे रास्त्रोक्तमार्गितः॥ पित्रा च त्वनिवृत्तिः स्यात्तद्वह्लोके परवच॥ सुवर्ण

रार्थं ब्राह्मणं पर्युच्यते॥ पचाबाणस्य दहनात्तन्महादोषो मयि स्थितः॥ तदोषपरिहारार्थं निष्कृतिं देवकथ्यतां॥ ब्रह्मा॥ सर्वदोषोपशमनं सर्वोपद्रव
 नाशनं॥ सर्वपुण्यफलं नृणां सर्वस्नानफलं महत्॥ प्रातः स्नात्वा यथाचारं दंतधावनं पूर्वकं॥ अधुवस्त्रमलंकृत्य कृत्वा पुंड्रादिकं मुदा॥ नित्यकर्म
 समायादो संकल्पं पूर्ववच्चरेत्॥ तावन् नारायणो स्मृत्वा पूर्ववत्पापमोचने॥ यदा मंदायते भानुस्तदा कापालमुदहन्॥ श्रौत्रियाणां च विप्राणां
 ग्रहेषु चिषु संख्यया॥ शाकं भक्ष्यं पलं च पियथा संभवे मादरात्॥ आनयित्वा थं देवाय समर्प्य विधिपूर्वकं॥ भक्षयेत्तानि सर्वाणि पापानां नाम कु
 लयन्॥ हस्तोपादौ तु प्रक्षाल्य द्विराचम्य शुचिस्तयः॥ सायंकाले स्वपदे देवसमीपे नित्यतो वसन्॥ ततः प्रातः समुत्थाय पूर्ववत्सर्वमाचरेत्॥
 गौरेका द्विजवर्या यदेया कर्मफलोत्तये॥ पंचगव्यं पिबेत्स्वात् कृष्णमाहेश्वरं दिते॥ कुरुत्वमेव भगवान् सर्वदोषोपशान्तये॥ एवं श्रुत्वा तद्दोषो
 महेशानस्तदा करोत्॥ एतस्य चरणानेव द्विजः पापात्मुच्यते॥ इति हेमाद्रो माहेश्वरकृष्णलक्षणं॥ अथ माहेश्वरकृष्णप्रत्याम्नायमाह॥
 देवलः॥ माहेश्वरस्य कृष्णस्य प्रत्याम्नायश्च शुद्धमे॥ सर्वपापपरा मने सर्वकृष्णफलप्रदं॥ ब्रह्महत्यादिपरा मने सर्वग्रहतिवारणं॥ तुलाप्र
 तुलाप्रतिगृहीतृणां पापनाशनहेतुवत्॥ संध्यादिनित्यकर्मणि परित्यक्तानि स्मृतिभिः॥ तेषां विशेषेण नेदं सर्वपापहरणं॥ गावो देया द्विजातिभ्यः अर्चिता व
 स्त्रभूषणैः॥ हं मघटादिभिः शुभैरलंकारैरलंकृताः॥ स्वर्णशृंगैश्चोपयुक्ताः॥ कोऽस्य दोहनं संयुताः॥ रुद्रसंख्या स वेत्ताश्च पयस्विन्यः पृथक् पृथक्॥ प्रत्या
 म्नाये धनं नारुद्रसंख्यामहत्तरा॥ रुद्रकृष्णफलप्राप्ते सर्वपापपनुत्तये॥ एवं कृत्वा द्विजायस्तु प्रत्याम्नायं यथाहेतुः॥ तस्य संपूर्णकृष्णस्य फलं मुनि
 भिरीरितं॥ इति हेमाद्रो माहेश्वरकृष्णप्रत्याम्नायः॥ अथ ब्रह्मकृष्णलक्षणमाह॥ देवलः॥ शुद्धं धर्मयः सर्वैककृष्णस्य लक्षणं॥ दुर्जने नैव यस्या
 पंथस्यापेदुश्च लियते॥ अपेयपानयस्यापंथस्यापेदुश्च लियते॥ सन्यासिनामठपूतैर्जनेन यद्वेत्तुं॥ यस्यापरजकस्यानयस्यापेदुश्च लियते॥
 यस्यापेदुश्च लियते॥ अमत्रके पेटकान्ति तथानारायणो बली॥ यौले च पेटके चैव दीक्षितस्यैव भोजनं॥ रं पत्न्या यदमु

हंवाचयेत्ततः॥ नद्याह्वानंततः कुर्यात्तथावर्णयथाविधि॥ उन्मत्तमेनंपापिष्ठांकल्याणपरिणयेनमुरा॥ इतिसंकल्प्यमनुसाब्रह्मसामेतिमंत्रतः॥ कदल्याकंकणंबध्वाविश्वेतातेतिमंत्रतः॥ विश्वेतातेतिउमान्ब्रह्मसामेतिकदलीकंकणंधारयेतां॥ परिचागिर्वणेतिमंत्रेणकदलीवस्त्रबंधनं॥ आशाशानेतिमंत्रेणयोक्त्रंरश्मयंदृढं॥ बध्वास्वर्णमयंतातीतंतुंतन्वेतिमंत्रतः॥ बध्वाकंस्यमयंपात्रंतुलेरक्षतैःशुभैः॥ स्वहस्ताभ्यांवरोधत्वाब्रह्मस्योपरिविन्ध्यसेत्॥ एवंत्रिवारंरुचात्रहृक्षमलमुपाविशेत्॥ कलौकिकाग्निंप्रक्षिप्याप्यआज्यभागंतंवनस्पतिभ्यश्चनृपाकोक्तत्वान्स्वाहाकारानुक्ताञ्ज्याहोतीहवाजयादिब्रह्मविसर्जनांतो॥ वरमग्निंपरिक्वाप्यासतमथाचरेत्॥ लौकिकाचारमापन्नः कदलीतांपरित्यजेत्॥ तांबूकादिकमासाद्यध्वं वदुहमाविशेत्॥ सगृहस्थो न संदेहः शुभकर्मपरायणः॥ परिवेत्तादिदोषोन्नतसंबद्धेकराचने॥ यज्ञंवाद्यविवाहवाराज्यंवापातयेत्तथा॥ उभयोर्हविस्संवत्परिवित्तादिहीयते॥ अन्यथादोषमाप्नोतिनरकंवाधिगच्छति॥ तत्कुलंनरकंभयात्संक्रान्तेनैकायवे॥ पुगांतंवनमुक्तिः स्यात्अपुत्रस्यणयगतिः॥ विहेमादौपतितानांकदलीविवाहः॥ अथदुर्मतानांघर्षत्रयणंपरलोककर्मकालेकर्तव्यतांवांनारायणबलिप्रकारमाह॥ देवलः॥ विषागितजलपाषाणंउर्मतस्यप्रदादतः॥ कर्मादौदेहशुद्ध्यर्थंनारायणबलिंचरेत्॥ मार्कंडेयः॥ दंष्ट्रिभिर्नखिभिर्वपिष्ठंगिभिर्यदेदेवतः॥ वृक्षैर्जलेऽथपाषाणैर्देवतैर्यत्प्रमीयते॥ तस्यैवदेहशुद्ध्यर्थंकर्मादौलोककांक्षया॥ नारायणबलिकुर्यात्सर्वपापापनुत्तये॥ पराशरः॥ उर्मतस्यविषाद्यैर्वाचोरैःखड्गैर्मृगादिभिः॥ कर्मादौलोकसाक्ष्यर्थंनारायणबलिंचरेत्॥ नारायणोजगत्कर्तासर्वपापापहानृणां॥ उर्मतानांविशेषेणमहापापप्रणाशनः॥ मरीचिः॥ उर्मतैश्चखरोष्ठैश्चपशुभिर्वैक्षपातनैः॥ जलैः पाषाणान्गुडैर्वनमध्येप्रमादतः॥ कर्मादौलोकमचिच्छन्ननारायणबलिंचरेत्तत्प्रकारमाह॥ देवलः॥ कर्मादौध्वंदिवसेमृतस्यैवद्विजन्मनः॥ प्रायश्चित्तंतदाकुर्याद्धर्मरास्त्रार्थमागतिः॥ आहूयविप्रानाण्डाः च

तुर्वितिमादरात् ॥ तदर्थं वातदधिसंपाद्य श्रुतिपारगान् ॥ अभ्यर्चयन् गंधवस्त्राद्यैरामं वा स्वर्णमेव वा ॥ करिष्ये तं मतस्यास्य बलिं नारायणात्मकं ॥ इत्थं
 क्रातां नमस्कृत्य उपवेश्य सखासते ॥ लौकिकाग्निं प्रतिष्ठापयति स्तीर्य विधानतः ॥ स्तव्येणाज्यं समादाय व्याहृतीं च चरन्तु ॥ अथ पृथक् कदा
 हत्वा संख्यामेकां समुद्दहन् ॥ व्याहृतीनां च यं हत्वा पृथगग्नौ विधानतः ॥ संख्यामेकां च यः कृत्वा अष्टोत्तरशतं क्रमात् ॥ हत्वा विधिबद्धिप्रोक्तं
 राषे समापयेत् ॥ ब्राह्मणान् समलंकृत्य पूर्वोक्तेन विधानतः ॥ चतुर्विंशतिनामानि केवादीनि वै क्रमात् ॥ चतुर्विंशतिविप्रपक्षप्रत्येकं नियोजये
 त् ॥ द्वादश ब्राह्मणपक्षे नाम द्वयं नियोजयेत् ॥ तं तुलाश्वमुद्राश्च माषाः शकं घृतं दधि ॥ तां बलं दक्षिणो चैव विप्रभ्यः परिकल्पयेत् ॥ बालेन तो
 षयेद्दिप्रान् अधिकारो न दृश्यते ॥ तथा संपिंडं कथं यातुं तस्य द्विजन्मनः ॥ न तावदन्तं कर्तव्यं विप्रैराभ्यासवेदिभिः ॥ तथा विप्रैर्नैव कर्तव्यं यदि
 भुक्तासि पातकी ॥ जातकर्मणि विप्रस्य दुर्मतस्य द्विजन्मनः ॥ नारायणबलौ चैव नान्नाश्राधुं समाचरेत् ॥ हिरण्येनैव धान्येनैव कुर्याद्वाधुं
 विधानतः ॥ अनेन कारयेद्यस्तु स चांडालसमो भवेत् ॥ दुर्मतानां द्विजन्मानां परलोकहितार्थं कामादौ आमनवानां नारायणबलिकारिष्यमिति
 संकल्प्य लौकिकाग्नेौ घृतेन व्याहृतिभिः प्रत्येकं हत्वा एकैकं संख्यामुद्दहन् ॥ अष्टोत्तरशतं हत्वा ब्राह्मणान् अभ्यर्चयथासंभवं यथा संख्यातोषयित्वा
 नारायणबलिं कृत्वा परलोकक्रियां कुर्यात् ॥ इति ह माद्रैर्दुर्मतानां कर्मादीनां नारायणवर्गसमाप्ता ॥ अथ वैष्णवश्राधुमाह ॥ देवलः ॥ यागा
 दौ चतुलादनप्रायश्चित्तेषु कर्मसु ॥ श्राधुं कुर्याद्दृष्ट्वा नारयं सर्वदोषोपशान्तिदं ॥ गौतमः ॥ प्रायश्चित्तेषु सर्वेषु जीवत्स्वपितुलास्तनू ॥ तत्कर्त्तव्यं
 दृष्ट्वा श्राधुं कृत्वा कर्म समापयेत् ॥ पराशरः ॥ प्रायश्चित्तेषु दानेषु तुलादिषु मेतत्स्वपि ॥ यः कुर्याद्दृष्ट्वा श्राधुं स तत्कर्म फलं लभेत् ॥ सर्वत्र
 आपको विष्णुः प्रायश्चित्तेषु कर्मसु ॥ विष्णुं ध्यायेत्तु पुण्येषु तदानं यायकल्पते ॥ हरिं वन्द्यो वेदे रामायणे चैव पुराणे भारते तथा ॥ आदौ म
 ध्ये तथा चांतं हरिः सर्वत्र गीयते ॥ विष्णुधर्मात्तरय ॥ योको विष्णुर्मुहूर्तं दृष्ट्वा ॥ अथ यः ॥ अतः सर्वत्र विष्णुरहितानि कर्मणि न फलंति ॥

कृद्रूपेण सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ हिरण्यगर्भसंधाने धर्मनिष्कृतिभिर्विना ॥ चत्वारिंशद्वृत्ताहं च कृत्वा शुद्धिमवाप्नुयात् ॥ ब्रह्मांडकुंडसंधतौ तन्निति
 पराशरः ॥ त्रिसहस्रचक्रैश्च शुद्धिमाप्नोति योर्विकी ॥ कल्पवृक्षस्य संधाने न्यजेत्तं निष्कृतिपुरा ॥ त्रिसहस्रं च यः कृत्वा शुद्धिमवाप्नुयात् ॥ स
 नस्य ग्रासहस्यस्य संधाता द्विजनायकः ॥ परलोकभयाद्भीतः ॥ अकृत्वा निष्कृतिपुरा ॥ पंचायुते स्वर्गकृद्भुक्ष्णस्य वपुर्ध्यायेत् ॥ अन्यथा पशु
 रोमाणां यावन्तीह भवंत्यधः ॥ तावत्पशुं सहस्राणि कुब्जे ब्रह्मराक्षसः ॥ हिरण्यधेनुं संधत्वा राक्षसैरहं तं निष्कृतिः ॥ पंचाशते श्वविप्रैश्च शुद्धिमाप्नो
 त्ति योर्विकी ॥ हिरण्यश्वस्य संग्राही ॥ पुरातनकृतशुद्धिमान् ॥ पंचाशतेः स्वर्गकृद्भुक्ष्णः शुद्धिमाप्नोति योर्विकी ॥ हिरण्यश्वस्य राजानं अश्वची
 रथसंग्रहात् ॥ षट्शते स्वर्गकृद्भुक्ष्णः शुद्धिमाप्नोति पूर्ववत् ॥ ते महस्तिरथो विप्रः प्रतिगृह्य धनानुरः ॥ अकृत्वा निष्कृतिं रास्त्रमार्गिणो ज्ञानशरित
 षट्शते महकृद्भुक्ष्णः शुद्धिमाप्नोति वेदिजः ॥ पंचलांगलसंग्राही कृत्वा धर्मस्य निष्कृतिः ॥ अयुतेः स्वर्गकृद्भुक्ष्णः शुद्धिर्भवति पूर्वजः ॥ अन्यथानि
 ष्कृतिर्नास्ति ब्रह्मराक्षसशंकया ॥ धराप्रतिग्रहे राजानं विप्रः शुद्धिपराह भुखः ॥ षष्टिवर्षसहस्राणि स्मरन् त्वमवाच्यते ॥ तद्वाप परिहाराय ध्याये
 त् कृद्भुक्ष्णमाचरेत् ॥ विश्वचक्रस्य संग्राही विपिने ब्रह्मराक्षसः ॥ पंचायुतेः स्वर्गकृद्भुक्ष्णः शुद्धिमाप्नोति क्षितौ ॥ कल्पलताप्रतिग्राही कल्पतरुप्रति
 ग्रहे ॥ प्रायश्चित्तं कुर्यात् ॥ सप्तसागरसंग्राही घोरो भवति राक्षसः ॥ तं निष्कृतिं पराकृत्य महान्तं नरकं व्रजेत् ॥ षष्टिकृद्भुक्ष्णः शुद्धिर्भवति
 तिसंघातः ॥ महाभक्तघटे चर्मधनो विप्रः प्रतिगृह ॥ अयुतं स्वर्गकृद्भुक्ष्णः स्यात् ॥ अन्यथा वेन निष्कृतिः ॥ श्वेताश्वमेदत्रायाया गजदानप्रतिग्रहे ॥
 अयुतं स्वर्गकृद्भुक्ष्णः स्यात् ॥ अन्यथा वेन निष्कृतिः ॥ श्वेताश्वमेदत्रायाया गजदानप्रतिग्रहे ॥ अयुतं स्वर्गकृद्भुक्ष्णः स्यात् ॥ गृहीतुं देहं शुद्धये ॥ पूर्व
 वद्विपिने राजानं घोरो भवति राक्षसः ॥ तस्य पापविशुध्यर्थं अयुतं कृद्भुक्ष्णमाचरेत् ॥ कालपुरुषकालचक्रे तिलगर्भे तिलाचले ॥ रात्रिचक्रे
 द्विजे कुर्यात् अयुतं कृद्भुक्ष्णमाचरेत् ॥ कोटिहोमेलक्षहोमपापपुरुषप्रतिग्रहे ॥ अयुतं स्वर्गकृद्भुक्ष्णः स्यात् ॥ गृहीतुं देहं शुद्धये ॥ आद्रि कृष्णाजि

श्रितान्यपि ह्यधिकर्माणि ॥ तदाह गौतमः ॥ प्रायश्चित्तं विवाहादित्रयदानतुलादिकं ॥ दूरयात्रास्तु सर्वत्र नादी प्राध्वं प्रशस्यते ॥ अतस्तद्वचनं करणी
 यत्वा दत्रापि नाद्याद्वानं कर्तव्यं ॥ इति हेमाद्रौ नादी प्राध्वं विधिः ॥ वराहपुराणे ॥ इदमन्यत्र व्यवहियमि सर्वपापहरं भुम्भुम् ॥ सर्वसंपत्पदं नृणां पुत्रदं पुत्रकान्ति
 नां ॥ धनदं धान्यकामानां राज्यदं राज्यकामिनो ॥ आपादमासे शुक्रे तु दादृश्यां पोषणमादिने ॥ यती पाते च संक्रांतौ कुर्याद्दानमनुत्तमं ॥ ब्राह्मणक्षत्रियवि
 रांश्च द्राणां पुण्यवर्धनं ॥ पोषणं प्रातरुत्थाय स्नात्वा च मय्यया विधिः ॥ नित्यकर्मादिनिर्वयं स्वर्गदे देवतागृहे ॥ गोमयेनोपलि च्याधरंगवेत्याद्यलं कृतं
 तन्मध्येष्टदलं पसे अर्चयित्वा स्तुतोत्तमं ॥ तत्र निक्षिप्य धान्यं च तं तुलान्मूवं संव्यया ॥ अमंत्रं स्थापयेत्तत्र दद्यात्फलसंयुतं ॥ तंडुलेः पूरयित्वा तु तत्र प
 मंलिखेत्पुनः ॥ वस्त्रेण वेष्टयेत्कां स्यंतत्र देवो प्रकृजयेत् ॥ पलद्वयेन स्वर्पेन तदर्थं निविचक्षणः ॥ रामरामं विनालाक्षं सर्वोत्तरणभूषितं ॥ सिंहास
 ने समाविश्य ध्यायंतं मुद्रया सह ॥ तेनैव स्वर्णमानेन लक्ष्मणं कारयेत्तथा ॥ तिष्ठतमं जलं बध्वा कक्षे चादयं मुदा ॥ वसंतरामपार्श्वे तु निर्मलं नियते
 द्वयं ॥ एवं कृत्वा भयो देवो ह्रीरस्तानं समाचरेत् ॥ निक्षिपेत्प्राग्मध्ये तु पूजयेत्पुनश्चारुकेः ॥ रामारामं महाबाहो को स न्यागर्तसंभवा ॥ पूजामि मांग
 हीत्वा शुभयेष्टफलदो भवे ॥ इति रामपूजामंत्रः ॥ सोमिने लोकसोमिने सर्वपापहरा वय्या ॥ पापं मे सकलं छिंदी पुत्रं देहि सुवर्चसं ॥ इति लक्ष्मणपूजा ॥
 गंधपुष्पाक्षतेर्धूपः दीपैर्नैवेद्यचंदनैः ॥ महार्हं उपचारैश्च पूजयित्वा यथाक्रमे ॥ प्रदक्षिणामनुब्रज्य नमस्कारं समर्चयेत् ॥ ब्राह्मणाय सुत्रांस्तयप
 लीपुत्रं वेत्त मुदा ॥ अभ्यर्च्य गंधपुष्पाद्यैर्दद्याद्दामं सलक्ष्मणं ॥ उदङ्मुखाय विप्राय स्वयमिद्राननः शुचिः ॥ वामेन कांस्यसंगणहं दक्षिणेनाक्षमन्बहू
 अमंत्रं सर्वपापघ्नं पुत्रप्रदं मुनिनां ॥ सर्वपापहरं यस्मात् अतः शान्तिं प्रयच्छे ॥ रामलक्ष्मणदानमंत्रौ ॥ अयोध्याधिपतिं वीरश्रीरामकृष्णानिधे ॥
 सर्वजन्मसमुद्भूतमिह जन्मनि संभवं ॥ तत्सर्वनाशमाया तु त्वत्पसादाज्जगद्गुरो ॥ रामं चामहमभ्यर्चं सर्वपापपुनर्नये ॥ रास्यामि विप्रवर्याय सर्वपा
 पोपशान्तये ॥ अनया पूजया त्वामिन्द्रप्रसेनाभव सर्वदा ॥ पुत्रं देहि यत्रोदेहिराज्यं देहि जनार्दन ॥ अनेन दानमंत्रेण पापं संहर्तुं महसि ॥ सर्वपा

पहरो यस्मात् अतः शान्तिं प्रयच्छे ॥ ततस्तदक्षिणा देया वित्तत्रादयविवर्जितः ॥ देयं द्रव्यं तृतीयां मुनिभिः परिकल्पितं ॥ ब्राह्मणान् भोजयेत्पश्चा
 तयथाविभवं पूर्वकं ॥ एवं कृत्वा नरो यस्तदानमेतत्स दुर्लभं ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तः पुत्रमाप्नोति तत्क्षणतः ॥ रामलक्ष्मणयोर्दानं कृत्वा विध्युक्तमा
 र्गतः ॥ स सर्वफलमाप्नोति पुत्रमाप्नोति सर्वदा ॥ देरिदोलमते चित्तं ब्रह्मचारी तु कल्पकां ॥ कृत्वा सिनी पुत्रकामा पुत्रमाप्नोति सर्वथा ॥ मोक्षका
 मीलमेनो क्षरो गीरोगाश्च मुच्यते ॥ आपादशुभयोर्णम्यां त्रयमेतन्मनीषिभिः ॥ दादृशामथ बाराजं कुर्यादितद्रुतं मुदा ॥ इति हेमाद्रौ वराहपु
 राणे रामलक्ष्मणप्रतिमादानविधिः ॥ वंदे विष्णुं शिवं श्रीगौलक्ष्मीपतिमुमापतिं ॥ सर्वपापसंघानां प्रायश्चित्तविधेः क्रमात् ॥ अलोच्य स
 र्वशास्त्राणि यथाशक्तियथामति ॥ क्रियंते पापत्रोधार्थं प्रायश्चित्तस्य पद्धतिः ॥ अथ स्मृतिप्रमाणमाह ॥ मनुः ॥ स्मृतिं पश्येति मुनयः स्म
 रंति च यथा स्मृतिं ॥ तस्मात्प्रमाणमुभयं प्रमाणैः प्रमितिं भुवि ॥ यो मन्यते ततो न्यूनं हेतुना स्त्राश्रयेनरः ॥ स साधुभिर्बहिष्कार्यो नास्ति को
 वेदनिंदकः ॥ विष्णुः ॥ पुराणं मनोवाधर्मः सांगो वेदश्चिकित्सतः ॥ आसासिधानि च स्वारिनिहतं व्यानिहेतुभिः ॥ यस्तानि हेतुभिर्हिन्यात् सो
 धेतमसि मज्जति ॥ इति हेमाद्रौ प्रायश्चित्तशास्त्रेयविधाने दोषोपहितः ॥ आसेन ॥ ज्योतिषं व्यवहारं च प्रायश्चित्तं चिकित्सकं ॥ विनाशा
 स्त्रेण यो ब्रूयात्तमाह ब्रह्मघातकं ॥ तत्राधिकारी ॥ मनुः ॥ अकुर्वन्निहितं कर्मा निंदितं च समाचरेत् ॥ प्रसृजंश्चोदियार्थं पुप्रायश्चित्तीयेते
 नरः ॥ याज्ञवल्क्यः ॥ विहितस्यानुष्ठानं निंदितस्यानिषेवणात् ॥ अनिग्रहाच्चोदियाणां नरः पतनमिच्छति ॥ नरग्रहणं प्रति लोमजातीना
 मपि प्रायश्चित्तप्राप्स्यर्थमपि ॥ प्रायश्चित्तमकुर्यात् पापेषु निरतानराः ॥ अपश्चात्तापिनः कष्टान्नरकान्तिदार्ढ्यात् ॥ पापनारतम्या
 फलतारतम्यं दर्शितं ॥ विष्णुधर्मोत्तरे ॥ अष्टाविंशतिकोट्यानि घोरानि नरकाणि वै ॥ महापातकं नश्चापि सर्वेषु नरकेषु हि ॥ आचंद

तारकं यावत्पीडयंते बहुभिर्वरैः ॥ उपपापातकीनश्चापितदर्थं यांति मानवाः ॥ शौचैः पापैः तदर्थं च कालकृतं तथा विधेः ॥ संप्रकाशपापकृतं
 रतस्य पापफलं तु ॥ पराशरः ॥ पातके तु सहस्रं स्यात् महति द्विगुणं तथा ॥ उपपातकी तु कर्तव्या नरकं वर्षं संख्यया ॥ तत्र चतुः पंचविधेषु उपपातकेषु रतता
 रतस्यं तु यः ॥ महापातके वर्षं सहस्रं द्वयं नरकपातः ॥ अतिपातके यर्धं सहस्रं ॥ उपपातके सहस्रार्धं संकलीकरणादिषु अधुधरातद्वयमिति ॥ पंचवि
 धानि पापानि ॥ कात्यायनः ॥ महापापं चातिपापं तथा पातकमेव च ॥ प्रासंगिकं चोपपापं त्रये पंचकांगणः ॥ तत्र पातके पापानि च न भविष्यन्ते ॥
 अधोधः पतनात्पुंसापातकं परिकीर्तितं ॥ नरकादिषु घोरेषु पतनात्पापमुच्यते ॥ इति याज्ञवल्क्यः ॥ तस्मात्तेनेह कर्तव्यं प्रायश्चित्तं विमुक्षये ॥
 एवमस्यां लोकैश्चैव प्रसिध्यति ॥ प्रायश्चित्तार्धमाह ॥ अंगिराः ॥ प्रायानामतपः प्रोक्तं चित्तं निर्णयमुच्यते ॥ तपोति ॥ तपोति श्रयस्युक्तं प्रा
 यश्चित्तं तु च्यते ॥ भाष्यकारस्तु ॥ प्रायो विनाशः चित्तं संधानं विनष्टस्य संधानमिति विज्ञानयोगिनां प्रायश्चित्तं राहुः ॥ पापस्यार्थ
 नैमित्तिके कर्मविशेषस्यपि ॥ इह तावत्कलियुगे आपद्भूतं हन्यात् अपवर्जनीयं तथा पापसंभवात् ॥ प्रतिनिमित्तं प्रायश्चित्तं कर्तुं मन्वाक्य
 त्वात्तृतीयस्यास्ति रत्नात्पापानुभवे विरकालिघोरतंत्रनरकवेदेनायाः सोढुं मन्वाक्यत्वात् पापशीतलपापश्चात्तापिनापुरुषेण कवेरा
 यां सर्वपापनोदकं प्रायश्चित्तं सर्वथा आचरणीयमेव च ॥ यत्र कालादरे ॥ मूलमासशुक्लपक्षे शुद्धकाले प्रतिविधित्वा शुद्धकाले
 एकादश्यामन्यतरस्यां वा तिथौ कार्यं ॥ अग्न्याधानादिश्रौतोपासनादिस्मार्त्ततुलापुरुषादिकर्मकुर्वन् ॥ आदौ उपासनाथं मधिकारसि
 ध्यर्थं च कार्यमेव तदुक्तं मनुना ॥ सुविना कर्मकुर्वतेति ॥ अंगिरसाच ॥ श्रौतं स्मार्त्तं च कर्तव्यं कृत्वा पापममात्मनः ॥ जपं च पंचहोमं च दा
 नं याचनमेव च ॥ जपो वेदपारायणादि ॥ होमः कुत्रमांसादि ॥ दानं गवादि ॥ अर्चनं विष्णवादीनां ॥ स्मृतिसंग्रहकारे श्रौतं ॥ विशेष
 कायं विविधैश्च कृद्गैरिति ॥ आतुरस्य तु शुद्धकाले परीक्षानेव कार्या ॥ आशौचादिष्वपि सद्य एव कार्या ॥ चंद्रिकायां दाने विशेषो

संकल्पानंतरं वापि वपनानंतरं च वा ॥ यः कुर्याद्दृष्ट्यावश्राधंतदन्ताय कल्पते ॥ जीवत्कुर्यादप्रायश्चित्तेषु प्रायश्चित्तानां पूर्वप्रोक्तानंतरं पूर्वप्रोक्तहो
 मानंतरं भासेन हिरण्येन वा विष्णुभक्तमेकपंचोपचारैश्चैव विष्णुप्रीयते ॥ आमं हिरण्यं वा दद्यात् ॥ मनुष्यपि ॥ भोजनं तसि पर्यंतं आमदि
 गुणमाचरेत् ॥ हिरण्यं त्रिगुणं प्रोक्तं सर्वकर्मस्वयं विधिः ॥ विप्रैर्विष्णुवर्षिते तुष्टे सर्वस्तथांति देवताः ॥ तास्तुष्टास्तरजिद्रततकर्मभुक्तं भवे
 त् ॥ अतः प्रायश्चित्तेषु वेष्ट्यावश्राधमवश्यं प्रायश्चित्तिभिः कर्तव्यं ॥ नान्यथा फलमाप्नोति ॥ इति हेमाद्रौ वेष्ट्यावश्राधविधानं ॥ अथ नां दी
 श्राधप्रकारमाह ॥ देवलः ॥ प्रायश्चित्तेषु दानेषु प्रतिष्ठानुव्रतेषु च ॥ विवाहादिषु सर्वत्र नां दी श्राधसमाचरेत् ॥ विवाहादिषु कर्मस्तु ॥ नां दी श्रा
 धंतदा कुर्यात्सर्वकर्मनिवृद्धये ॥ मरीचिः ॥ प्रायश्चित्ते विवाहादेतुलादानादिकर्मस्तु ॥ पूर्वद्युवतिदानीं वानां दी श्राधसमाचरेत् ॥ अंगि
 रः ॥ प्रायश्चित्तेषु त्रयांस्तुलादानादिकर्मस्तु ॥ पूर्वद्युवतिदानीं वानां दी श्राधसमाचरेत् ॥ अंगिराः ॥ प्रायश्चित्तेषु त्रयांस्तुलादानादि
 कर्मस्तु ॥ महात्सवेषु सर्वेषु प्रतिष्ठानुव्रतेषु च ॥ विवाहादिषु सर्वेषु नां दी श्राधसमाचरेत् ॥ पूर्वद्युवतिदानीं वानां दी श्राधसमाचरेत् ॥ अपम
 प्यपायसैः ॥ नेनामेन वाराज न हिरण्येन यथाविधि ॥ द्वादशब्राह्मणां शुक्लं अष्टौ वा येन राधिपं ॥ पितृनुद्दिश्य यत्नेन सत्पापपा
 ज्यपायसैः ॥ तत्रापितरः ॥ गरुडपुराणे ॥ पितापितामहश्चैतत्तथैव प्रपितामहः ॥ मातापितामही चैव तथैव प्रपितामही ॥ मातामहाः
 सपत्नीकाः पृथक्पृथक् अनुव्रताः ॥ वित्रे देवाः ॥ अत्र देवाः सत्यवस्तु मूर्त्तीस्तु पितरश्च यः ॥ ततः परममूर्त्तीस्य न गच्छंती हकर्मणि ॥ द्वा
 दशवर्गो मूर्त्तीः ॥ ततः परममूर्त्तीः ॥ ये ये पितरः श्राधेषु प्रोक्तारस्ते मूर्त्तिसंज्ञाः ॥ ये ये पितरः श्राधेषु न भुजंते अमूर्त्तीः ॥ तदाह गालवः ॥ पि
 त्रादिपितरो मूर्त्तीस्त्रयस्तेषु पुण्यदाः ॥ अतः परममूर्त्तीस्य स्मरणं त्यागपहारिणः ॥ अतः सर्वत्र ह्येकममूर्त्तीनां दी श्राधं कर्तव्यं ॥ प्राय

मेवेति तस्मात्संसर्गिणः कलियुगेति पातकित्वमेवेति स्फुटं यदुक्तं मनुना ॥ संवत्सरेण पतितः पतितेन सहावसन् ॥ यजनाध्यापनाभ्यां न तु
यानासनशयनात् ॥ याजनाध्यापने यो नित्यसंबन्धः पतनीत्यर्थः ॥ यो यः न प्रमत्तितेन पांसं स र्गं याति मानवः ॥ न तस्यैव व्रतं कुर्यात्तत्संसर्गिविधु
धयेति ॥ एतद्युगांतरविषयः ॥ मनुः ॥ बहूनामेककार्याणां सर्वेषां शस्त्रपापिनां ॥ यद्येको धारयेत्तत्र सर्वे ते घातकाः स्मृताः ॥ उपरुधन्वुरितुं समर्थय
तियः पुमान् ॥ पश्चानुग्रहस्तोपि ब्रह्मघातक इत्येत ॥ विष्णुः ॥ रागादेषात्प्रमादाद्वा स्वतः परत एव च ॥ को घातयेद्ब्राह्मणं कश्चित्तावद्वैतवद्वैतघातकः ॥
भर्तृको यदि तदहं न्यात्सोपि ब्रह्मघातकः ॥ सेपि भर्तृप्रदा भर्तृकश्चि ब्रह्मघातक इत्यर्थः ॥ उपदेष्टा अर्थपिता प्रेरकश्चेति स त्रिधा ॥ अनुमंता
नुमनना स्तोपि घातक इत्येत ॥ विष्णुः ॥ आक्षेपस्तोडितो वापि धने वा विप्रयोजितः ॥ यमुद्दिश्य त्यजेत्याणं तमाहुर्ब्रह्मघातकं ॥ स्मृत्यन्तरे
अनुमंतोपदेष्टा च तथा सं प्रीतिपातकः ॥ प्रोक्ताहकः सहायश्च तथा मागो नुदेशिकः ॥ आश्रयस्तस्य दाता च भक्तिदाता च कर्मणो ॥ उपे
क्षकः शक्तिमंश्च दोषवन्तानुमोदकः ॥ अकार्यकारिणां तेषां प्रत्यक्षं प्रकल्पयेत् ॥ इति ॥ एवं सारापानस्तवर्णस्तेयगुर्वगनागमनेषु यथा
योग्यमनुग्रहकादयो बोधव्याः ॥ मनुः ॥ हि गभमि विज्ञातमतो देवव्रतं चरेत् ॥ राजन्यवैश्यबीजानां अत्रेयी मेव तस्त्रिय ॥ बीजादीनामिति ग
दिक्षामध्यवर्तिनो ॥ आत्रेयी अत्रिगोत्रिजा अंगिरसाक्रतुसती ॥ उशनसाकदायपुष्पवती ॥ मरीचीनामपतिवता ॥ तथा ॥ उक्ता चैवान्त
तंसाह्ये प्रपिपत्यगुरुतथा ॥ अपहृत्येव निक्षेत्रं कृत्वा च स्त्रीवधग्रहं ॥ भन्तं साक्षिवाणी ॥ बध्नासि करं पतिरंतः ॥ क्रोधावेशः ॥ नि
क्षेपब्राह्मणसवधि ॥ स्त्रीचाहिताग्निपत्नी पतिव्रतादित्यपरिणानां युक्तं वा वेस्यात् ॥ तथा च याज्ञिककल्पः ॥ वरेव्रतं महापापी घातार्थं चेत्
मागत इति ॥ आपस्तंबः ॥ धर्मासंनिपातेर्यथा हि एतदेवेति ॥ विष्णुः ॥ न तितवधे महाव्रतमिति स विध्योत्तरपुराण ॥ अर्चितं

सुधितं वापि शिबं लिङ्गं च तालयेत् ॥ अन्यत्र कुरुते लिङ्गं अतिपातकमाप्नुयात् ॥ उक्तमानां चामराणां अन्यथाकरणे सति ॥ विप्रस्यैव व्रतं कुर्यात्विप्रदे
वो समोऽस्मृतो ॥ अग्निहोत्रार्थं कपिलां हत्वा ब्रह्महण्यव्रतं ॥ याज्ञवल्क्यः ॥ अर्चितं सुस्थितं वापि शिबं लिङ्गं च तालयेत् ॥ पितुः स्वसारमातुश्च मातुला
नि स्वसामपि ॥ मातुः स्वमपत्नी भगिनी आचार्यपत्नी स्वशरांगच्छन्वो गुरुतल्पगः ॥ लिङ्गं भिक्षाध्वजस्तस्य सकामायास्त्रि
याजपि ॥ माता मातृश्वसाश्च भर्तृलुलामी पितृश्वसा ॥ पितृव्यसखि शिष्यस्त्री भगिनी तत्सखी स्तुषा ॥ देहिताचार्य भार्यचसगोभारारणा
गता ॥ धात्री पतिव्रता साध्वी तथा वर्णेति मांगना ॥ आसामन्यतमांगच्छ गुरुतल्पग उच्यते ॥ शिश्रस्योक्तं नानन्योत्तरादो विधीयते ॥
अत्र माता मातृसपत्नी तस्यापि व्यपदेशात् ॥ व्यासः ॥ आश्रितस्यापि दुष्प्रात्मा आहिताग्नेश्च योगिनः ॥ येषां पत्नी स्तुता गत्वा गुरुतल्प
व्रतं चरेत् ॥ इति ॥ उशनाः ॥ चांडाल्यांगर्भमाधाय गुरुतल्पव्रतं चरेत् ॥ इति ॥ अतिदिव्यं च यस्याप्यं अतिदुष्कृतं चरेत् ॥ उपपातकमात्र
तं महापातकतामियात् ॥ अनिर्दिष्टस्योपदेशात् तस्यानासं व्रतनरः ॥ अनिर्दिष्टेषु सर्वत्र पादोन व्रतमोचरेत् ॥ इति हेमाद्रौ पतितसं
सर्गमनग्रहकाव्रतादिधानां प्रयोजकानां मनुमंतात्तदनुनिश्चयक्रमेण यथायोग्यं नववार्षिकषड्वार्षिकसार्धचतुर्वार्षिकमिति व्रतं स्त्री
णां विशेषतः पतनीयमाह ॥ याज्ञवल्क्यः ॥ नीचाभिगमनं भर्तृघातनं गर्भनारनं विशेषपतनीयानि स्त्रीणामेतान्यपि ध्रुवं ॥ चत
स्वस्तपरित्याज्य शिष्यामागारुगाश्चयाः ॥ पतिप्रीतिविशेषेण जुगितोपताचवा ॥ जुगितः प्रतिलोमगतो होतवर्णावा ब्रह्महत्यास
मानि ॥ अनेतंच समुत्कर्षराजगामी च पेशनं ॥ गुरोश्चालीकनिर्वधः समानि ब्रह्महत्या ॥ विष्णुः ॥ यागस्य क्षत्रिया वैश्यो वैश्यवे
धोऽर्जुनश्च लायाश्च अंतर्वर्त्योऽन्याश्चात्रेयमोत्रायश्च अविज्ञातस्य शरणागतस्य घातनं ब्रह्महत्या समानि ॥ शिवधर्मोत्तरे ॥
यस्तु विद्याभिमानेन नीचोऽज्ञ इति यं हि जं ॥ उदासीनं सभामध्ये ब्रह्महंसां प्रकीर्त्तिताः ॥ परदोषमविज्ञायते पकर्षेजपेक्षः ॥ पापीयान्

पिशानः क्रुधः सचैव ब्रह्मास्मृतः ॥ देवद्विजगवां भूमिं सर्वदत्तां हरोतयः ॥ पनष्टमपिका लेनतमाहुर्ब्रह्मघातकं ॥ तथा देवतान्यथाकरणं ब्र
 ह्महत्यासमानं ॥ स्रवणीस्तेयसमानं ॥ निक्षेपस्यापहरणं नराश्वरजतस्यहः ॥ भूमिवस्त्रमणीनो चस्वर्गस्तेयसमं स्मृतं ॥ तत्र याज्ञवल्क्यः
 स्त्रीधनुहरणं ब्राह्मणक्षत्रियहरणं स्तेयसमं ॥ देवब्राह्मणपाराजसं तु विज्ञेयं ब्रह्मउत्तमं ॥ इमानि देवब्राह्मणपाराजसं बंधीति गुरुतल्पसमानि
 रेतः सेकः स्वनीचेषु कुमारीषु त्यजेत्फव ॥ लख्युः पुत्रस्य च स्त्री गुरुतल्पसमं विदुः ॥ अन्याजातिस्त्री रजकश्चर्मकारश्च न देवुरउएव ॥ च ॥ वैव
 र्चमेदविल्लाभ्यस्वर्णकारस्तसो विकः ॥ तेषां कस्तिलयं त्रीचस्तुतश्च कीतथा धजी ॥ नापितो लोहकारश्च त एते षोडशोऽंशजः ॥ विष्णुः ॥ पितृघ्नसामाता
 महमातुलस्यपत्नीगमनं गुरुदण्डसमं ॥ पितृघ्नसामातृघ्नसर्गमनं श्रोत्रियागुणध्यायमित्रपत्न्याभिगमनं स्वसः सख्यास्तगोत्राया उत्तमस्वर्णीयाः
 पतिव्रतायोः निक्षेपस्यागमननिमित्तान्येतानि उपपातकानि ॥ स्वयोनिर्भगिनी स्वगोत्राजोतिस्त्री ॥ पुराणसारे ॥ अपिवा मातरं गच्छेन्न गच्छेद्
 वदारिकां ॥ यदि गच्छेद्गुरुदण्डसमानं ॥ एवमादीनि समपातकादीनि परिगणितानि ॥ कोणांतत्र पतिवचनं प्रायश्चित्तं विकल्पार्थं समेयध
 र्ममिति येषां तु वार्षिकं व्रतं ॥ उपपातकानि ॥ मनुः ॥ गोवधाय ज्यसंपाज्य परदायात्मविक्रयः ॥ गुरुमातृपितृत्यागः स्वाध्यायाग्नेः स्त
 तस्य च ॥ परवित्तिश्चानुजेन परिवेदनमेव च ॥ तयोर्दानं च कन्यायाः स्तयोरेव च याजनं ॥ कन्यायादप्यं वैवर्धुष्ये च व्रतश्रुतिः ॥ त एका
 रामदाराणां अपत्यस्य च विक्रयः ॥ नृत्तकाध्ययनं तद्वत् अपण्यानां च विक्रयः ॥ हंसोपजीवी स्त्रीजीवी मूलकर्मोपिचारकः ॥ इधनार्थं म
 शुक्लाणां द्रुमाणां मवपातनं ॥ अस्मार्थं क्रियारंभो निर्दिष्टानयनं तथा ॥ अनाहिताग्नितो स्तेयमगाणां चायनक्रिया ॥ धान्यरूपपरु
 स्तेयमद्यपि स्त्रीनिषेवणं ॥ स्त्रीभूदेक्षत्रियवधो नास्ति कथंचोपहायनं ॥ याज्ञवल्क्यः ॥ नवपात्रियोषधिजीवहिंसयं च विधानं

तस्य व्याधिना शुद्धतोच्यते ॥ अनित्यतापियद्वस्तुदातुर्होमादिवांछतीति ॥ वाराहपुराणे ॥ व्यतीपाथतोऽथ संक्रांतिस्तथैव ग्रहणं रेवः ॥ पुण्यका
 न्तदासैव यदा सत्कारुपस्थितः ॥ तदा गोभरिहरेष्यादिदत्तमक्षय्यतामियात् ॥ भविष्योत्तरे ॥ तत्र ये पापनिचयाः स्थलीनरकहेतवः ॥ ते समासेन क
 थ्यंते मनोवाक्कामसाधनः ॥ मनुः ॥ ब्रह्महत्या स्मृतापातं स्तेयं गुर्वीगनागमः ॥ महोपातकान्याहुः संयोगं चैव तेः सह ॥ याज्ञवल्क्यः ॥ ब्रह्महानं च
 पस्तेयतथैव गुरुतल्पगः ॥ एते महापातकिनो यश्चैतेः सह संवसेत् ॥ मनुः ॥ ब्रह्महाद्वादशमासाः कुटिरुत्साचवैवसेत् ॥ भिक्षादात्मविभुध्यर्थं
 कृत्वा त्रिवारिध्वजं ॥ हारीतः ॥ द्वादशभिर्वर्षमहापातकिनः दोषिण इति ॥ इदमज्ञानतः करणे ॥ ज्ञानतः करणे त्वागिराः यः कामतो महापापं
 नरः कुर्यात्कुथंचन ॥ न तस्य शुद्धिर्दिष्टा भगवन्नुत्पन्ना हत इति ॥ तथापि पातकानि पतितसंसर्गाणि ॥ व्यासेन ॥ येन येन संवसेद्दुष्पि
 तस्मतामियात् ॥ यदि हीनं चत्वार्योपदेशत इति ॥ अत्र चतुर्ग्रहण एव काराच्च ॥ कलियुगे महापातकसंसर्गिणस्तन्महापातकिनं च ॥ त
 स्यापि साक्षान्महापातकित्संसर्गिणोपि महापातकित्संस्थात् ॥ तस्यापि साक्षान्महापातकित्संसर्गिणः त्वात् ॥ ततः परमप्येव अवस्था
 त् ॥ तस्मात्कलियुगे साक्षान्महापातकसंसर्गिणोपि न महापातकिनं तथा चेत्तं परादोरण ॥ कृते तु मानवो धर्मः चेतायां गोतमस्य
 च ॥ द्वापरे शंखलिरिव तः कलोपाराश्वरस्मृतिः ॥ स्रजे देशं कृत्युगचेतायां ग्राममुत्सृजेत् ॥ द्वापरे कुलमेकं तु कर्त्तुं कलियुगे ॥ व्या
 सः ॥ कृते संभाष्य पतितः स्वतायां स्रज्जनेन तु ॥ द्वापरे तु भ्रातृनायकलोपतितकर्मणः ॥ स्मृतिकामधेनौ ॥ संसर्गदोषो नैव स्यात्तस्मा
 पातकनिः कलो ॥ घटिकानिवधे भसंसर्गदोषस्तेनाद्यैर्महानिष्पत्तिः ॥ स्मृत्यर्थसारे ॥ कलियुगे संसर्गदोषो नास्तीत्युक्तं ॥ एवबलं स्म
 र्तिवचनात् ॥ अथ पर्यालोचनया पतितसंसर्गिणोपदोषाभावः कथनं पत्याभावपरा ॥ संसर्गप्रायश्चित्तं तु पादोन द्वादशवार्षिकं कार्यं

सदा

पिस्तुवह न्यपि ॥ तान्याचरेन्विप्रः तस्यास्यादप्यमर्षणं ॥ अधमर्षणप्रकारमाह ॥ मर्कडेयः ॥ मनसा पापनिलयं पूर्वजोहितमाचरेत् ॥ तटाकं
दीर्घकांवापिगत्वा सुचिरतं द्रितः ॥ पुरीषमूत्रे संसृज्य शौचं कुर्यादतं द्रितः ॥ हिराचम्य शक्तिं त्वानारायणमनुस्मरन् ॥ मन्त्रपत्रं कर्षणं कृत्य नि
त्यकर्म समाप्य च ॥ प्रायश्चित्तीत्याचार्यो वा संकल्पविधिपूर्वकं ॥ नाभिदंष्ट्रजलं गत्वा सूर्यस्याभिमुखः शुचिः ॥ पवित्रो दर्शपाणिर्वा
मर्जयेन्मंत्रमुच्चरन् ॥ मंत्रांते मर्जयेदं सैर्विप्रो देहविशुद्धये ॥ पवमानः सत्त्वर्चनः स हिरण्यशृंगमित्यनुवाकः ॥ सर्वेषु वारं तेषु अनुवाकः
प्रजापतेरक्षस्वयदित्यनुवाकः ॥ देवस्य चेति मर्जयेत् ॥ समातये देवर्षिपितृ ॥ सत्पयित्वा हिराचम्य धौतवस्त्रं परिधाय मोनं तुंजं स्नानव
स्त्रं निष्पीडय वा प्रकोष्ठे निक्षिप्य हिराचम्य शुचिर्भवेत् ॥ इत्यधमर्षणं कृत्वा प्रायश्चित्तार्थं यथा मागतान् परिषदं गत्वा नारायणमनुस्मरन्
नूतनं पापं मनसि निधाय पुत्रादिकं कृत्वा पत्नी पुत्रपरिवेष्टितः दनुमतः परिषदं गच्छेत् प्रायश्चित्तीति ॥ इतरस्तनित्यकर्मदिकं कृत्वा
दोषबुद्धिं नाचरेत् ॥ इति हेमाद्रौ अधमर्षणस्नानविधिः ॥ अथैवो निषिद्धतु पवेशनं ॥ प्रायश्चित्तं कर्तुं कामः परिषत्संनिधौ मदीय
पापनिवेदनं ॥ योग्यतामृत्तिकास्तनान् अहं करिष्ये इति संकल्प्य पापनिवेदनं ॥ ततः प्रायश्चित्तनिर्णयः ॥ ततो विधाय कवरणं
दक्षिणादाय विधाय कान् प्रतिपरिषद्वाक्यं ॥ अनुवादकवरणं प्रति विधाय कवाक्यं ॥ ततो वपनसंकल्पः ॥ नां दीश्राध ॥ वेष्टण
वश्राध ॥ प्राच्यांगगोदानं शालाहोमः ॥ पंचगव्यहोमः ॥ पंचगव्यप्राशनं व्रतग्रहणं तदपरेद्युः पुनः शालाहोमः ॥ उदीच्यांग
गोदानं ॥ यथाशक्ति दद्यादानानि ॥ अज्यावेक्षणं ॥ भूरिदानं ॥ ब्राह्मणभोजनं ॥ आशीर्वादग्रहणं ॥ सर्वेश्वरार्पणं ॥ दिनत्रय

साध्ये प्रायश्चित्तं अयं क्रमः ॥ आतुराद्यशक्तविषये एकदिनसाध्ये तु संकल्प्यादिभूरिदानांतं प्रायश्चित्तं कृत्वा स्वयमुपोष्य परेद्युर्ग्राहिणो ज्ञानं स्वयं प्रातः पार
॥ अधप्रायश्चित्तप्रयोगः ॥ कर्त्ता पूर्वदुः प्रातः संध्यादिकमुपास्य देवालयेन दीतीरेस्वर्गदेवासभामुपवेश्य सत्त्वर्चनं मन्त्रपत्रं कर्षणं स्नात्वा आर्द्रवासा
सभांगत्वा परिषदुपदिष्ट सर्वप्रायश्चित्तं कर्तुं कामो मदीयपापजातं निवेदयितुं शरीरशुद्ध्यर्थं मृत्तिकास्तनान् अहं करिष्ये इति संकल्प्य कल्पोक्तविधा
नमृत्तिकास्तनान् कृत्वा हिराचम्य पूर्वोक्तलक्षणोपेतं परिषत्संनिधिं गत्वा गंधकुसुमाक्षतादिभिः परिषदभ्यर्च्य प्रायश्चित्तदशां च दक्षिणां कुस्त
मांश्च गृहीत्वा समस्तसेपदादिमंत्रैः त्रिवारं प्रदक्षिणीकृत्य दक्षिणां पुरतो निधाय प्रणम्यो धाय प्रांजलिः सर्वज्ञापयेत् ॥ नमः सकलकल्याण
राग्यिने जलरूपिणे ॥ सदसे सर्वपूज्याय नुक्लतारणविद्भ्य ॥ अशेषहे परिषत्कारय पगोत्रेण रामो जातः ० देवदत्तनामधेयेन मया समर्पि
तामिमां परिषदक्षिणां स्वीकृत्य मदीया विज्ञापितां अवधार्य मामनुग्रहाण इति पुनः प्रणमेत् ॥ तत उधाय कारय पगोत्रं नक्षत्रेण शौजातः
देवदत्तः नामधेयो हं परिषदुपदिष्ट सर्वप्रायश्चित्तं कर्तुं कामो मदीयपापजातं परिषत्संनिधौ निवेदयिष्ये इति संकल्प्य एवं निवेदयेत् ॥ गोत्रा
दियुक्तेन मया जन्माभ्यासाजन्मप्रत्येतत्तलक्षणपर्यंतं मध्यवर्तिनिकाले बाल्यकोमारयो वनवार्धकेषु जायस्व भक्तपुत्र्य वस्तुस्तमनोवाक्
यकर्मसि ॥ कामक्रोधलोभमात्सर्यस्वक्वस्त्वश्रोजिह्वाघ्राणवाक्पाणिपादपदस्थैः कृतानां प्रकाशकृतमहापातकचतुष्टयव्यतिरिक्तानां
तत्संसर्गाद्यतिपातकानां गुर्वधिपेक्षवेदनिंदास्तुद्धेयो धीतनाशकादिब्रह्महत्यासमरूपपातकानां अश्वरत्नमनुयहरणतिसेपहरदे
वब्रह्मभूतोद्योक्तुमारीसयोनिजाहरणादिमुवर्णस्तयसमरूपपातकानां पितृघ्नसमातृघ्नसमातुलसायज्येष्टभ्रातृपत्नीहीनवर्णमनुः स
पत्नीसखिमायाकुमारीसयोनिजासंगात्रास्ततस्त्रीसामान्यनपतिपत्नीरमणादिगुरुतल्पसमानपातकानां सोमयागस्थक्षत्रिय

वैश्यवधजविज्ञातगर्भजस्वलात्रिगोत्रदीक्षितस्त्रीगुर्विणीवधादिनक्षत्रकसनक्षत्रातकानां सोमयोगे संक्षेपे कर्षणतत्त्वावधारणकलत्रादिनिषिद्धा
 भक्षणरजस्वलासुरवास्वादकूटसाध्यं सत्सुधनादिपरिवेचनभर्त्तकाध्ययनपरदार्यपरिवित्तवार्धयलवणविक्रयस्त्रीरुद्रविद्वान्वियवधनिदार्थोप
 जीवितनास्तिक्यव्रतलोपकरणास्तविक्रयधान्यपशुस्तमायाज्ययाजनपितृमातृस्ततादित्यागतटाकारामविक्रयकन्यादूषणपरिनिंदकयाजन
 परिवेदकन्यापादकोटिल्येनव्रतलोपआत्मार्थक्रियारंभमद्यपस्त्रीनिषेवणस्वाध्यायाग्निपरित्यागइंधनार्थदुमछेदनस्त्रीहिंसनयंत्रविधानव्यस
 नआत्मविक्रयशूद्रद्रव्यहीनसंख्याहीनयेनिनिषेवणअनाश्रमवासपरान्नपरिदुष्टासच्छास्त्रासिगमनआकाराधिकारितभार्याविक्रयाद्युपपा
 तकानां अजाविरवरोष्ट्रमृगेभमीनाहिमहिषाश्ववधादिसंकलीकरणानां किमिकीटवयोवधमथानुगतद्रव्यभोजनफलेक्षुकुस्तमस्तेयादिमलि
 नीकरणानां निंदितधनधान्यकरीषजीवनअसत्यभाषणशूद्रसेवाद्यपात्रीकरणानां मद्यगंधप्राणब्राह्मणपौंडनसामान्यस्त्रीमैथुनादिजातिभ्रं
 शकरणानां विहितकर्मत्यागनिषिद्धाचरणेन्द्रियनिग्रहपरममोहाटनसूचकचारौचस्तानसंध्यावेदनजपहोमपंचमहायज्ञरहितभोजनकाल
 भोजनादिजातिभ्रंशकरणानां विहितकर्मत्यागनिषिद्धाचरणेन्द्रियदिवादिवारभोजनगुरुतल्पलतादिछेदनकूब्यस्त्रीवस्त्रपतिव्रीकब्राह्मणपरि
 विदपरिवित्तशूद्रसेविकवाधुषिकेनिकर्मपिहान्नानभोजनयत्यनभोजनपतिप्रैरितान्नयतिपकान्नयतिपात्रस्थानयतिस्पष्टयितौदापि
 तान्नभोजनशूद्रदृष्टशूद्रानुमतेरुद्रदधिकृतशूद्रयाचितान्नभोजनग्रहणकालपक्वान्नभोजनपर्वकालरात्रिभोजननिवेदितान्नभोजनहस्तद
 तान्नहस्तपरिपिष्टान्नादिभोजनभेतपिश्नाचोदेशभोजनबलिदत्तान्ननीराजनानवटाभ्यथनिषिद्धपात्रभोजनग्रामयाजकेदेवलकटुष
 लीपतिमाहिषीकशिबदिजशाक्तपाषेठपारशपतिचिन्हितागचिकित्सकान्नभोजनभित्तकांस्यपात्रभोजनताम्राल्हाबुदासपात्रमत्यात्र
 भोजनरजस्वलाचांडालादिवाक्यश्रवणभोजनदग्धपुरीषपूतिगंधधुंकोष्ठिष्ठभोजनगणानदीक्षितान्नशूद्रपुरोहितान्नपर्यायांशूद्र

द्रष्टव्यहीनसरव्यहीनयेनिविषेवणं॥अनाश्रमेवैववासः परान्नपरिपुष्टता॥सर्वाकरेष्वाधिकारअसत्यतिगृहीदीनाति॥विष्णुवचनात्॥अनृतवचनसमुक्त
 र्भराजगामीपैशुन्यगुरोचालीकनिर्बधेअभक्ष्याणां चभक्षणमिस्यादीनिश्चरवर्लीकृतोक्ततक्षकूटव्यवहारब्राह्मणवृत्तिभूमिथ्यापिशंसीपरित्यागीति
 वराहपुराणे॥भ्रूणहापडिः सेदइति॥पंडिः सेदाचरणस्यदोषाधिक्यं प्रतिपादितं॥विद्वद्ब्राह्मणभक्तिभेदाचरणविषयं॥अन्यत्रपंडिः सेददोष
 स्यप्रकीर्णत्वात्॥स्मृत्यंतरे॥विधवादेवदासीवेश्याधवर्धकीदासीगमनमित्यादीनिउपपातकानि॥मनुः॥खरोष्ट्रमृगामर्जारमीनविक्रयक
 स्तथा॥संकलीकरणं ज्ञेयं मीनाहिमहिषस्यच॥मलिनीकरणानि॥मनुः॥किमिकीटवधोमध्यमघानुगतभोजनं॥फलेक्षुकुस्तमस्तेय
 मधैर्यचमलापहं॥गोवधादिहननं॥अपात्रीकरणानि॥मनुः॥निंदितेभ्यो धनादानं वाणिज्यं शूद्रसेवनं॥अपात्रीकरणं ज्ञेयं असभ्य
 स्यचभाषणं॥जातिभ्रंशकरणानि॥मनुः॥ब्राह्मणस्यरुजः कृत्वा घ्रातिराध्रेयमद्ययोः॥जल्पुसिचिमेथुन्यंजातिभ्रंशकरंस्मृतं॥पशु
 गमनयोनिनिषेवणं॥इतिमूलवचनानि॥अथाधमर्षणविधिमाह॥देवलः॥आत्मदेहविशुद्ध्यर्थं कर्तव्यमधमर्षणं॥प्रायश्चित्तेचक्रत्वा
 दोनुलाराणादिषुदिजः॥व्रतेषुद्यापनविधौ कर्तव्यमधमर्षणं॥पराशरः॥कर्तव्योलुल्लादनेप्रायश्चित्तेषुकर्मस्तु॥चांडालादिषुसंस्पृश
 स्वदारोषुयागमे॥उरनेडुप्रेप्रतिग्राहुरुष्टसंसर्गसंगमे॥अयेयपानेसर्वत्रअधमर्षणमीरितं॥स्तेयस्वल्पेद्युनुप्राप्तेतुलाचार्यादिसं
 ग्रहे॥उज्जनेः सहसंभाषेअधमर्षणमीरितं॥अकार्यकर्मकचमहापुरुषादिभोजने॥सर्वपापविशुद्ध्यर्थंअधमर्षणमीरितं॥एकोदिष्टेषु
 श्राद्धेषुसपिंडीकरणादिषु॥गोप्ताक्तासदिजः कुर्यात्अधमर्षणमादरात्॥पितापितामहश्चैवतथैवप्रपितामहः॥यदाचरतियः पुत्रः अ
 न्यथाप्यधमर्षणं॥स्तुतेकदितयेप्रोक्ताभोक्तावैचौलकर्मणि॥यज्ञकर्मणिप्रोक्ताचअधमर्षणमीरितं॥यानियानीहविघ्नोतेकर्म

विज्ञेयैतैलपानसाभिलाषविद्यदुर्गमरुणसकलमरणंशस्त्रधारणसाभिलाषपरस्त्रीनिरीक्षणमिथुनीभूतस्त्रीनिरीक्षणग्नस्त्रीनिरीक्षण
 हीनवर्णाभिवादनचावीकपाषण्डजितदेवाभिवादनपरोपकतापकारणपरोपकारनाशतण्डुलमलतानाशनगोमांसगंधप्राप्यांउल्लस्यत्री
 नंदरीनसंभाषणपाकतेदपंक्तिभेदकरणतुरुक्षुदिम्लेष्ठमध्यविवासम्लेष्ठद्विद्व्यापभोगयाचमानरीनांधकपणाक्षेपणमुष्टिमात्रतिलस
 हितकाकादिनामाप्रकारदुःप्रतियेहनियमरहितवेदपुराणशास्त्राध्ययनाध्यापनव्यवहारपक्षपातसाधारणब्राह्मणगृहसीमाकुल्यातय
 कुरुपारामाधपरितरपापकृपक्षिबंधनरीतवातातपनवर्षचौराध्यापदुतदुरवा निवारणानाहीसनशयनप्रदानविषमभाषणवाक्यास्त्य
 दंडवाक्याविहितकालविहिताचरणमित्रस्वामिस्तुदाचार्येष्टभार्यादेवतावंचनपरमात्मास्मरणाराहत्यादीनांप्रकीर्णकानामज्ञान
 तःसकृत्कृतानांज्ञानतोभ्यस्तानांज्ञानतःसकृत्कृतानांमज्ञानतोभ्यस्तानांअत्यंतचिरकालनिरंतराभ्यस्तानांप्रकाशकृतमहापातक्य
 तिरिक्तानांरहस्यकृतमहापातकादीनांपरिकीर्णकांतनानवविधानांबहुविधानांसर्वपापापानामपनोदकंसर्वप्रायश्चित्तप्रतिनिमित्त
 क्रतुमक्षमस्यकाश्यपगोत्रस्यनक्षत्रराशौजातस्यदेवदत्तनामधेयस्यममसकलपापापनोदकंएकविधंसर्वप्रायश्चित्तधर्मराशत्र
 पर्यालोचनयानिश्चित्यादिश्यकश्यपगोत्रजनाक्षत्रराशिजं देवदत्तनामधेयमांसर्वस्मादेतसःसमुद्धोतित्रिवारंप्रणमेत॥ततःपरि
 पयजमानविज्ञापनामाकर्ण्यतत्समर्पितांपरिषदक्षिणांस्वीकृत्यधर्मराश्यापिपर्यालोच्यएकविधंसर्वप्रायश्चित्तनिश्चित्यासि
 सर्वप्रायश्चित्तपरिषदनुज्ञयाभवद्विधायकैर्वित्तमितिदक्षिणादानपूर्वकंयजमानेनविधायकान्वरयित्वाविधायकान्प्रति
 एवंवेदत॥॥परिषद्वाक्यप्रकारः॥भोभोविधायकाः॥विष्णुगोत्रेणनक्षत्रराशिजेनदेवदत्तनामधेयेनास्मत्संनिधौविज्ञापि

तानांनवविधानांपापानांधर्मराश्वपर्यालोचनयाषड्विंशतिप्राजापत्यकृष्णकर्मकंसर्वप्रायश्चित्तमपनोदकंभवति॥एतदेवपापानांमत्याकरणे
 द्विगुणं॥अभ्यासेत्रिगुणं॥निरंतराभ्यासेचतुर्गुणं॥अत्यंतभ्यासेपंचगुणं॥चिरकालभ्यासेषड्गुणं॥तदेवषड्गुणितषड्विंशत्यधि
 कसहस्रसंख्याकप्राजापत्यकृष्णकर्मकंसर्वप्रायश्चित्तमस्मिन्निर्णयितंसर्वपापापनोदकंभवतीतिभवंतोविधायकांनुवादकमुखेनयजमा
 नायोपदिशंतुततोविधायकः॥यजमानसमर्पितांदक्षिणांस्वीकृत्यविविधप्रायश्चित्तपापानुवादकुरालमेकंविपश्चित्तमनुवादकंदक्षिणा
 दानपूर्वकंअस्मिन्प्रायश्चित्तेभवतानुवादकेनसंवितव्यमिति यजमानेनवरयित्वा अनुवादकमेवंब्रूयुः॥विधायकवाक्यं॥अहोविद्वान्विदुषाम
 ग्रेसरप्रायश्चित्तापनोदकबहुभिधयनुवादकुराहेअनुवादककाश्यपगोत्रेणनक्षत्रराशिजेनदेवदत्तनामधेयेनयजमानेनपरिषत्संनि
 धौविज्ञापितानांप्रकाशकृतमहापातक्यतिरिक्तानां२तत्संसर्गाद्यतिपातकानांरहस्यकृतमहापातकादिप्रकीर्णकानांनवविधानामज्ञान
 तःकृतानामज्ञानतःसकृत्कृतानांमत्यंतनिरंतरचिरकालभ्यासवशात्षड्गुणितषड्विंशत्यधिकसहस्रसंख्याकप्राजापत्य
 कृष्णकर्मकंसर्वप्रायश्चित्तसर्वेषांपापानामपनोदकंभवतीतिअशेषविद्वत्सामानिण्यैरस्मिन्निर्णयितंसर्वप्रायश्चित्तमनुवादकंमुखेनयज
 मानायोपदिशंतुतितिअस्मान्नाज्ञापयते॥वयमपिकाश्यपगोत्रेणनक्षत्रराशौजातेनदेवदत्तनामधेयेनायजमानेनपरिषत्संनिधौवि
 ज्ञापितानांप्रकाशकृतमहापातक्यतिरिक्तानांतत्संसर्गाद्यतिपातकानांरहस्यकृतमहापातकादिप्रकीर्णकानांतद्व्यादिषट्पातिपातकानांसंकलीक
 रणानांमलिनीकरणानांप्रकीर्णकादिनवविधानांअज्ञानतःसकृत्कृतानांएकगुणनज्ञानतोज्ञानतःसकृत्कृतानांद्विगुणंज्ञानतोभ्यस्ता
 नांत्रिगुणितं॥अत्यंतभ्यस्तानांचतुर्गुणं॥निरंतराभ्यस्तानापंचगुणं॥चिरकालभ्यस्तानांषड्गुणं॥अशीत्याधिकसंख्याकप्रा

जाप्रत्यात्मकं षडुपातं षड्वं सर्वप्रायश्चित्तं सर्वेषां पापानामपजोदकं भावतीति विधाय काश्यपगोत्र नक्षत्रराशौ जातयेदं दत्तनामधेया अस्मै यजमा
 नायतेदं दत्तमात्रं विहितं सर्वप्रायश्चित्तपापानुवादपुरःसरं उपदेशातिशयानियोजयमाः ॥ त्वमपि उच्यते पूर्ववाहुः सविस्पर्शगीर्वाणभाषया यजमा
 नत्रिवारमनुवादः ॥ अनुवादकोपियजमानः ॥ समर्पितदक्षिणां स्त्रीकृत्यदिराचम्य प्राणानायम्या धाय यजमाना भिमुखं स्पृष्ट्वा पूर्ववाहुर्देवभाष
 यापरिषन्तिणीति विधाय कविहितसर्वप्रायश्चित्तोपदेशं पूर्वकं उच्येत् त्रिवारमनुवदेत् ॥ ब्राह्मणानां ब्राह्मणस्त्रीणां प्रायश्चित्तोपसाक्षादनुवदेत्
 क्षत्रियादीनां प्रायश्चित्ते तु यजमानस्य पुरस्तात्कुंचनब्राह्मणस्थापयित्वा तं प्रत्यनुवदेत् ॥ अथ अनुवादकवचनरचनाप्रकारः ॥ भो यजमा
 न काश्यपगोत्र नक्षत्रराशौ जातयेदं दत्तनामधेय अशेषविदुषी परिषत्स्वया विज्ञापितां प्रकाशकृतमहापातका व्यतिरिक्तानां तत्सं
 सर्गाद्यतिपातकानां रहस्यकृतमहापातकानां अतिपातकानां मुपपातकानां संकलीकरणानां मलिनीकरणानां मपात्रीकरणानां जाति
 भंशकराणां प्रकीर्णानां बहूनां नवविधानां पापानां अपनोदकानां प्रायश्चित्तानि मिती कर्तुमक्षमस्य तव सर्वपापनोदकमेकविधं प्रा
 यश्चित्तं षडुपातं षड्वं प्रजिापत्य कृच्छ्रात्मकं धर्मरास्त्रपयी लोचनयानिश्चित्य यजमानाय पापानुवादपुरःसरं त्रिवारमुपदिशति
 विधायकमुखेन ममादिष्टवती अहमतेदं तत्परिषन्तिणीति विधाय कविहितं सर्वप्रायश्चित्तं तवोपदिशामि सावधानः समाकर्षय
 भो यजमान काश्यपगोत्र नक्षत्रराशौ जातयेदं दत्तनामधेयस्य तव जन्माप्त्या सात् ॥ जन्मप्रभृत्येतस्मिन् पर्वतं मध्यवर्तिनिकाले
 बाल्यकोमारयो वनवाधके पुजाय त्वत्प्रसूतपुत्रावस्थासु मनोवाक्कायकर्मभिः कामक्रोधमदलोभमाहमात्सर्यं च त्वक्चक्षुश्चा
 त्रजुह्वाघ्राणवाक्यापि पादपायूपस्थैश्चानि तो ज्ञानतत्त्वसंभावितानां प्रहकाशकृतमहापातकव्यतिरिक्तानां तत्संसर्गतोपातिदिष्ट

पात्रस्नानभोजनमहापुरुषोद्दिष्टान्नभोजन अनुचितान्नभोजनैर्जनबोधचार्या कसरवद्ब्राह्मणान्नभोजनकाराग्रहणभोजनस्वरोपज्ञाविमर्हि
 १५ ररेधुक्तशेषान्नग्रामां त्यजदत्तशेषान्नभोजनसदाभिधान्दपती भुक्तशेषान्नभोजन १५ बीक्षीरादिपानविवेकाविगतगर्भा निदेशगोक्षीरा
 दिपानस्तन्यपानवामहस्तैकहस्तवर्षाधारापरदत्तजलयानि पिण्याकृत्स्नसंयावपायसाष्टपमांसपुरोडाशादिद्वयसंक्षपारेतो विष्मन्त्रकेरा
 कीटकादिनिमित्तान्नभोजनतादृजलयानि छर्दितान्नभोजनवर्त्ताककालिंगज्वररक्तमूलकादिनिषिद्धाक्षणानि विधिशिवनिर्मोल्यादि
 भक्षणआरलालपकान्ततंडलान्नभक्षणगोमुखजलयानि निषक्षणायोग्यास्वादनदिवास्वापनदिवा संगमदासीवेत्याकुलठवित्तु
 परावरुधगर्भिणीसाधारिणी भूतपरस्त्रीगमनतिर्यग्योनिगमनमुखमैथुनरथारजमार्गछायावृक्षदेवालयगृहांगणगोष्ठहृदावनजला
 रायादिस्त्रेहरेतो विष्मन्त्रकरणपितृमात्राचार्यादिशूषाराहित्यदर्शमहालयसंक्रांतिव्यतीपाताष्टकालभययोगगजछायादिशूषा
 विस्मरणपुण्यकालादिस्नानदानदिराहित्यसंध्यात्रयवस्त्रपरिवर्तनोपासनादिराहित्यसंध्याकालसंल्लापतावूलचर्वणभोजनमैथुननि
 निद्रादि एकादयपुण्यकालोपोषणदशस्नानाशुधनजलस्नाननग्नस्नानमंत्रकस्नाननिषिद्धदिनाभ्यंगस्नानसंनिहिततीर्थोल्लंघ
 नतीर्थस्नानकछराहित्यद्विकछत्तकोपीनकछादि ह्येतद्दृष्ट्वा स्वग्रामदेवात्सवादर्शनतदुत्सवजनपदग्रामकुठाचारोक्तं घनगुर्वाचा
 यविष्मन्त्रोत्रियाहितारिग्नपकायैल्लंघनविप्रत्वंकारहंकारतिरस्कारवादपराजयप्रापणानपायारण्यमार्गगमनब्राह्मणार्द्रउपाभर्त्तनताड
 णाश्रापितस्त्रीवधमलिनामेधनीलादिवस्त्रधारणहरिहरगुर्वोचार्यनिद्राश्रवणब्राह्मणदूषणक्षोभकरणसह हंतिपरिहयागक्ष
 त्रियादिद्विजैनाधनार्जनगोविप्ररोधनस्वयंधतहलकर्षणकृषिजीवनेक्रौञ्चजीवनापीतावशिष्टादकस्नानचांडालकारितकृषि
 धान्यइवलागुग्धसुष्यफलभोगचांडालकृतबापीतटाकोदकपानान्यमिकारीतप्रयजलपानकरमदिततकपानादिशिरोभयत्ता

विक्रयेपरिवेदनभूतकाध्ययनपारदार्यपरिवृत्यवाधुथलवणविक्रयस्त्रीवृद्धविद्वान्वियवधनिदितार्थोपजीवननास्तिव्यग्रतयागस्तविक्र
 यधान्यकचपत्रास्तेययाज्ययाजनपितृमातृस्तत्यागतकारामादिदिविक्रयकन्यादूषणपरिवियोजनपरिविक्रयप्रदानकौटिल्यव्रतले
 पअन्यर्थक्रियाभिमद्यपस्त्रीनिषेवणस्वाध्यायागतीपरित्यागंधनार्थदुर्मछेदनस्त्रीहिंसापथीजीवनहिंसायंत्रिविधानव्यसनात्मविक्रयश्च
 इमेचत्तहीनसंख्ययोनिनिषेवणानाश्रमवासपरानपरितुष्टत्वात्सच्छास्त्राधिगमनकाराधिकारीत्वभायोविक्रयाद्युपपातकेभ्यः खरो
 मगेत्तजाविकाश्वमीतहिमहिषवधादिसंकलीकरणेभ्यः किमिकीटवयोवधामध्यामुगतद्रव्यभोजनकलेक्षकसमस्तैयादिमलिनीक
 रणेभ्यः ॥ निंदितवधादानेवाणिज्यकुसीदजीवनासत्यभाषणभद्रसेवाधपात्रीकरणेभ्यः ब्राह्मणपीडाकरणमद्युघ्राणनेपुंमैथुनादिजातिव
 राकरेभ्यः ॥ विहितकर्मत्यागनिषिधान्चरणेद्रियानिग्रहपरममतेदनस्तचक्रसंध्यावंदनजपहोमपंचमहायज्ञराहित्यभोजनकालभोजनदिव
 रभोजनस्वच्छंदेनगुरुतल्पलताछेदनकुचस्त्रीवच्यकपतिक्रीडाव्याप्यविपरिविदकपरिविविक्ताइसेवकावाधुषिकनिजकर्महीनानभोजनय
 च्यन्तप्रतिप्रेरितान्तयतिपात्रस्थान्तयतिपक्वान्तयतिस्पृष्टान्तयतिदापितान्तभोजनभद्रप्रेरितभद्रवाहितभद्रानुमत्तभद्राधिकृतश्च
 द्रयाचितानभोजनग्रहणकालपक्वान्तभोजनपूर्वकालरात्रिभोजनएकादश्याहोरात्रभोजनअनिवेदितान्तभोजनहस्तस्तदत्तान्तभो
 जनप्रेतपिशाचोद्देशभोजनवदध्वादिनिषिधपत्रभोजनबलिदत्तान्तभोजननीराजितान्तभोजनग्रामयाजकहृषलीपतिमाहिषिक
 शिवहिजशाक्तपाषंडपाशुपतिचिह्नितांगचिकित्सकारोचिकज्योतिषिकान्तभोजनभिनकांस्यपात्रभोजनताम्रलावुदारुपात्र
 भोजनरेजस्वलाचांडालादिश्रवणभोजनदग्धान्तपयूतिषप्रतिगंधनकोष्ठिष्ठान्तभोजनगणान्तदीक्षितान्तभद्रपुराहितान्त

पर्यायान्तभोजनशूद्रपात्रस्थान्तभोजनमहापुरुषार्थितान्तभोजनशूद्रभुक्तशेषान्तभोजनग्रामोत्पजदत्तशेषान्तभोजनभिक्षान्तदंपतीभुक्तान्त
 शेषभोजनबोधसरवब्राह्मणान्तभोजनकाराग्रहवासभोजनखरोष्ट्राजाविक्रमहिषीक्षीरादिपानविवस्त्रादिगतगर्भानिंदरागोपयाः पानस्त
 पानपिण्डाकक्षसरसंयावपायसाधूपमांसपुरोडाशादिव्याप्तक्षणेवामहस्तेकहस्तवर्षधारापरदत्तधारारूपजलपानरेतोविष्मचकीरास्त्रि
 मिश्रतजलपानताडिमिश्रितान्तभोजनवार्त्तिककर्त्तककालिगर्जनरक्तमूलकवर्तुलालंबुखतवृताकादिनिषिधद्रव्यभक्षणनिषिधविनिमो
 ल्यभक्षणआरतालपकृतंउलान्तभोजनयोनिसूक्ष्णयोन्यास्वादनदिवास्वापनदिव्यासंगमदासीवेद्याकुलरावितुतपरावरुच्यपसवोत्सुखी
 स्त्रीगमनसाधारणीभूतपरैस्त्रीगमनतिर्यग्यानिगमनमुखमैथुनरथारजसगच्छायावृक्षदेवालयगंगागणगाष्टदंदावनजलान्नायादि
 रेताविष्मूत्रकरणजलमध्यजीवनदूषणपितृमात्राचायादिशूद्रपाराहित्यद्रीमहालयसंक्रातिव्यतीपाताष्टकालत्यागश्चाध्विस्मयै
 रपागहणादिपुण्यकालस्नानदानराहित्यसंध्यात्रयवस्त्रपरिवर्तनोपासनादिराहित्यसंध्याकालसंलापतांबूलचर्वणभोजनमैथुननिद्रादि
 वपारवच्यपुण्यकालोष्णोदकस्नाननृगत्स्नानपेतकादिनिषिधनिन्देतात्स्यंगस्नानसंहिततीर्थस्नानकच्छराहित्यकपीनधारण
 कच्छलपुच्छकच्छतियेककटिस्त्रकच्छादिधारपास्वग्रामदेवोत्सवैवादर्शनतडुत्सवजनपदग्रामकुलचारोद्धनगुर्वचार्यविप्रभोजि
 याहितगितनपछायेल्लुंघनविप्रत्वकारतुंकारतिरस्कारवादेपरजयप्रापणसहायारण्यमार्गगमनब्राह्मणोत्तरदंडनशोपितस्त्रा
 वणमलिनामेध्याविलकषायविदिश्रादिवस्त्रधारणहरिहरगुर्वचार्यादिनिदाश्रवणब्राह्मणदूषणभोक्षकरणसद्वृत्तपरित्यागश्च
 त्रियादिद्विद्विज्यजनगोतिरोधनस्वयंधृतहलकर्षणकृषिजीवितोक्ताकजीवनपीताविशिष्टोदकपानचांडालकारीतकृषिधान्यरा
 लादुग्धपुष्पफलनमोगचांडालकारीतवापीकूपतटाकोदकपानान्यकारितप्रयाजलपानरुक्रमेथिततक्रपानदीपोच्छिष्टायांगीश

पुरात्रितैलपानसाभिवापपरदारनिरीक्षणनग्नस्त्रीनिरीक्षणमिधुनीभूतस्त्रीनिरीक्षणगुर्वचर्यनपादिमैथुनदर्शनशब्दभ्रवणमैथुनविघ्नाचरणहीनवर्ण
 भिवादनेराजासनाक्रमपराश्रः स्वकारहंकारं ध्रुवेषणवर्माट्टनासाधपदेशान्याग्रवर्तकरणाचार्वाकपाश्र्वादिपूजितदेवताभिवादनपरोपतापरण
 परोपकरनाशनगोमांसगंधघ्राणचांडालस्पर्शनसंभाषणपोकसेदपंक्तिसेदकरणातुरुष्कादिक्लेशमध्यनिवास्तम्लंछद्रव्योपयोग्याचमानदीनां ध
 कृपणोपेक्षणमुष्टिमात्रतिलसहितैककाकादिनानाप्रकारउष्प्रतिग्रहनियमरहितवेदशास्त्राध्ययनाध्यापनव्यवहारपक्षपातसाधारणब्राह्मण
 सीमाकुल्यातटाककुपारामाद्यपहरणपशुपक्षिबंधनत्रीतवातातपवर्षचोरव्याध्यापिगतगवादिदुःखनिवारणानहोस्नानशयनप्रदानविषम
 भाषणवाक्पाशुथकालेविहिताचरणमित्रस्वामिस्तुदाचार्येष्टभार्यादेवतावचनपरमात्मस्मरणराहित्यादिप्रकीर्णकेभ्यः अज्ञानतः सकृत्कृ
 तेषुभ्यः क्षान्तोक्षान्तश्चाभ्यः तेभ्यः निरंतरंतराभ्यः चिरकालाभ्यः तेभ्यः नवविधेभ्यः बहुभ्यः पापेभ्यः काश्यपगोत्रनक्षत्रेजातेजातदेव
 दत्तनामधेयत्वंमुक्तोभयाः इतित्रिवारमनुवेदेत्॥ तच्छ्रुत्वापरिषदपिसर्वेभ्यः प्रोपभ्येमुक्तोभयात्इतित्रिवारमुच्चेद्वेत्॥ ततोयजमानः॥॥
 महाप्रसादइत्येकाप्राणानायन्यसंकल्प्यपरिषदुपदिष्टसर्वप्रायश्चित्तसांगोपांगेनकर्तुंकामः॥ शरीरशुद्ध्यर्थं प्रायश्चित्तसांगभूतं वपनं करि
 ष्यइतिसंकल्प्यविज्ञायाज्ञालब्धा॥ यानिकानिचयापानिब्रह्महत्यासमानिच॥ केरानाश्रित्यतिष्ठतितस्मात्केरान्वपाम्यहमिति॥ मंत्रेणजंघे
 स्वक्षस्वनेनोक्तरीत्यावापयित्वास्नानं कुर्यात्॥ ततः परं॥ आयुर्वर्लयज्ञावर्चप्रजाः पत्रावस्तनिच॥ ब्रह्मपत्रां चमेधां चत्वं नोदेहि वनस्पत
 तिमंत्रेणक्षीरीकंटकीवृक्षस्यदंतकाष्ठं गृहीत्वा दंतधावनं कृत्वा द्वादशांगुलं वेपथुमुखशुद्धिं विधाय पाणिपादप्रक्षाल्य पुनराचम्य प्रायश्चित्त
 व्रतग्रहणयोग्यतासिध्यर्थं देशविधस्नानान्याचरिष्यइतिसंकल्प्यशक्ते चैतस्वयमेवस्नानानिकुर्यात्॥ अत्राकाव्याधितास्तवांसि

रूपदिपातकानां उपपातकानां संकलीकरणमलिनीकरणानां मपात्रीकरणानां जगति त्रंशकराणां प्रकीर्णकानामज्ञानतः सकृत्कृतानां अज्ञानतश्चाभ्यस्ता
 नामत्यंताभ्यस्तानां निरंतराभ्यस्तानां चिरकालाभ्यस्तानां बहूनां बहुविधानां सर्वेषां पापानां साश्रितिसहस्रसंख्याकराणां प्राजापत्यकृष्णामकषुद्रुपितपड
 वरूपंप्रायश्चित्तमपनोदकं तवति॥ तदेतदशेषपरिषदिष्ठितं सांगोपांगेनयानुष्ठेयत्वं साक्षाच्चर्यायां समर्थं चैतत्तथैवाचर॥ असमर्थं चेदिहितत
 त्संख्याकधेनुदाने तन्मूल्यदानाद्युत्तमायत्रीजपप्राणायाममंत्रातइयतिलहोमसहस्रसंहितामात्रवेदपारायणद्वादशब्राह्मणसोजनविधिवदनु
 ष्ठितसमुद्रगानदीस्नानादिप्राजापत्यकृष्णप्रत्याप्ताय रूपेण सभ्यगनुष्ठिते सति त्वया परिषत्सन्निधौ विज्ञापितेभ्यः प्रारभत
 यत्त्वया परिषदिष्ठितं सांगोपांगे सर्वप्रायश्चित्ते शक्यमेत्याम्नायरूपेण सम्यगनुष्ठिते सति त्वया परिषत्सन्निधौ विज्ञापितेभ्यः प्रारभत
 कृतपातकव्यतिरिक्तेभ्यः तत्संसर्गतद्रुपादिष्टव्रतादिष्टपातकेभ्यः सत्समरूपपातकेभ्यः रहस्यं कृतब्रह्महत्यासूरापानसूवर्णस्तेयगुरुत
 ल्यगमनारब्धमहापातकेभ्यः तत्संसर्गित्विानुग्रहत्वं मत्रीतावित्रोपदेष्टृचानुमंत्रयत्त्वप्रोत्साहकत्वादिवपातकरूपातिदेशिकातिपातकेभ्यः
 सोमयागसूक्ष्मश्रियवेश्ययथादिविज्ञातगर्भकृतुमत्यत्रिगोत्रादीक्षितस्त्रीवधादिमहापातकेव्रतादिदेशिकातिपातकेभ्यः गुर्वीधेक्षेपव
 द्दतिंदास्तुदधाधीतनाशनादिब्रह्महत्यासमपातकेभ्यः उत्कृष्टान्तभाषणामर्ष्याभिक्षणपुष्यवृतीमुखस्वादसूरापानसमपात
 केभ्यः अश्वरत्नस्त्रीधेनुनिक्षेपब्राह्मणभूमिहिरण्यादिसूवर्णस्तेयसमपातकेभ्यः सभार्यकिनायाज्ञातिस्त्रीअंत्यजास्त्रीस्तृपापि
 तृव्यपत्नीमातुलपत्नीनृपपत्नीपितृव्रसामातुः पत्नीभगिनीश्रोत्रियविगुणध्यायाचार्यमित्रपत्नीडहितरजस्वलाशरणागता
 पत्राजितानिषिद्धास्त्रीगमनादिपुरुतल्पसमपातकेभ्यः गोवधव्रात्यत्वसामान्यद्रव्यस्तेयस्रणानापकरणानाहितानित्वापंपय

रोहितेजं बुद्धिपेनानावर्षी केसराचल शिरवररत्नबीजांचित सरोरोहकर्णिकायमानस्य मेरोर्दक्षिणदिग्भागदक्षिणोदधिहिमाचलयेर्मध्यप्रदेशेन
 वसहस्रयोजनविभक्तोद्दीपगोशुताम्रपण्डितस्तिनागसोम्यगांधर्ववारुणभारतारव्यनवरत्नवयस्मिन्नभारतेवर्षदक्षिणोदधिप्रभृति सहस्र
 योजनान्तर्भवति भरतरवंडस्वाम्यवति कुरुक्षेत्रोदिसमभूमध्वरखायाः अमुकदिग्भागे । अयोध्यामुधुरासायाकाशीकांचीअवंतिका । अ
 वंतिकादारवत्यादिमुक्तिक्षेत्रवत्यामेस्याकर्मभूमौ भागीरथीविंध्याचलगोदावरीणां दक्षिणदिग्भागकावेरीमलयान्वलरामसेतनाउत्तर
 दिग्भागे श्रीशैलहेमकूटकिष्किंधागरुडाचलबेकटचलारुणगिरिहस्तिगिरिप्रभृतिपुण्यशैलवति दंडकारण्यनानापुण्यतीर्थवत्यस्मिन्ने
 राविदेशस्वर्गदेहालयेतीर्थनदीतीरस्वर्गदेवतासन्निधौ अनेककोटिब्रह्मांडघटनायासोरोमविवरस्य विराट्पिण्डभागवतो महापुरुषस्य
 शेषस्य शेषपथे कुर्याधिनः श्रीमहाविष्णुराज्या प्रवर्तमानस्य तन्नाभिस्थानसरोरुहस्य नस्य सकलवेदभिदः सकलजगत्स्वप्नपरार्धहृदयजीविनो ब्राह्म
 णः प्रथमपरार्धपंचरात्रतीताया द्वितीयपरार्धश्चेतवाराहकल्पे प्रथमवर्षे प्रथमदिवसे प्रथममासे प्रथमपक्षे अहनि उदयादित्रयोदशघटिका
 स्वतीताम्रस्वार्थं भुवस्वारे विषोत्तमतापसरेवतचाक्षषारव्यपुषट्कमनुव्यतीतेषु उपरितनघटिकायां सप्तमे वैवस्वतमन्वंतरे सप्तविंशति
 महायुगेषु अष्टाविंशतिमे महायुगपुरुषहृतनामेद्रसमये कृतचेतहापरेषु गतेषु वर्तमाने कलियुगे प्रथमपादे बोधावतारशालिवाहनशोक
 सौरचांद्रमाने प्रभवादिषष्टिसंवत्सरांत प्रथमविंशत्यां वर्तमाने व्यवहारे केमुकसंवत्सरे मुकायने अमुकरात्रौ अमुकमासि मुकपक्षे अ
 मुकतिथौ अमुकवारि मुकनक्षत्रे अमुकयोगे मुकरणे एवंगुणविशिष्टाया पुण्यकाले काश्यपगोत्रस्यामुकनक्षत्रे मुकराज्जातस्य दे
 वदत्तनामधेयस्य ममजन्माभ्याज्जन्मप्रभृत्यतत्क्षणपर्यंतमध्यवर्तिनिकाले संभावितानां प्रकाशकृतमहापातकानां रहस्यकृतम

हापालकादीनां प्रकीर्णकांतानां सर्वेषां पापानामपनोदकं साद्रीतिसहस्रसंख्याकः प्राजापत्यरुद्रात्मकं षड्गुणितं षड्ब्रह्म सर्वप्रायश्चित्तं परिषुपदिष्टं
 वृत्तरांगकलापसहितां विहितशक्यप्रत्याभूतायस्तेषां हमाचरिष्यति संकल्प्य ॥ ततो नांदीश्राद्धं वृण्वंकुर्यात् ॥ तत्र प्रयोगः ॥ एवंगुणविशेषणावि
 शिष्टायां पुण्यतिथौ अस्मिन्प्रायश्चित्तकर्मणि नांदीदेवतासन्निधानार्थं पितृप्रीत्यर्थं श्रीमहाविष्णुप्रीत्यर्थं च नांदीश्राद्धं वैष्णवश्राद्धं करिष्ये इति संकल
 प्य ॥ नांदीप्रपितामहिपितामहिमातरः काश्यपगोत्राः नांदीमुखः उभाभ्यां नांदीप्रपितामहपितामहपितरः ॥ काश्यपगोत्राः नांदीमुखः उभाभ्यां नांदीप्रपिता
 ममातामहमातुः पितामहमातुः प्रपितामहगोत्रशर्मणः नांदीमुखः उभाभ्यां सत्यवस्तुसंज्ञिकाविश्वदेवाः नांदीमुखः एतादेवताः हिरण्यनतोषयेत् ॥ हि
 रण्यगर्भगर्भस्त्रुहेमबीजां विभावसाः ॥ अनंतपुण्यफलदः मतः शान्तिं प्रयच्छे ॥ एतेष्वो ब्राह्मणेभ्यो गोत्रेभ्यो नामधेयेभ्यो नांदीदेवताप्रीतिकामयमानः
 आग्नेयीहिरण्यं दक्षिणांतुभ्यः संप्रदेदममेति ॥ यज्ञेश्वरं विष्णुं हिरण्येन तोषयिष्ये इति संकल्प्य हिरण्यगर्भमिति अस्मै ब्राह्मणाय श्रीमहाविष्णु
 प्रीतिकामयमानः आग्नेयीदक्षिणांतुभ्यमहंसंप्रदेदममेति चिकीर्षितसर्वप्रायश्चित्तसाद्रूप्यार्थं प्राच्यादीन्वांगगोदानं कर्मिष्ये इति संकल्प्य ॥
 यज्ञसाधनभूतायां निवसत्याद्यविनाशनी ॥ निवस्वपधरो देवः प्रीयतामनयागव ॥ अस्मै ब्राह्मणाय त्यादिश्रीगोप्तनत्सा श्रीमहाविष्णुप्री
 तिकामयमानः आग्नेयीदक्षिणांतुभ्यमहंसंप्रदेदममेति ॥ ततः चिकीर्षितस्य साद्रूप्यार्थं त्रैलोक्ये होमं करिष्ये इति संकल्प्य ॥ स्त्रुं हि
 नोल्लेखनादिअग्निप्रतिष्ठापनांतं कृत्वा ॥ अस्मिन्नन्वाहि ते गेजातवेदसमाग्निमिधे न प्रजापतिं चाधारदेवते अज्येन अग्नीषोमो चक्षुषी
 आज्येत् ॥ अग्निर्वायुः सूर्यश्च प्रधानदेवता आज्येनाज्यशेषेण सिष्टकृतमित्यादियक्ष्ये इति संकल्प्य ॥ चतसृषिर्न्याहतिभि आज्यहो
 मां कृत्वा होमशो पयेत् ॥ ततः आचरितमया सर्वप्रायश्चित्तं तांगभूतपंचगव्यप्राशनं करिष्ये माणस्तदंगहोमं करिष्ये ॥ स्त्रुं हि नोल्लेखना
 दिप्रतिष्ठापनं कृत्वा ॥ अस्मिन्नन्वाहितेन वित्यादिचक्षुषी अज्येनेत्यंतमुक्ताच प्रधानं ॥ अग्निं सोमं विष्णुं रुद्रं परमात्मानं सवि

श्राद्ध

तारं अग्निं वायुं सूर्यं प्रजापतिं प्रधानदेवताः पंचगव्यं दध्ने पात्रे वेणुस्त्रिष्टुक्कृतमिस्यादिसं कल्प्यन्वाधानपरिसमं हर्षोपरिस्तरणपात्रास्मादनाज्यसंस्कारांतं कसायं
 वस्त्रपापात्रेषु पंचगव्यं पंचकुमादयः पात्रांतरैः कुण्डकं स्थापयित्वा न्यस्मिन्यावेव दृश्यमाणभागसंख्यया तत्तमंत्रं वैजयेत् ॥ गायत्र्या मन्त्रभागं गोमंत्रं गंधद्वारं सूर्यं
 परिमाणं गोमंत्रं आप्यायस्व तिसृत्तभागं क्षीरं दधि काव्या इति भागत्रयं दधि ॥ शुक्रमसीत्येकभागमाज्यदेवस्य त्वेकभागं प्रणवेनालोडयति मलं कृत्ये ध्रु
 मादयश्चक्षुषी हुत्वा वक्ष्यमाणमंत्रैः पंचगव्यं होमं कुर्यात् ॥ अग्निं दध्ने तं मेधातिथिरग्निर्गोयत्री ॥ अग्नये इदं ॥ आप्यायस्व गोमंत्रः सोमो गायत्री ॥ सोमो येदं
 इरावती वसिष्ठो विष्णुस्त्रिष्टुप् ॥ विष्णवे इदं ॥ इदं विष्णुर्मेधातिथिर्विष्णुर्गोयत्री ॥ विष्णवे इदं ॥ मानोमहोतमानस्तोकमिति द्वयोः कुत्सोरुद्रो जगती ॥ रु
 द्रायेदं ॥ प्रणवस्यांतर्योमीपरमा गायत्री ॥ परमात्म इदं ॥ तत्सवितुर्विद्वामित्रः सविता गायत्री ॥ सवित्र इदं ॥ व्याहृतीनां विष्णुमित्रो गे तमभरद्वाजा
 कृष्यः ॥ अग्निर्वायुः सूर्यप्रजापतिदेवताः गायत्री ॥ अग्नये इदं ॥ वायवे इदं ॥ सूर्यो येदं ॥ प्रजापतये इदं ॥ अथ स्विष्टं कृदादि होमशेषं समापयेत्
 ततो हुतचोषकुशपत्रिप्रणवेनालोडय प्रणवेनाभि मंत्रं प्रणवेनोष्ट्रं मध्यमनां त्यमेतवापलावापेर्णन ब्रह्मतीर्थे नवा ॥ यत्नगच्छि गतं वा
 पंदेहेतिष्ठति मामके ॥ प्राशनं पंचगव्यस्य दहत्यग्निरिवेधनमिति पठित्वा प्रणवेनाधिवेत् ॥ क्षत्रियादयस्त्रियारोगितणास ब्राह्मणानहोमं
 कारयित्वा प्राशनं कुर्यात् ॥ स्त्रीश्च द्राणा ममंत्रं कर्मेव ॥ ततो यजमानः ॥ परमात्मस्मरणदिना आसायं स्थित्वा सायं संध्यादिकर्मैर्वैर्यप्रा
 णायामत्रयं कृत्वा काश्यपगोत्रेण देवदत्तनामधेयेन मया परिषत्संनिधौ विज्ञापितानां सर्वेषां पापानां सद्यः संक्षयार्थं परिषिन्निपीतं सर्वपा
 पापनोदकं ऋषिपुत्रोऽप्युच्यते ॥ तत्राजपत्य कृत्वा वाक्यप्रत्याम्नाय रूपेणाचरिष्यति संकल्प्य ॥ धेनुमौल्यादि कृष्टं त्रयं सुकृतं कु
 राक्षतसहितं गृहीत्वा ॥ यज्ञसाधनं भूताया इति मंत्रेण श्रीमहाविष्णुः प्रीयतामिति तेभ्यो ब्राह्मणेभ्यो नमनाम गोत्रेभ्यः इमां परिषिन्ति
 ॥ १॥ तत्तदुपि न षड्वाग्नीकृतं स हस्वसंख्या कप्रजापत्य कृष्टं प्रत्याम्नाय धेनुदानदि प्रत्याम्नाय मत्ता माग्नेयी हिरण्यपदक्षिणं श्री
 महो विष्णुं श्रीतिद्वाराममसमस्तपापक्षयकामयमानो हंतेभ्यः संप्रदेनममतिभिरमोस्जलं दद्यात् ॥ ततः ॥ तस्या रात्रौ वेदवाराय पापु

योमर्धाभिषिक्ताः शरद्राश्च नैककारयेयुः ॥ तत्र द्राव्यापिमंत्राश्चक्रमेण लिख्यंते ॥ अग्निरिति भस्म ॥ वायुरिति भस्म ॥ जलमिति भस्म ॥ स्थूलमिति भस्म ॥
 योमेति भस्म ॥ सर्वहवा इदमेतत् भस्म भवति ॥ तस्यैव तस्य युंजीतेति ॥ तस्माद्बुध्यत तस्माद्बुध्यतीति ॥ अग्निरित्यादि मंत्रैर्भस्मस्नानं कुर्यात् ॥ गंधद्वारमि
 तिमंत्रेण गोमयेन द्वितीयं ॥ स्थानादधिर्वीति मंत्रेण मत्तिकात्तीयं ॥ आपो हिष्ठेति मंत्रेणोदकेन चतुर्थं ॥ गायत्र्या गोमंत्रेण पंचमं ॥ गंधद्वारेति गोमये
 न षष्ठं ॥ आप्यायस्व तिसृत्तभागं ॥ दधिकाव्योतिदध्याष्टमं ॥ शुक्रमसीत्यज्यं नवमं ॥ ततो जलमवगाद्य सम्यक् स्नात्वा शुध्वस्त्रेण परिधाय प
 वित्रपाणिहिराचम्य प्राङ्मुखः प्राणायामत्रयं कृत्वा ब्रतग्रहणार्थं महासंकल्पं कुर्यात् ॥ अस्य श्रीमहाभागवतः सच्चिदानंदरूपस्य श्रीमदादिनारा
 यणस्याचिंत्यापरिमितशक्त्या नियमाणां महाजलौघमध्ये अनेककोटिब्रह्मांडानामेकतमे सिम्बव्यक्तमहदहंकारपृथिव्यापस्तेजोवाय्वाका
 राद्यावरुणैरावृते सिम्बमहतिब्रह्मांडकटाहकारंडैः सकलजगदाधारशक्तिकूर्मवराहानंतैरावतपुंडरीकवामनकुमुदेज्जलपुष्पदंतसार्वभौम
 सप्ततीकदिग्गजोपरिप्रतिष्ठितस्यातलवितलस्तलतलतलतलरस्तातलमहातलपातालारव्यसप्तलोकोपरिभागेभूतलोकभुवलोकस्वर्लो
 कमहर्लोकज्जलोलोकतपोलोकसत्यलोकसारव्यलोकषड्रस्याधोभागमहान्कालायमानमणिराजशेषसहस्रफणामंडलविधेतोदिग्दंति
 शुंडादंडोदंतिभिर्बहिरंधतमस्थहस्तेनांतः सूर्यप्रकाशितेन लोकालोचनेन वलयितेन लोकेक्षस्तारासर्पिर्दधिहीरस्वातुदकारव्यसप्तावरण
 परिवेष्टितं जंबुद्वीपकुशजौंचशाल्मलशाकरपुष्करारव्यसप्तदीपविराजिते स्वर्णप्रसूचंद्रकचेतावर्तर्मणिसिंहलमहारमणे पारव्रीकपां
 चजन्यलंकाद्वीपसहिते एवंविधसरोरुहाकारपंचाशत्कोटियोजनविस्तीर्णमंडले तु हिमाचलेऽमकूटनिषिध्नीलश्वेतशृंगीगंधमा
 दनपरियानास्यष्टसीमान्वले विभक्ते तन्मध्यवर्तिभारतकिंपुरुषहरिवर्षलाहतरन्यकहिरण्यकुरुभवाश्चेतश्चोक्तुमात्तारव्यतवर्ष

वर्धय ॥ अस्मै ब्राह्मणायेत्यादि इदं कां स्य पात्रपरितेनिराक्षितं ज्यं सदक्षिणाकं मया ममालक्ष्मीपरिहाराद्युप्याप्तिवृत्तिचक्रं पंचरात्रानि शतं पंचरात्रा ब्राह्मणान् स्वरात्तया नुसौरपाभोजयित्वा आशीर्वादं गृहीत्वा पञ्चादिष्टैर्बधुभिः सह स्वयं पारणं कुर्वीत ॥ ततः परं यस्य स्मृत्या च नामोक्त्या ० प्रायश्चित्तान्यदौषाणीति मंत्रद्वयं यथाशक्ति नामत्रयं च कृत्वा गोत्रादियुक्तेन मया आचरितं पूर्वोक्तं गं सहितं सर्वप्रायश्चित्तकर्मणा अदौषयज्ञस्य स्तूपी भगवान् श्रीमहाविष्णुः प्रियतामिति दिनत्रयं प्रायश्चित्तकरणं शक्तविषयं ॥ अत्राक्तानां बालानां रोगीणां च मलापकर्षणस्तानादि स्नानादानां तं सांगो योगं प्रायश्चित्तमेकस्मिन्नेव दिने उपवासं च कारयित्वा परेद्युर्ब्राह्मणभोजनव्रतपारणां कारयेत् ॥ अथ स्वामिनीनां प्रायश्चित्ताकरणं मत्तिकास्नानशालाहोमपंचगव्यहोमाचरणं ब्राह्मणेन कारयेत् ॥ वपननां दीक्षाध्वैष्णवश्चाध्यानिनसंत्येव ॥ पापनिवेदने प्रकीर्णेषु परमात्मस्मरणानाहित्यां तं मुक्तः स्वार्थपरार्थधर्मक्रियानुकूल्यत्वं क्रियानिरोधने क्रियानिंदनं च क्रियानिंदनं च त्वं वचनोद्धनं च श्वश्वरशरदेवरादि वचनोद्धनं छायां लंघनं सावित्रीव्रतं राहिल्य साधिल्लाघपशुकुपनिरीक्षणसंतापणपरिहसनसहयानासनशय्यायावकथानुशातः परपुरुषसंसर्गपैतकव्रतोपवासादिनिषिद्धदिनसंगमरहोवस्त्रानभर्त्तदेवतास्तर्यादिग्रहणदर्शनभर्त्तसंतापणग्रहोपकरणदिद्रव्यदर्शनउदक्याश्चद्रव्यामांस्पर्शनचांडालनिरीक्षणवाक्यश्रवणप्रतिकूलवचनभर्त्तवैश्वर्यश्वश्वदेवताअग्निराहित्यशिखाताउनक्षत्परीतशिखास्तन्याप्रदानभर्त्तश्वश्वरादिभैत्रीभेदनपंक्तिभेदनजनादिप्रदानभर्त्तस्ववरीकरणदोषचिंतनदेवब्राह्मणगुरुदूषणभर्त्तप्रवासानंकरणदिवारभोजनपरग्रहयानदेहलीवासपरग्रहवासकुडयजालावताय

नारीक्षणाख्योपसर्पणसमाजोत्सर्वदर्शननीलहज्जनतीदिवास्वापनभर्त्तरवक्ररश्मिदेवरातादिसमानशय्याधवस्थानतदभिवादनराहि
त्यधान्यग्रहोपकरणादिविक्रयभर्त्तरननुज्ञात्रतोपवासनियमान्वरणादेहलीगृहाद्यलंकरणराहित्यसदानिष्ठभोषणअसद्भाषणाप्लील
भाषणवृथाक्रोधनरोधनउरः शिरोमुखजाताउनक्षधितदासीदासपत्रपेक्षणाभक्तप्रदानतांबूलंजनहरिशैलेपततिलकर्मगुरुस्त्रादिता
हित्यकेशप्रसाधनराहित्यसदामलिनवस्त्रधारणस्वभर्त्तरिस्वेच्छाकामुकलवचंकारतिरस्कारस्वयंप्रथमभोजनंशयनप्रबोधनेभर्त्तचिं
तारंजनदिप्रकीर्णकानांज्ञानतोज्ञानतश्चेतिसमानं॥अथविधवानांपापनिवेदेनपापनिःशेषःकथ्येत॥सत्वासिनीत्तप्रयुक्तपरस्व
स्वार्थपरत्वभर्त्तचिंतारंजनांतमुकाअस्नानभोजनदिवारभोजनपर्युषिताद्यनभोजनकांस्यपानभोजनरात्रिभोजनपुत्राद्युच्छिष्टा
नभोजनभेदकरद्वयभक्षणतांबूलचर्वणबलीवर्दीद्यारोहणकुसंभरक्तवस्त्रवित्रवस्त्रादिधारणकरकर्णभूषणधारणकेशधारणतिलवांज
नगंधकस्तूरीकर्पूरघृष्टणस्करुषिपुष्पादिधारणभर्त्तस्मरणतर्पणादिराहित्यभर्त्तनिंदाश्रवणस्वशरीरादिवोषणादिप्रकीर्णनांदासीकुल
ठबेष्मामेत्रीकृष्णस्तक्तथाश्रवणसक्तथाश्रवणराहित्यत्रातभार्यादिमेत्रीसेदनस्वाधीनपरमेधुनश्रवणवीक्षणखड्गाशयनारोहणोष्ण
दकस्नानतीर्थचरणराहित्यभर्त्तनिंदाश्रवणस्वशरीरमयोषणादिप्रकीर्णकेभ्यः॥इतिज्ञानतोज्ञानतोवदेत्॥विधवानांप्रायश्चित्ताचरणे
शिरोमात्रवपनंपण्डिपोदनखकृतनं॥मृत्तिकास्नानंदंशुविधस्नानानि॥स्वयमेवकुर्यात्॥नांदीश्राद्धवैष्णवश्राद्धमस्येव॥पंचग
व्यहोमंत्रात्मणेनकारयेत्॥शेषमन्यत्समानं॥इतिहेमाद्रोसर्वप्रायश्चित्तं॥पित्रोस्तदिवसेदश्राद्धात्पूर्वतर्पयेत्॥ब्राम
णाभोजयेत्स्वात्पिंठात्पूर्वतुतर्पयेत्॥अथनिंदितार्थेपिजीवनप्रायश्चित्तमाह॥कर्मपुराणे॥अखोधेनुमेहिष्यश्चरासभैःकुंज

चविधीयते ॥ प्रथमातर्वणे प्रोक्ता संवृद्धिभिर्नरेजगुः ॥ अत्र शाखाभेदेनावभाविष्यवस्त्रोत्रहेमादिः ॥ क्षुण्णे चोपि उदाने च गंधधूपा
क्षये तथा ॥ संकल्पे चासने दीपे अंजनाभ्यंजने तथा ॥ अन्नाद्यदि नाद्यं तेषु गोत्रं नाम च कीर्तयेत् ॥ देवानामृजवोदनाः
पितृणां हि गुणास्तथा ॥ अथ भंगेन हि गुणा कृता इत्यर्थः ॥

२ क्षेपकश्लोकः ॥ ५ स्थानगमनार्थमिति शेषः ५

२ प्रार्थिते कर्त्रोऽपुस्ते वा शिवंततः ॥ इहैव स्तंभेति मनुस्तथाचायुः प्रजापति

ततः प्राहता विप्राः सखादिनः ॥ दातारो नो भिवर्धन्ता मलं च न इतीव हि ॥ एवमस्त्वितिते तं च मथयंति
समाहिताः ॥ एचादुषं सदृशे वं ब्राह्मणा स इतीव हि ॥ मंत्राव्यां शौनकः ॥ ब्राह्मणानथानियति न्परीक्ष
त्रिः प्रक्षिणं ॥ सस्त्रीकः स्वजनैः साधं प्रणमेद् द्यितां जतिः ॥ कमिष्ठप्रथमा ज्येष्ठ चरमाः स्युः प्र
क्षिणे ॥ बृहस्पतिः ॥ अद्य मे सफलं जन्म भवत्पादा वा वंदनात् ॥ अद्य मे वंशं दिवं ॥ पत्रं
शाः ॥ तत्कैशं थ ॥ प्रचेताः ॥ दिस्तै जेद्वत्ति संयुक्तः सीमा तं चाप्यनुजतेत् ॥
पितामाता च मायविभगिनी दुहितस्तथा ॥ पितृमातृष्यसा चैव सप्त गोत्राणि वै विदुः ॥ तत्पानि २४
दिंशति १० ॥ नृपा १६ द्वादशै १२ कादशा ११ दशा १० ॥ अष्टाद्वेति च गोत्राणां कुलमेकोत्तरं शतं ॥
हेमाद्रौ ॥ देवर्षेः ॥ ततः सर्वशानं प्राप्ते गृहीत्वा विविधं बुधः ॥ तेषामुक्तेषु स्थाने विद्वि रंभुविनिक्षिपेत् ॥ प्रचेताः ॥ अ
ग्निदग्धाश्च देवी कोपे पदधाः कुले मम ॥ भूमौ दत्तेन तृप्यंतु तृप्ता यांतु परांगतिं प्रीतिं पितृभ्यो देवेभ्यः ॥ असौ मया स्वयं
कृमिति ॥ अथापि न्ये ॥ असंस्कृतं ० ॥ पैतृकमिति ॥ उद्धिष्टं ० ॥ ये अग्निदग्धा ये नग्निदग्धा इति कुशोपदधात् ॥